די נסיעה פון רבי נחמן בראסלאווער קיין ארץ ישראל

מ. צ. נעמעד

יידישע
פאלקס ביבליאטעק
פאראנטע
PUBLIC LIBRARY, TORONTO

די נסיעה פון רבי נחמן בראסלאווער קיין ארץ ישראל

גלויבט דעם שבחי הר"ן

אין העברעאיש און אידיש

מיט אן אינלייטונג: דערקלערונגען און באמערקונגען

פון נ. צ. זנציגער

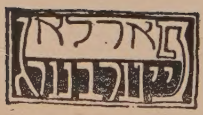

ניו־יורק — תרפ"ח

אינהאלט-פֿאַרצייכנים

Copyright, 1928
by
SAMUEL H. SETZER

אַריאַם פּרעס, אינק.
54 קאנאל סטריט
ניו־יאָרק, נ. י.

ערשטע אָפּטיילונג

אײנלייטונג 9

צווייטע אָפּטיילונג

די נסיעה פון רבי נחמן בראַסלאַווער קיין א"י

א. — אויפן וועג קיין ארץ-ישראל 43
ב. — אין סטאַמבול 52
ג. — פון סטאַמבול קיין חיפה 68
ד — אין חיפה 73
ה. — אין טבריא 79
ו. — אויפן וועג אַהיים 96
ז. — וואונדער איבער וואונדער 103
ח. — משעבוד לגאולה 115

ר ש י מ ה 127

פון זעלבען מחבר:

א) רבי ישראל בעל־שם־טוב — צוויי בענדער.
ב) צו דער ענטשטעהונג פון קריסטענטום.
ג) מדת הרחמים.
ד) פיגורען.

אין דרוק:

א) ספורי מעשיות פון ר"נ בראסלאווער.
ב) וועלטען — עסייען.
ג) אין שטראם — פובליציסטישע שריפטן.

פאַרטיג צום דרוק:

א) אידישע געשיכטע — דריי בענדער פון גלות בבל ביז די חשמואים.
ב) די אפאקריפען.

אויגליוטונג

דאָס דאָזיגע בוך איז אַ מעהר פאָלשטענדיגע, מעהר פאָלקאָמע בע־
אַרבייטונג פון פראַגמענטען איינצעלנע, וואָס זיינען געדרוקט
געוואָרן — אויסער דעם נאָכדעם צוגעשריבענעם לעצטען קאַפּיטעל
פון דער איינלייטונג — אין „מאָרגען זשורנאַל", 1927 — אונטערן
נאָמען „די נסיעה פון רבי נחמן בראַסלאָווער קיין ארץ־ישראל".

אייגליטונג

1.

„און העלף אונז, גאט, צו גלוסטען און צו בענקען שטענדיג צו קומען קיין ארץ־ישראל".

די דאזיגע ציטאטע איז פון דער תפלה, וואס רבי נתן, דער גרויסער תלמיד פון דעם גרויסען רבין זיינעם, רבי נחמן בראסלאווער, האט פארפאסט וועגען דעם ענין פון דערצעהלען ספורי מעשיות פון צדיקים.

עס איז אבער נאר איבעריג צו זאגען, אז וועניגער ווי אויף אלע אנדערע זאכען, האט מען ניט נאר אין די קרייזען פון די בראסלאווער חסידים, נאר אויך אין די אלע חסידישע קרייזען בכלל, באדארפט בעטען אויף „גלוסטען און גארען שטענדיג צו קומען קיין ארץ־ישראל".

וואס דען נאך פאר אן אנדערר געפיהל איז שטענדיג אין צענטער פון זייער נשמה, פון זייער הארץ געשטאנען, ווי דאס גלוסטען, דאס גארען זייערם צו קומען קיין ארץ־ישראל, איז דארטען געשטאנען? פון וואס דען עפעס אנדערש נאך זיינען די אלע קלענסטע צעלען פון זייער אינערליכען וועזען באהערשט געווען, ווי פון דעם באגעהר זייערען דאס הייליגע לאנד צו זעהן? וואס דען נאר פאר אנדערע וויזיאנען האבען זיי שטענדיג געפאנגען געהאלטען, ווי די משיח־וויזיאן? אויף וואס דען נאך האבען זיי אזוי אויסגעקוקט זייערע אויגען, ווי אויף דעם קומען פון דעם גואל, דורך וועלכען זיי זאלען אין הייליגען לאנד געפיהרט ווערען?

איינע פון די אינטערעסאנטסטע ערשיינונגען אין חסידות, פון די אינטערעסאנטסטע כאראקטער־שטריכען זיי־

אין דעם גאָר פריהער געבראכטען וואָרט „זמרת" צוזאמען מיט דער ו"ו החיבור זיינעם, ווי ער קומט אין יענעם פסוק, איז אויך דאָס יאָהר תרנ"ג אלם משיח־יאָהר ערקלעהרט געוואָרען. דאָס יאָהר תרס"ו ווידער איז לויט א געוויסער שטעלע אין „זוהר" הקדוש אלם גאולה־יאָהר ערוואָרטעט געוואָרען.

פיעלע תהומען טיעפע טיילען מיך פאָנאַנדער פון אט יענע קינדער און יוגענד יאָהרען. עס איז אבער נאָך גענבליבען פריש אין זכרון מיינעם דער איינדרוק, וואָס אט יענע גאולה־האָפנונגען האבען געמאכט אויף מיר, ווי אזוי איך בין אין גאַנצען באהערשט געווען פון זיי דעמאלט, ווי שטאַרק עס האט דעמאלט א טיפער גלויבען אין אט יענע אלע משיח בשורות אין מיין קינדערש הארץ געלעבט.

און פריש איז אין זכרון מיינעם געבליבען אויך די ארומינע שטימונג אין די חסידישע קרייזען. דער טיעפער גלויבען אין די משיח בשורות, וואָס האבען זיך דעמאלט אין דער לופט פון אונזער שטעדטעל נעטראָגען, האט אויך אין די הערצער פון די דערוואָקסענע ניט וועניגער שטאַרק, ווי אין מיין קינדערש הארץ געלעבט. אויך זיי זענען פון די גאולה־האָפנונגען באהערשט אינגאַנצען געווען. מיין קינדערשער גלויבען איז נאָר א פראדוקט פון יענעם אלגעמיינעם גלויבען געווען. מיין קינדערשע שטימונג־האט איהר יניקה פון דער ארומינער שטימונג געצויגען.

אט אזוי זיינען שוין אויך אין דער נאָר לעצטער צייט, אין א משך פון נאָר איין צעהנדליג יאָהרען כמעט אזוי פיעל משיח יאָהרען געווען. די אונערפילטע האָפנונגען אין דעם פארשפראכענעם משיח יאָהר האבען ניט געבראכט צו קיין פארצווייפלונג. עס איז באלד באשטימט געוואָרען אז

נע, איז געווען דאָס שטענדיגע זוכען זיינס — אין א פיעל גרעסערער מאָס, ווי די פריהערידע בעלי־קבלה פלענען עס טאָן — דעם סוד פון קץ צו דערגעהן, דאָס שטענדיגע באַשעפטיגען זיך זיינס מיט אויסגעפינען דאָס יאָהר, אין וועלכען מען באַדאַרף די גאולה ערוואַרטען. אויף יעדער פופצעהן־צוואַנציג יעהריגער תקופה האָבען זיי — די חסידישע לעהרער און פיהרער — א קץ געהאַט. אין יעדען קורצען פּעריאָד יאָהרען אזעלכען האָט זיך געפונען א יאָהר, וואָס איז אַלס שנת גאולה באַצייכענט געווען, אין וועלכען מען האָט ביאת הגואל ערוואַרטעט.

די דאָזיגע ערשיינונג האָט פאַר זיך פלאַץ געפונען אין לעבען פון חסידות ביז גאַר דער לעצטער תקופה נאָך.

אין די ניין־צעהן יאָהר פון תרמ"ז ביז תרס"ו אַליין זיינען — אויף וויפיעל דער זכרון מיינער האָט עס נאָך פון אָט יענע קינדער און פריהסטע יוגענד־יאָהרען מיינע פאַרציי־כענט אין זיך — עטליכע אזוינע משיח־יאָהרען געווען. דאָס יאָהר תרמ"ז איז ערוואַרטעט געוואָרען אַלס גאולה־יאָהר, ווי עס האָט מרמז געווען דערויף דאָס וואָרט „זמרת" אין דעם פסוק „עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה". דאָס יאָהר תרמ"ח איז אויך ערקלעהרט געוואָרען אַלס יאָהר, וואָס די גאולה האָט דעמאָלט גערופט קומען. דעם רמז דערויף האָט מען געפונען אין וואָרט „תרחם", פון פסוק „אתה תקום תרחם ציון" *). לויט דעם רמז ווידער פון דעם וואָרט „וזמרת"

*) דאָס יאָהר תרמ"ח איז אַלס גאולה יאָהר ערקלעהרט געוואָרען פון רבי אברהמעלע טריסקער, דער מחבר פון גוט־אי־דישען ספר „מגן אברהם" — צייכענט זיך אויס מיט גוט־אידישע גמטריות אויפעלע — און אַן עלטערער ברודער פון רבי דודל טאַלנער. געשטאַרבען אין יאָהר תרמ"ט.

און נאך טיעפער, ווי די דאזיגע בענקשאפט, האט אין האַרצען פון די חסידים געלעבט — האט זי געלעבט אין האַר־צען פון זייערע פאַרשטעהער, פון זייערע לעהרער און פיה־רער.

שטאַרקער נאך, ווי עס איז געווען דאס גאַרען און באַ־געהרען פון די אנהענגער פון חסידות צו קומען קיין ארץ־ישראל, איז געווען דאס גאַרען און באַגעהרען צו קומען קיין ארץ־ישראל פון די שעפּפער פון חסידות. אויב זיי האבען אירגענד וועלכע לייד־ענשאפט געהאט אין זייער לעבען — איז די דאזיגע לייד־ענשאפט געווען זייער באַגעהר צו קומען קיין ארץ־ישראל. אויב ניט די אלע גרויסע פאַרשטעהער פון חסידות האבען זיך געלאזט פאהרען קיין ארץ־ישראל, איז אבער זיכער ביי אלע דער באַגעהר צו פאהרען קיין ארץ־ישראל זייער לעבנס טרוים געווען. מיט וואס פאר א פאר־הערליכונג, מיט וויפיעל טיעפער לייבע זיי האבען גערעדט אלע וועגען ארץ־ישראל. וואס פאר א קדושה זיי האבען איהר צוגעשריבען. די וועריטער פון מעזעריטשער מגיד, אז „ציון *) איז דער עיקר פון דער וועלט, דאס לעבען פון דער נאַנצער וועלט, און דעריבער איז אין איהר א טהייל פון אלע מדינות פאַרהאַן, און יעדע מדינה קומט און נעהמט חיות און ציהט איהר שפע פון דעם חלק, וואס זי האט אין ציון" **) — איז ניט נאך דער העכסטער אויסדרוק שוין פון דער פאר־לייבטקייט פון די שעפּפער פון חסידות אין ארץ־ישראל.

און דער גרעסטער טהייל פון די שעפּפער פון חסידות האבען געזוכט אויך אין רעאַליזירונג דעם לעבענס־טרוים זייערען צו ברענגען.

---

*) זעה „ספורי מעשיות", „מעשה ממלך וחכם".

**) דער מקור פון דעם דאזיגען מאמר איז אין זוהר.

אנדער משיח יאָהר פאר דער ערפילונג פון די דאזיגע האפ־נונגען.

און אט אזוי איז שטענדיג אין אלע צייטען געווען.

די גרעסטע ענטוישונגען האבען אמאל די אדער יענע ערוואַרטעטע משיח־יאָהרען געבראכט מיט זיך. אפטמאל האבען זיי נאך אנשטאט די ערוואַרטעטע אין זיי נאולה, אומ־גליק גרויסען, צרות אומבאשרייבליכע פאר דעם אידישען פאלק געבראכט מיט זיך. ווי גרויס עס איז אבער דער אומגליק ניט געווען, האט ער קיין מאל ניט צו האפנונגס־לאזיגקייט געבראכט. פון אונטער די חורבות נאך פון זייערע ניט ערפילטע האפנונגען האבען זיי שוין דאס ערשיינען פון א ניי משיח יאהר געזוכן. ווי גרויס עס איז דער אומ־גליק ניט געווען, ווי שוידערליך עס איז אין איהם די אי־לוסטרירונג ניט געווען, אז משיח איז נאך ניט געקומען, איז ער אבער נאך אלץ ניט בכח געווען אויסצואוואַרצלען דעם גלויבען, אז משיח האלט אין באלדיגען קומען.

דאס שטענדיגע גלוסטען, דאס שטענדיגע גארען צו קומען קיין ארץ־ישראל, האט דעם דאזיגען וואונדער באוויזען. דאס דאזיגע שטענדיגע גלוסטען, דאס דאזיגע שטענדיגע גארען צו קומען קיין ארץ־ישראל האט ניט געלאזען דאס פייער פון דעם גלויבען אין באלדיגען קומען פון משיח אויסצו־לעשען זיך קיינמאל.

יא, אין די חסידישע קרייזען האט מען ניט געארפט בעטען אויף גלוסטען און בענקען שטענדיג צו קומען קיין ארץ־ישראל. די כלות הנפשדיגע בענקשאפט נאך ארץ־ישראל האט זייער נשמה באהערשט געהאלטען שטענדיג. דער באגעהר צו קומען קיין ארץ־ישראל איז זייער לעבענס־לענגליכער טרוים געווען.

צו רוח הקודש. „אוירא דארץ־ישראל מחכים". די לופט פון ארץ־ישראל איז מסוגל צו ברענגען דעם מענשען צו גרעסערע השגות אין חכמת האמת, אין חכמת הקבלה. דאַרטען, אין ארץ־ישראל, וואו עס איז אזוי פיעל השראת השכינה, נעט־ליכע התגלות אמאלינע צייטען נעווען, דאַרטען, אין דער נאהענטקייט פון די הייליגע קברים פון די גרויסע צדיקים, וועלכע זיינען אין אזוי פיעל סודותפולער אטמאספערע איינגעהילט, וועלען זיי קענען האבען די נעהעריגע הכנה, זיי זאלען די טיעפע סודות פון דער נעטליכער חכמה קענען משיג זיין. קומען קיין ארץ־ישראל, איינזאפען אין זיך די קדושה, וואס טראגט זיך דאַרטען אין דער לופט, צו דערערד וואַרפען זיך אויף די קברים פון די גרויסע העלדען פון אי־דישען פאלק — דאס אלעס איז נעווען דער לעבנס־באגעהר פון יעדען אידישען מקובל.

נאך גלות ספרד — איינצעלנע אויסוואנדערונגס פעלע פון מקובלים זיינען נאך פריהער פארגעקומען, ווי דער פאל פון רמב"ן און נאך אנדערע — האבען אין א משך פון א פאר דורות אלע מאל נייע גרופען — דער גרעסטער טייל פון וועל־כע זיינען גולי ספרד געווען — פון בעלי קבלה גרויסע איינגע־וואנדערט קיין ארץ־ישראל.

אין פארלויף פון א פופציג־זעכציג יאהר האט זיך פאר־מירט דאַרטען — אממעהרסטען זיינען זיי קאנצענטרירט גע־ווען אין צפת — א קבוץ א גרויסער פון מקובלים, פון וועלכע עם האט זיך השפעה געצוינען איבער אלע אידישע ישובים אין די פארשידענסטע גלות־לענדער.

און אויב נאכדעם האט זיך דער איינוואנדערונגס־שטראם פון די בעלי מקובלים קיין ארץ־ישראל ניט אזוי פריי, ניט אזוי בריט, ווי פריהער נעצוינען, אויב די דאזיגע איינוואנ־דערונג איז דאן ניט אויף אזא גרויסען מאסשטאב, ווי

דער גרעסטער טהייל פון זיי האבען זיך יא געלאזט קיין ארץ־ישראל. דער גרעסטער טהייל פון זיי האבען די אנגעשטרענגסטע פארזוכען געמאכט, זיי זאלען אין דעם לאנד פון זייער גלוסטונג, פון זייער נארונג קומען. זיי זיי־נען גרייט געווען די גרעסטע קרבנות צו ברענגען פאר דער רעאליזירונג פון דעם דאזיגען חלום זייערען. פיעלע פון זיי האבען מיט דער גרעסטער מסירות נפש, אונטער די שווערסטע אומשטענדען, וואס האבען מיט לעבענס־נעפאהר נעדראהט. די ווייטע רייזע קיין ארץ־ישראל אונטערגענומען. פיעלע פון זיי האבען זיך אויך קראנקערהייט, שטעהענדיג שוין אין טיעפען עלטער, אין אזא רייזע נעלאזט.

.2

יעדען מאל, וואס עס איז פארגעקומען אין אידישען לעבען א גרויסער אויפשוואונג פון טיעפען פראינטערעסירען זיך אין קבלה, איז דאן אן אינטענסיווע אויסוואנדערונג פארגעקומען פון די גלות־לענדער קיין ארץ־ישראל. מעהר אבער ווי צווישען די אלע איבעריגע טהיילען פון פאלק האבען זיך אין אזא צייט די דאזיגע אויסוואנדערענדע עלע־מענטען צווישען די בעלי הקבלה געפונען. יעדער איינער באדייטענדער בעל מקובל, יעדער בעל השגה נרויסער האט נעהאפט צו קומען קיין ארץ־ישראל, גלויבענדיג, אז דארטען וועט ער זוכה זיין נאך מעהר שלימות קונה זיין אין דער חכמת האמת, האפענדיג, אז דארטען וועט ער צו נאך נרע־סערער מדרגה פון משיג זיין די טיעפע סודות פון דער תורה קענען צוקומען. אין אנקלאנג מיט דער אונאויפהער־לעכער אונטערשטרייכונג פון דער נרויסער קדושה פון ארץ־ישראל, מיט וועלכער די קבלה באשעפטיגט זיך שטענדיג, האבען די מקובלים נענלויבט, אז ארץ־ישראל איז א סגולה

אין פיבערהאפטער אויפענויש האט זיך דעמאלט ארום די יאהרעז פון בעל־שם־טובס נעבורט, די גאנצע חברה, אונטער דער פיהרערשאפט פון די צוויי אויבענדערמאנטע פארשטעהער זייערע נעלאזט קיין ארץ־ישראל.

און אויב דער באגעהר צו זיין אין הויליגען לאנד, וואס האט נעהערשט אין דעם בעש"טער סביבה, האט ניט נעטראגען אזא פאטאלאנישען כאראקטער, ווי דאס רייסען זיך קיין ארץ־ישראל פון דער אויבענדערמאנטער „חברה חסידים", זיינען זיי אבער אויך דארטען שטענדיג אונטער זיין ווירקונג געשטאנען. אויב נאר וועניגע פון זיי, ווי רבי גרשון קיטעווער ביים בעל שמם לעבען נאך — רבי נחמן האראדענקער און רבי מנחם מענדיל פרעמישליאנער — נאך דעם טויט פון בעל שם — האבען די זכיה נעהאט אין הויליגען לאנד זיך באזעצען: נעריסען האבען זיך אבער אהין פיעלע.

עס איז באוואוסט, מיט וואס פאר א מסירות נפש דער בעל שם אליין האט אויף די עלטערע יאהרעז, אייניגע יאהר פאר זיין טויט, א רייזע קיין ארץ־ישראל אונטערגענומען. נעריסען זיך אהין פאר דעם לעבען נאך פון בעל שם האט אויך דער איבערגעבענסטער, דער נעטרייעסטער תלמיד זיינער, דער אפאסטאל פון זיינע לעהרעז, וועלכער האט מיט אזוי פיעל קראפט, מיט אזוי פיעל פייער נעקעמפפט פאר דער נייער שיטה פון רבין זיינעם — דער בעל „התולדות". ער האט שוין נעהאט די אלע פארבאריטונגען צו פאהרען נעמאכט. ווי דער רבי זיינער אבער, דער בעל שם, האט ער אויך ניט זוכה געווען אין ארץ־ישראל צו זיין. אנדערש נאך ווי עס איז געווען דער פאל מיט דעם בעל שם, איז דער פאל מיט איהם געווען. דער בעל שם האט אננעהויבען די רייזע. ער האט זי נאר ניט נעקענט פארענדיגען: ער איז נעצוואונגען געווען צוריק אהיים צו פאהרען, וועז ער איז

פריהער פארגעקומען, איז זי אבער דאך ניט איינגאנצען אי־ בערגעריסען געווארען, איז זי אבער דאך ניט אפגעשטעלט געווארען איינגאנצען. דאס ארץ פון די בעלי קבלה האט זיך אויך דאן צו מזרח געצויגען. דער באגעהר צו קומען קיין ארץ־ישראל, כדי צו ממשיך זיין אויף זיך די השפעה פון דער דארטיגער קדושה, כדי צו געפינען זיך אין דער נאהענטקייט פון די הייליגע קברים פון די גרויסע צדיקים, האט זיי ניט פארלאזט קיינמאל. צו די פריהעריגע הייליגע קברים נאך איז צוגעקומען א פרישער קבר פון אונגעהויער הייליגקייט — דער קבר פון האר"י ז"ל.

אויך אבער די דאזיגע אפגעשוואכטקייט אין טעמפא פון דער איינוואנדערונג פון די מקובלים קיין ארץ־ישראל האט לאנג ניט אנגעהאלטען. מיט דעם אויפקומען פון דער חסידות באוועגונג אין אידישען לעבען איז דער דאזיגער איינוואנדערונגס־שטראם פארשטארקט און פארגרעסערט גע־ ווארען. שוין אין די ערשטע פריהמארגען מאמענטען פון איהר ענטשטעהונג, אין דער תקופה פון לעבען און ווירקען פון די פארלויפער פון חסידיזם, ווי ער האט די פארמירונג זיינע דורך דעם בעל־שם אנגענומען, אין דער תקופה פון לעבען און ווירקען פון רבי יהודה חסיד און רבי משה חיים לוצאטו, האט זיך א גרויסער אויסוואנדערונגס־שטראם פון די נלות־לענדער קיין ארץ־ישראל נעצויגען. אין פוילען איז די דאזיגע אויסוואנדערונג ארויסגערופען געווארען דורך דער טעטינקייט פון רבי יהודה חסיד, וועלכער האט געטהיילט די פארשטעהערשאפט מיט חיים מלאך — א פארבאהאלטענער שבתי צביניק צו יענער צייט, וועלכער האט פריהער, ווי אויך שפעטער, נאך דעם טויט פון רבי יהודה חסיד, אפען דעם גלויבען אין שבתי צבי נעפרעדינט — איבער דער חברה חסידים, וואס האט זיך דעמאלט ארום זיי קאנצענטרירט.

אכטונג אוא פארשלאג פארווארפען. ער איז אבער נעצווואונגען נעווען דאם צו טאן.

ער האט עס נעמוזט טאן צוליעב די אינטערעסען פון כלל. ווי מיר האבען שוין פריהער נעשריבען, איז די צאהל פון די מיטפאהרענדע מיט דעם בעל „פרי הארץ" קיין ארץ־ישראל נעווען אריבער דריי הונדערט פערזאן, צווישען וועלכע עס האבען זיך אויך פרויען און קליינע קינדער געפונען. אויפן וועג זיינען צו זיי נאך פיעלע אנדערע צונעשטאנען. דער נרעסטער טהייל פון די מיטפאהרענדע זיינען נרויסע אריימע לייט נעווען, אזוי, אז דאם נאנצע ביסעל נעלד, וואס איז אין דער אלגעמיינער קאסע נעווען, איז נאר ניט גענוג בליבען. מען האט דעריבער געמוזט שיקען באלד נאך זייער אנקומען קיין ארץ־ישראל א שר"ד אין די נלות־לענדער צו זאמלען נעלד פאר דעם נייי־נעגרינדעטען ישוב אין ארץ־ישראל.

און אויך נאכדעם האט אננעהאלטען דעם איינוואנדערונגס־שטראם, וועלכער האט זיך פון דער חסידישער וועלט נעצווינגען, קיין ארץ־ישראל. דער אונאויפהערלעכער אויסוואנדערונגס־שטראם פון דער חסידישער וועלט קיין ארץ־ישראל, האט נעבראכט צו דער נרינדונג פון לאנדסמאנשאפטליכע כוללים, וועלכע זיינען נעשטאנען אונטער דער השנחה — זיי זיינען אויך זייערע נרינדער נעווען — פון די צדיקי הדור פון יענער צייט: יערער כולל באזונדער אונטער דער השנחה פון דעם צדיק, וואס האט יראת השם מרביץ נעווען אין דער ענטשפרעכענדער נענענד פון די כוללים, פון וואנען מען פלענט שיקען נעלד־שטיצע צו די ישובים, וואס זיינען דורך זייערע — די אידישע איינוואוינער פון אט יענעם נענענט — לאנדס־ברידער נענרינדעט נעווארען אין ארץ־ישראל.

שוין נאהענט פון די טויערען פון ארץ־ישראל געשטאנען. דער „תולדות" אבער איז געצוואונגען געווען זיך אפצוזאגען פון דעם היים־גליהענדען באגעהר זיינעם צו באזעצען זיך אין ארץ־ישראל, נאר אייגדער ער האט זיך אין וועג געלאזט.

און דער באגעהר אין הייליגען לאנד זיך צו באזעצען, דאס רייסען זיך קיין ארץ־ישראל, וואס האט אין דעם בעל־שמם סביבה נעהערשט, איז אויך איבערגעגאנגען צו די תלמידים און תלמידי תלמידים זיינע.

עטליכע יאהר נאך דעם מעזשעריטשער מגידם פטירה האט זיך איינער פון די זקנים שבחבורה, איינער פון די עלטסטע און אנגעזעהנסטע תלמידים פון מגיד, דער בעל „פרי הארץ", רבי מנחם מענדיל וויטעבסקער — וועלכער איז צוויי מאל אויך ביים בעל שם געווען — צוזאמען מיט רבי ישראל פאלאצקער און רבי אברהם קאליסקער — ביידע פרי־הער פון ווילנער נאונם קרייז געווען — אוועקגעלאזט קיין ארץ־ישראל, וואוהין עס זיינען מיט זיי מיטגענאנגען ארום א דריי הונדערט חסידים.

וועו רבי ישראל פאלאצקער האט, נאכדעם ווי זיי זיינען אנגעקומען קיין ארץ־ישראל באלד נעמוזט פארלאזען דאס לאנד, אלס שליח צו קלייבען נעלד אויף אויסצוהאלטען דעם נייעם חסידישען ארץ־ישראל צענטער, האט ער עם מיט נרויס אנגסט נעטאן. עס איז איהם אונגעהויער שווער נעווען צו פארלאזען ארץ־ישראל, נאכדעם וואס עם האט זיך איהם נאך אזוי פיעל שווערער אשטרענונג איינגענעבען צו באזעצען זיך דארטען.

וועו מען וואלט איהם נענעבען — שרייבט אויף איהם רבי מנחם מענדיל וויטעבסקער — צעהן טויזענד רובל א חודש, ער זאל פארלאזען ארץ־ישראל, וואלט ער מיט פאר־

רעז. זיי האבען — אין גאר א גרויסער מאס אלענפאלס — מכשיר געווען דעם באדעז פאר דעם נייעם אויסדרוק פון דער אלטער בענקענישע אונזערער צו קומען קיין ארץ־ישראל. די נייע איינוואנדערונג איז דורך דער אלטער ערמעגליכט געוואָרען. ווער וויסט צו די חיבת ציון־ציוניסטישע באוועגונג וואלט געווען. געקענט גאר איננאנצען צו עקזיסטענץ קומען, ווען זי וואלט באדארפט זיין א בריאה חדשה גאר איננאנצען, ווען זי וואלט ניט געווען זיין דאס, וואס זי איז אין אמתן — א פארטזעצונג פון א באוועגונג, וואס האט זיך מיט קאנ־קרעטען, ממשותדיגען אינהאלט מעהר ווי מיט א הונדערט יאהר פריהער נאך אננעהויבען.

3

און דאס שטענדיגע גלוסטען און גאַרען צו קומען קיין ארץ־ישראל, וואס האט געהערשט אין דער חסידישער וועלט, דאס שטענדיגע פרעדיגען דארטען, אז דורך דעם געפינען זיך אין ארץ־ישראל קען מען. די גרעסטע מדרגות אין עבודת השם דערגרייכען, קען מען די גרעסטע דערהויבונג דער נשמה ברענגען, דאס אלעס האט דעם גרעסטען אויסדרוק בייַ רבי נחמן בראסלאווער געקראגען. די ליעבע און צו־געבונדענקייט צו ארץ־ישראל, וואס האט געהערשט אין דער בעש"טער סביבה און איז איבערגעגאנגען בירושה צו די תלמידים און תלמידי תלמידים זיינע, האט איהר העכסטען תיקון בייַ רבי נחמן בראסלאווער געפונען.

די דאזיגע צוגעבונדענקייט צו ארץ־ישראל האט אין די אלע פיבערן פון דער אומרוהיגער, שטענדיג זוכענדער נשמה זיינער אן אינטענסיוו, טיעף לעבען געלעבט. דאס גלוסטען און גאַרען צו קומען קיין ארץ־ישראל איז זיין טאג־טעגליכער

די דאזיגע ארגאניזאציעס זיינען, ווי געזאגט, ארויס־נערופען געוואָרען צום לעבען דורך דער אונאויפהערליכער חסידישער אייניגואנדערונג קיין ארץ־ישראל. וועז זיי זיינען שוין אבער אין עקזיסטענץ געווען, זיינען זיי ווידער פון א רעזולטאט אויך אין אן אורזאכע פארוואנדעלט געוואָרען. אויב זיי האבען ניט מיטגעבראכט דערצו, אז אט יענע אייניגואנדערונג זאל פיעל פארנרעסערט ווערען, האט אויך זי אבער פיעל מיטגעווירקט דערויף, אז זי זאל ניט אפגעשטעלט ווערען, אז זי זאל פארטגעזעצט ווערען, אז זי זאל דאך אויף וויפיעל עס איז אויך פארגרעסערט ווערען.

דער חסידיזם האט פיעל געזינדיגט אין די ערשטע יאהרען, וועז דאס שטענדיגע גלוסטען אוז גארען צו קומען קיין ארץ־ישראל האט זיין נייעם אויסדרוק אנגענומען אין דעם אידישען לעבען, וועז דאס שטענדיגע גלוסטען אוז גארען האט אנגענומען די פארם פון חיבת ציון אוז ציוניזם. אויב, זיכער, ניט אלע פארשטעהער זיינען, האט אבער דאך א גרויסער טהייל פון זיי באקעמפפט ביטער אט דעם דאזיגען נייעם אויסדרוק פון אונזער אלטער בענקשאפט נאך ארץ־ישראל. דער דאזיגער ביטערער קאמפף האט אנגעהאלטען ביז צו דער גאר לעצטער צייט, כמעט.

דורך אט יענער אבער אויבענדערמאנטער חסידישער אויסוואנדערונג איז די דאזיגע נרויסע זינד לפרע שוין אויסגעקויפט געוואָרען. אין א משך פון א תקופה א גרויסער זיינען זיי די אייניציגע געווען, וואס דאס גלוסטען אוז גארען צו קומען קיין ארץ־ישראל האט אזוי שארף אוז שטארק אין זייער הארץ געלעבט, זיינען זיי די אייניציגע געווען, וואס דאס גלוסטען אוז בענקען איז פון זיי דורך מסירות נפשדיגער אנשטרענגונג, דורך דער פרייז פון אומבאשרייבליכע ליידען — אין טהאטען איבערגעטראגען געוואָר־

אבער אלס גרויסען ענין באטראכטען: אין פארנלייך מיט רבי נחמן בראסלאווער.

אויב דער מעשביזשער האט אויף אזוי פיעל נעהאלטען פון זיך, אז ער האט נעבעטען ביי נאט, ער זאל איהם פאר דעם מושל איבער די אלע צדיקים מאכען, איז דער בראסלאווער שוין אויף אזוי ווייט אוועק אין זיין האלטען פון זיך, אז ער האט זיך שוין טאקע אויך אלס הער ווירקליכער מושל איבער זיי באטראכט.

„ולמהוי אנא פקידא בנו צדיקיא" — האט זיך דער רבי ברוכל איינמאל מיט דעם לשון פון דער זוהר תפלה „בריך שמיה דמארי עלמא" נעוועגדעט צו נאט — רבונו של עולם, וואס איך בעט פון דיר איז, אז דו זאלסט מיר פאר א פקיד מאכען איבער די צדיקים פון דור מיינעם *).

„די אלע צדיקים דארפען צו מיר אנקומען. ווארים אויך זיי באדארפען, מען זאל זיי מחזיר למוטב זיין".

„אפילו אויף די צדיקי הדור איז מיין הערשאפט פאר־שפריט. מעהר ניט: דאס קומט באתכסיא פאר" —

האט פיעל מעהר ווי נאר איין מאל דער בראסלאווער ערקלערט.

דער בעל שם טוב — האט ער ווידער נעזאגט — און כמה צדיקים האבען נעטאן און מתקן נעווען אויף דער וועלט דאס, וואס זיי האבען מתקן געווען, און נאכדעם אז זיי זענען

*) אן אנדערש מאל האט ער אויך דעם פאלגענדען ענייות־דיגען אינהאלט ארויסגעלעגט אין די דאזיגע ווערטער, אנווענ־דענדיג זיי בנוגע זיך: „רבונא של עולם, לאמיר געצתלט ווערען צוויישען די צדיקים. איך מיין ניט צוויישען זיי, נאר איך מיין מיט הרב הקדוש ר' פנחס מאוסטראה — רבי פנחס קאריצער — און מיט הרב הקדוש מפולנאה".

לייִדענשאפטלעכער טרוים געווען. דער באַגעהר צו זיין אין היילִיגען לאַנד איז אין צענטער פון אַלע זיינע באַגעהרען געשטאַנען. צו זיין אין היילִיגען לאַנד איז ביי איהם דאָס פּראַבלעם פון פּראַבלעמען געווען. אין דעם באַגעהר זיינעם צו קומען קיין ארץ־ישׂראל — אין דעם באַגעהר איז פּאַר איהם די פּראָגע פון זיין אָדער ניט זיין געווען; פון זיין, מיין איך צו זאָגען, דאָס, וואָס ער האָט געוואָלט זיין, דאָס וואָס ער האָט געלויבט, אז ער קען זיין.

„איך בין נעקומען אויף דער וועלט — האָט דער בעל שם טוב געזאָגט — איך זאָל אַ נייעם דרך אין עבודת השם דער וועלט לערנען".

נאָך מעהר שארפער, מיט מעהר באַשטענדיגקייט, מיט מעהר אונטערשטרייכונג, האָט רבי נחמן בראַסלאַווער נע־רערט וועגען דעם, אז ער איז נעקומען אויף דער וועלט, ער זאָל אַ נייעם דרך אין עבודת השם ווייזען.

צווישען אַלע גרויסע אידישע פערזענלִיכקייטען געפינט זיך ניט נאָר איינער, וואָס זאָל האָבען וועגען זיך אַזא הויכע מיינונג, ווי רבי נחמן בראַסלאַווער האָט וועגען זיך געהאַט. זיכער אַבער געפינט זיך ניט צווישען זיי קיינער, וואָס זאָל נעווען רעדען וועגען זיין גרויסקייט, וועגען זיין וויכטינקייט, וועגען דער מיסיאָן, וואָס איז אויף איהם אַרויפגעלעגט ג־ווארען פון הימעל, ווי רבי נחמן בראַסלאַווער האָט עס געטאָן. פאַרוואונדערונג, שטוינונג מוזען ביי אונז צייטענווייז אַרויס־רופען די גרויסע שבחים, וואָס ער זאָגט וועגען זיך.

אויך דער פעטער זיינער, רבי ברוכל מעזשבִיזשער, האָט אַ שעהן ביסעל געהאַלטען פון זיך. אַוועקמאַכען מיט דער האַנד פיעלע פון די גרעסטע צדיקים יסודי עולם איז ביי איהם איינע פון די גרינגסטע זאַכען געווען. מען מוז איהם

און וואס ווייטער איז די דאזיגע לויבע, די דאזיגע פארהערליכונג אלץ מעהר גרעסער געווארען.

וואס מעהר עלטער ער איז געווארען, וואס גרעסער עם איז זיין גלויבען אין זיך געווארען, וואס שטארקער עם איז זיין באגעהר געווארען, ער זאל די אידישע וועלט אין דעם נייעם דרך זיינעם פון עבודת השם מחנך זיין, אלץ מעהר האט זיך זיין פארהערליכונג פון ארץ־ישראל פארשטארקט, אלץ מעהר האט ער אנגעהויבען באטראכטען ארץ־ישראל אלס דעם קוואל, פון וועלכער יערער איד מוז שעפען די השפעה פון שלימות פאר די כחות הנפש זיינע, אלץ מעהר האט ער אנגעהויבען קומען צום גלויבען, אז ער קען זיך ניט נעהמען פאר דעם דורכפיהרען פון דער מיסיע זיינער אין לעבען, ביז ער וועט ניט פריהער ממשיך זיין אויף זיך די קדושה פון ארץ־ישראל, ביז ער וועט זיך ניט פריהער אין דעם „אוירא דארץ ישראל" רייניגען.

ווי שטארק עם איז זיך ניט צעוואקסען אין איהם זיין גלויבען אין זיין גרויסקייט, ווי איבערפילט ער האט זיך ניט געפיהלט פון די מעכטיגע גייסטיגע כחות, וואס האבען גע־ברויזט אין איהם, פון די מעכטיגע גייסטיגע כחות זיינע, וואס האבען זיך געריסען צו טהאטען גרויסע, האט ער דאך צוזאמען דערמיט שטענדיג געהאט דאס געפיהל, אז „עס פעהלט איהם נאך אלץ עפעם " *), אז ער איז נאך ניט אינגאנ־צען פארטיג, ער זאל זיך קענען נעהמען פאר דעם רעאלי־זירען אין לעבען דאס אלעס, וואס ער האט געהאט אויפן געדאנק זיינעם, אז ווי גרויס זיי זיינען ניט די מדרגות, צו וועלכע ער האט שוין דערגרייכט, זיינען זיי דאך נאך ניט אינגאנצען פאלקאם.

*) זעה „ספורי מעשיות", „מעשה ברב ובן יחיד".

נפטר געווארען און נסתלק געווארען, איז די זאך איבערגע־
האקט געווארען, היינו, די הארה, וואס זיי האבען מאיר
געווען אין זייערע תלמידים, און זיי האבען זיי מחזיר געווען
צו השם יתברך איז ניט נמשך געווארען פון דור צו דור,
נאר זי איז איבערגעהאקט געווארען. איך וויל דעריבער
שאפען א זאך, וואס זאל א קיום לדורות האבען.

דאס, וואס האט זיך „דעם בעל שם טוב און כמה
צדיקים" אנדערע גרויסע ניט איינגענעבען, האט ער נע־
גלויבט, וועט זיך איהם איינגעבען.

און שוין פון זיינע יונגסטע יאהרען אן נאך איז דער דא־
זיגער גרויסער גלויבען זיינער אין זיך אין איהם איינגעפלאנצט
געווען. שוין אין די נאר יונגסטע יאהרען זיינע האט אין
איהם דער נעראנק געלעבט, אז ער איז פאר אויפטאן גרוי־
סע זאכען באשטימט געווארען; אז ער איז דער איינציגער
אין דור, וואס אויף איהם לויגט די אויפגאבע, דער איינ־
ציגער אין דור, וואס איז בכח צו שאפען א זאך, וואס זאל א
קיום האבען אויף אייביג. שוין פון זיינע יונגסטע יאהרען
אן האט ער זיך אנגעהויבען צוגרייטען דעם נייעם דרך זיי־
נעם אין עבודת השם פאר דער אידישער וועלט צו פראקלא־
מירען.

ווי גרויס עס איז אבער געווען דער גלויבען זיינער אין
זיך שוין אויך דאן, ווי גרויס עס איז שוין אויך דאן געווען
די זיבערקייט זיינע, אז אויף איהם איז עס ארויפגעלעגט
געווארען די אויפגאבע, ער זאל א נייעם דרך אין עבודת
השם פראקלאמירען, אזוי גרויס איז שוין דאן אויך זיין
ליבע צו ארץ־ישראל געווען, אזוי גרויס איז שוין דאן אויך
די פארהערליכונג, וואס ער האט פארמאגט פאר איהר,
געווען.

ווירקליכונג פון דאזיגען באגעהר גרויסע אכזריות ניט נאר צו זיך אליין, נאר אויך צו זיין פאמיליע ארויסווייזען.

„ער האט ממש זיין לעבען מפקיר געווען — שרייבט רבי נתן אין דער הקדמה זיינער צום ספר לקוטי מהר"ן — וועז ער האט אונטערגענומען זיין נסיעה קיין ארץ־ישראל — ער איז געפאהרען אהין אין שעת מלחמה. וואהרים עס זיינען געווען שטארקע מלחמות *) שוועדע דעמאלט אין יענע מדינות. און וואס פאר א נסיונות ער האט דאס געהאט אויסצושטעהן דורך דעם גאנצען וועג. וואהרים עס האבען איהם ארומגערינגעלט דעמאלט אין יענע טעג כמה מינים צרות און סכנות גרויסע און שווערע".

און רבי נחמן בראסלאווער אליין האט וועגען דעם פאל־ענדעם געזאגט: „אין יערען טריט וואס איך האב געמאכט אויף פאהרען קיין ארץ־ישראל האב איך געהאט מסירות נפש".

וועז זיין פרוי איז געוואהר געוואהרען — וועדט דערצעהלט אין ספור המעשה וועגען דער נסיעה זיינער קיין ארץ־ישראל — אז ער האט באשלאסען צו פאהרען קיין ארץ־ישראל, האט זי געשיקט די טאכטער איהם פרעגען, וויי אזוי וועט ער זיי איבערלאזען, וועד וועט זיי מפרנס זיין.

האט ער איהר געענטפערט: דו וועסט אוועקפאהרען צו דיין מחותן, דיין עלטערע שוועסטער וועט וועדען א דינסט, דיין קלענערע שוועסטער וועט איינער צונעהמען צו זיך פאר רחמנות. דיין מוטער וועט וועדען א קעכין. אלצדינג וואס איך האב אין שטוב, וועל איך פארקויפען אויף הוצאות פון דער נסיעה.

*) די נאפאלעאנישע מלחמות.

און וואס ווייטער איז אלץ מעהר קלאהר געווארען פאר איהם, אז נאר דארטען אין ארץ־ישראל וועט ער קענען אפּ־זוכען אט דאס, וואס עס פעהלט איהם נאר, אז נאר דארטען וועט ער קענען זוכה זיין צו די השגות, צו וועלכע ער האט נאך ביז איצט ניט זוכה געווען, אז נאר דארטען וועט ער קריגען די שלימות, צו וועלכער ער גארט, די לעצטע הכנה, וואס ווען איהם מסוגל מאכען, אלס דעם מנהיג הדור זיך צו פראקלאמירען.

זיין באגעהר צו קומען קיין ארץ־ישראל איז, ווירקליך, געגאנגען האנד אין האנד פאר איהם מיט דעם פראבלעם פון זיין אט דאס, וואס ער האט געגלויבט, אז ער באדארף זיין, אט דאס, וואס ער האט געוואלט זיין.

און דעריבער — דערפאר וואס ער האט געזעהן אין זיין געפינגען זיך אין ארץ־ישראל די איינציגע מעגליכקייט, ער זאל קענען פארווירקליכען די לעבענס־מיסיאן זיינע — האט זיין גלוסטען און גארען צו קומען קיין ארץ־ישראל אזוינע שארפע פארמען אנגענומען, איז אין דעם דאזיגען גארען זיינעם צו קומען קיין ארץ־ישראל אזוי פיעל ליידענשאפט־ליכקייט געווען, האט ער אין איהם אזוי פיעל נשמה, אזוי פיעל הארץ פארקערפערט.

זיין באגעהר צו קומען קיין ארץ־ישראל איז זיין „אי־דעע פיקס" געווארען, זיין „אידעע פיקס", פון וועלכער ער האט זיך ניט געוואלט באפרייען, פון וועלכער ער האט זיך אויך ניט געעקנט באפרייען קיינמאל.

דער דאזיגער באגעהר זיינער, איז דער צענטראלסטער לעבענס־אידעאל זיינער געווען, פאר וועלכען ער איז גרייט געווען די גרעסטע קרבנות ברענגען. ער איז גרייט געווען א קאמפף אונטערצונעהמען געגען די גרעסטע שטארונגען. ער איז גרייט געווען צולייב דער דערגרייכונג פון דער פאר־

טיעפסטע טיעפענישען פון זיין נשמה אויך זיין אייגענער צער געווען.

דער טויט פון זיין פרוי האָט אויך זיין אייגענעם טויט דערנעהנטערט. דער קלאָפּ איז פאַר איהם צו שטאַרק געוואָרן, ער זאָל איהם געווען קענען אויבערטראָגען. דער צער וואָס ער האָט נעהאט פון זיין פרויס טויט האָט פיעל גורם געווען צו זיין פריהצייטיגען טויט.

אוּן וואָס פאַר אַ הייס־ליבענדער פאָטער ער איז געווען, וואָס פאַר אַ גרויסען צער, וואָס פאַר אַ שאַרפען וועהטאָג ער האָט דורכגעלעבט דורך דעם צער פון יעדען איינציגען — ניט נאָר פון זיינע קינדער, נאָר אויך פון זיינע קינדס־קינדער — זעהען מיר פון די ריהרענדע, מיט אַזוי פיעל טרויעריגער שטימונג אָנגעוועהטע זכרונות פון רבי נתן וועגען דעם, ווי אַזוי די מעשה פון דעם דריטען אוּן פערטען טאָג פון דער מעשה מהו׳ בעטלערס איז געשאָפען געוואָרען.

דעמאָלט — שרייבט ער — אין יענער צייט, אין דער נאָכט פון שבת קודש — איז נכדו הילד געלעגען קראַנק אין בעט, אוּן ער האָט דערפון גרויס צער געהאט. וואָרים די קראַנקהייט פון קינד איז געפאָלען אויף איהם זעהר שווער. איז ער אַריינגעקומען פרייטאג צו נאַכטס אוּן האָט זיך אַוועקגעזעצט צום טיש אין צער אוּן האָט זיך גאָר ניט געוואמט ביי דער דאָזיגער סעודה. אוּן תיכף האָבען מיר געבענטשט ברכת המזון, איידער דער עולם האָט אָנגעהויבען אריינקומען צו איהם, ווי זייער שטייגער איז שטענדיג. נאָך דעם בענטשען איז ער איבערגעלִיבען זיצען אויף זיין הייליגען טיש אוּן האָט אויפגעעפענט זיין הייליג רייַן מויל אוּן געפיהרט רעמאָלט אַ וואונדערלִיכען אוּן פירכטלִיכען געשפּרעך, וואָס עס איז אין איהם געווען הייליגע תורה, ווי דער שטייגער זיינער איז שטענדיג געווען אין די מעהרסטע פון זיינע

און אז די בני בית — וועט ווייטער דערצעהלט דאר־טען — האבען דאם דערהערט, האבען זיי כמה טעג זעהר שטארק געווויינט.

ער האט אבער אויף זיי גאר קיין רחמנות ניט געהאט, ער האט געזאגט, אז עס קען אנדערש ניט זיין. איך מוז פאהרען, וואהרים די גרעסטע העלפט מיינע איז שוין דארט. און דער מיעוט געהט נאך דעם רוב נאך. ער האט געזאגט: איך ווייס די גרויסע מניעות, וואס איך וועל האבען אויף דער נסיעה, נאר כל זמן עס וועט נאך זיין אין מיר א לעבעריגער אטעם וועל איך מיך מוסר נפש זיין און פאהרען קיין ארץ־ישראל, און זאל גאט טאן, וואס ער ווייל.

„כל זמן עס וועט נאך זיין א לעבעריגער אטעם אין מיר". אט אזוי רעדט מען נאר וועגען זאכען, בנוגע וועלכע מען פיהלט, אז מען קען אהן זיי ניט לעבען.

און צוזעהענדיג, ווי רבי נחמן בראסלאווער איז גרייט געווען זיין פאמיליע אין גרעסטען קלעם צו שטעלען, אבי ער זאל קענען דורכפיהרען זיין באגעהר אין ארץ־ישראל צו זיין, מוז מען ווירקליך צום גראנק קומען, אז דאם פאהרען זיינם קיין ארץ־ישראל איז פאר איהם א לעבענס־פראגע געווען, אז ער וואלט, ממש, לעבען ניט געקענט, וועז ער זאל געווען געצוואונגען זיין זיך אפצוזאגען פון זיין ארץ־ישראל נסיעה.

וואהרים שטארק איז געווען די ליעבע, די צוגעבונדענקייט פון רבי נחמן בראסלאווער צו די אלע מיטגלידער פון דער פאמיליע זיינער. אלעס, וואס עס איז פארגעקומען אין פאמיליען קריז זיינעם האט אויף זיין טיף פיהלענדער, טיף דורכלעבענדער יעדע זאך נשמה א שטארקע ווירקונג געהאט. יעדע טרויעריגע פאסירונג אין קריז פון זיין פא־מיליע האט איהם צובראכען אינגאנצען. דער צער פון יע־דען איינציגען מיטגליעד פון זיין פאמיליע איז ביז צו די

לייכט־שוועבענדע פליגלען נעקראָגען. די שבחים, וואָס ער האָט זיך געגעבען אויפער ער איז געפאָהרען קיין ארץ־ישראל, שיינען שוין נאָר קיין שבחים ניט צו זיין אין פאָר־גלייך מיט די שבחים, וואָס ער האָט געהאט וועגען זיך צו זאָגען נאָכדעם, וואָס ער איז פון זיין ארץ־ישראל רייזע גע־קומען. די ביטול באציהונג, וואָס ער האָט אַרויסגעוויזען צו פיעלע פון די צדיקי הדור, אין וועלכען ער האָט געלעבט, איידער ער איז ער קיין ארץ־ישראל געפאָהרען, באַדאַרף אלס באציהונג פון העכסטען יראת־הכבוד באטראכט ווערען אין פאַרגלייך מיט דער ביטול־באציהונג, וואָס ער האָט צו זיי אַרויסגעוויזען נאָכדעם, וואָס ער איז פון זיין ארץ־ישראל רייזע נעקומען.

ער האָט, ווירקליך, געגלויבט — און צוזאַמען מיט איהם האָבען אויך זייער אַנהענגער געגלויבט — אז ער האָט דאַרטען די גרעסטע השגות משיג געווען, אז ער איז דאַרטען צו דער העכסטער מדרגה צוגעקומען.

און דעריבער האָט ער צוריקקעהרענדיג זיך פון ארץ־ישראל נאָך מיט מעהר באגייסטערונג, נאָך מיט מעהר פאָר־הערליכונג וועגען ארץ־ישראל נערעדט.

אלץ וואָס ער האָט געוואוסט — האָט ער געזאָגט — פאָר ארץ־ישראל איז ממש ווי נאָר ניט.

„דאָס גאַנצע חיות מיינס איז נאָר דורך דעם, וואָס איך בין געווען אין ארץ־ישראל, די אלע מחשבות און די אלע נעראַנקען מיינע זענען פון דעם כח. וואַרים דער עיקר חכמה און דער עיקר מח איז נאָר אין ארץ־ישראל".

„דער וואָס ווייל באמת א איד זיין, זאל ער פאָהרען קיין ארץ־ישראל, און אז ער האָט פיעלע מניעות דערזיף, זאל ער צוברעכען די אלע מניעות און זאל נעהן אהין".

נעשפרעכען. און דער נאַנצער נעשפּרעך האָט נעהאט אַ שייכות צום נרויסען צער זיינעם, וואָס ער האָט נעהאט. עס דאכט זיך מיר, אַז ער האָט נערעדט דעמאָלט וועגען דעם ענין פון האַרצען, וואָס מען רודפט עס. נאַכדעם אין מיטען דעם דאָזיגען נעשפּרעך האָט ער זיך אַנגערופען און נעזאָגט: „ווי האָלטען מיר אין דער מעשה?" זענען מיר נבהל נעוואָרען תיכף, און איך האָב איהם נעענטפערט בבהלה, באימה וביראה, אַז מיר האָלטען בייַם דריטען טאָג, און באָלד האָט ער אָנגעהויבען און האָט דערצעהלט די נאַנצע מעשה פון פערטען טאָג. און באָלד, ווי ער האָט זי נעענדיגט, איז ער אויף ניך אַוועקגענאַנגען. פון טיש.

אָט אויף אַזוי פיעל איז ביי רבי נחמן בראָסלאַווער דער באַגריף צו זיין אין ארץ־ישראל אין דעם נאַנצען אי־נערלאַכען וועזן זיינעם איינגעוועבט נעווען, אָט אויף אַזוי פיעל האָט ער אין דער באַפרידיגונג פון דעם דאָזיגען באַנעהר דעם נאַנצען זין פון זיין לעבען נעזוכט, דעם פּאַרבאַדינג פּאַר זיין קענען דורכפיהרען די אויפנאבען, וואָס ער האָט זיך אין זיין לעבען נעשטעלט, דעם אומבאַרינגטען מיטעל, דורך וועלכען ער וואָלט נעקענט צו די מדרגות, צו וועלכע ער האָט נעוואָלט צוקומען, דערנרייכען, די ענדגיל־טיגע שלימות פּאַר זיך צו ערווערבען.

און ווי ער אַליין האָט אונז פּאַרזיכערט, איז ער דאָרט ווירקליך צו די נרעסטע מדרנות צונעקומען, האָט די שלימות זיינעז דאָרטען איהר פולע פּארענדינונג נעקראָנען, האָט ער זיך ווירקליך, צו אָט יענער נרויסקייט דאָרט דערהויבען, אין וועלכער ער האָט זיך זעהן נעוואָלט.

נאַכדעם, וואָס ער איז נעקומען צוריק פון ארץ־ישראל, האָט דער נרויסער נלויבען זיינער אין זיך נאָך נרעסערע

דעם אונטערשלאָק פון א בנר, וואָס ער האָט געהאט מיט זיך. ער איז אויך „ארומגעלאָפען איבער די גאַסען, ווי קליינע קינדער לויפען איבער זיי ארום און געשפיעלט זיך אין מלחמה". „אט איז דער פראַנצויז" — האָט ער געזאָגט — און אט איז דער שונא זיינער. און אט מאכען זיי א מלחמה".

מעגליך, אז אונטער דעם דרוק פון דעם אלעם, וואָס ער האָט דורכגעלעבט, וואָס איז אזוי ווייט, פרעמד געווען פון די אלע ערפאַהרונגען, וואָס ער האָט ביז יעצט געהאט, אין זיין שטילען, רוהינעם, קליינשטעדטעלדינען לעבען איז א גע־וויסע צושרויפטקייט אין זיין נשמה ארייַנגעטראָגען געוואָרען, א געוויסע נשמה צושרויפטקייט, וועלכע האָט באַדאַרפט פאר זיך אויסדרוק געפינען: האָט איהם דער אונטערבאַוואוסט־זיין זיינער דיקטירט, ער זאל איהר דורך אט יענע מאַדנע פיהרונגען אויסדרוק געבען, כדי זי זאל זיך ניט דורכברעכען צו התגלות אויף א פיעל מעהר געפעהרליכען וועג.

עס איז באַוואוסט, אז אין א מאַמענט פון נרויסער אויפגערעגטער פאַרלעגענהייט, וואָס קומט פון שרעק אדער פון א געפיהל פון פאַרשעהמטקייט, פון א געפיהל פון חרטה, אין א מאַמענט פון אומרוהיגער ערוואַרטונג פון עפעס, פון אונגעריכטער, אדער, נעשפּאַנט ערוואַרטעטער, שטאַרק באַ־געהרטער דערגרייכונג, קענען מיר פלוצלונג — ווי דורך א נעבעל נאר איז דאָס דאָן פאר אונז אליין באַמערקבאר — אין עפעס אן אונזינינער פאזע זיך שטעלען דורך מאכען עפעס א מאַדנע העויה, א מאַדנעם זשעסט, א מאַדנע באַוועגונג. מאַנכעם מאל ווערען מיר אין אזעלכע מאַמענטען אויך גע־באַכט דערצו, מיר זאלען אליין פיזיש אדער גייסטיג זיך באַלייַדיגען דאָן, דורך א קלאַפּ טאָן זיך אדער דורך שליי־דערען זיך אליין א שטאַרקען צאַרן־וואַרט אין פנים.

דאָס אלעם קומט פאר, ווי מיר האבען דערויף פריהער מרמז געווען.

און נאָך מעהר. אויך נאָכדעם וואָס ער האָט זיך אומ־
געקעהרט פון ארץ־ישראל, האָט ער זיך געפיהלט ווי ער
וואָלט אלץ געלעבט אין ארץ־ישראל. „מיין אָרט — האָט ער
געזאָגט — איז נאָר ארץ־ישראל". „טאָמער פאָהר איך ער־
געץ, פאָהר איך עס נאָר אין ארץ־ישראל".

ווי פיעלע אָנדערע נשמה־ניינונגען, ווי פיעלע אנדערע
אינדיווידועלע אייגענשאפטען, וואָס זיינען צו רבי נחמן
בראָסלאָווער בירושה פון בעל שם איבערגעגאנגען, האָבען
ביי איהם אין זייערע וווייטערער ענטוויקלונג, א העכערע
פאָרם — איך מיין צו זאָגען, אן אינטענסיווערע, א מעהר
שאַרפע, מעהר טיעפע, ווי אויך אָפטמאל א מעהר עקסצענט־
רישע — פאָרם אָנגענומען. אזוי האָט אויך די פון בעל שם גע־
ירשענטע באציהונג זיינע צו ארץ־ישראל שארפע, עקסצענט־
רישע פאָרמען אָנגענומען.

4.

די דאָזיגע עקסצענטרישקייט זעהען מיר אויך אין דער
מאָדנעקייט פון זיינע פיהרונגען אין דער צייט פון דער
רייזע זיינער אויף דער שיף און אין איניגע מאָמענטען
פון זיין נעפינען זיך שוין אויף דעם באָדען פון ארץ־ישראל —
וואָס ווערען איהם אין ספור־המעשה וועגען זיין רייזע קיין
ארץ־ישראל צוגעשריבען. עס רעדט זיך אין דער דאָזיגער
רייזע־באשרייבונג וועגען פארשידענע מעשי „קטנות", וועגען
פארשידענע קינדערשע שטיק, וועלכע רבי נחמן זאָל האָבען
געווען נעפראָווען אָפטמאל פאר יענער נאָנצער צייט.

ער איז אין סטאָמבול ארומגעגאנגען באָרוועם אין גאָס —
ווערט דאָרט דערצעהלט — און נאָר אין דער יארמולקע. ער
האָט זיך איינמאל אויך אָרויסגעלאָזט אין גאָס אָנגעטאָן אין

איצט געזאגט געוואָרען, איז זעהר אינטערעסאנט די באַמערקונג, וואָס רבי נחמן בראסלאווער האָט אַליין געמאכט וועגען די קטנות הנהגות זיינע. וועז ניט די קטנות זיינע— האָט ער געזאגט—וואָלט ער ניט געווען איבערלעבען די אַלע צרות, וואָלט ער געווען געשטאָרבען.

ביי אַלעם דעם אָבער איז אויך דאָס אמת, אז אויך דורך אינערליכע מאָטיוועז פון א גאָר אַנדערען כאַראקטער זיינען אָט די אַלע פיהרונגען דיקטירט געוואָרען.

זייענדיג איבערוועלטיגט פון דער גרויסער פרייד, וואָס ער האָט נעפיהלט אין זיך מחמת דעם, וואָס ער פאָהרט קיין ארץ־ישראל, האָט זיין עקסצענטריש־קינסטלערישע נאַטור געזוכט אין אויסטערלישע פאָרמען צו התגלות זי ברענגען. זייענדיג באַהערשט פון דעם אינהאַלט פון דעם גרויסען מאַמענט, וואָס ער האָט דאָן איבערגעלעבט, האָט ער ווי געפיהלט א נויטוועניגקייט צו אויסטיילען איהם צו באַמערקבארקייט פאַר זיך אַליין דורך עפעקטפולע אויסערליכקייטען. אין די טעג פון גרויסען יום טוב זיינעם, אין וועלכען עס איז פאַרגעקומען די רעאַליזירונג פון דעם גרעסטען נשמה־באַגעהר זיינעם, האָט איהם א זאַרגלאָזע קינדערשע פרייד אַרומגענומען, א זאַרגלאָזע קינדערשע פרייד, וואָס שפרינגט ווילד, אונגעצוימט איבער די גאַסען ארום.

ווי עס האָבען זיך פאַרשידענע שטימונגען אָפגעשפיגעלט, פאַרשידענע מאָטיוועז געווירקט אין פיעלע פון די האַנדלונגען פון רבי נחמן בראסלאווער אין די פאַרשידענע פעריאָדען פון זיין לעבען, אזוי אויך האָט זיך אין די האַנדלונגען זיינע פון אָט יענער צייט, וועגען וועלכע מיר האָבען ביז יעצט נערעדט, פאַרשידענארטיגקייט פון מאָטיוועז, פאַרשידענארטיגקייט פון שטימונגען, פאַרשידענארטיגקייט פון אינאהלט קאָמבינירט.

מיט אונזער אייגענעם פרייען ווילען אונטערוואַרפען מיר זיך א געוויסע פֿאַרם פון אוננאַרמאַלקייט, כדי אויסצומיידען א מעהר שוועֶרע פֿאַרם, וואָס דאַרף קומען אַלס רעזולטאַט פון אונזער נשמה צורודערטקייט, פון די אויפֿטרייסלענדע אין אונז איבערלעבונגען.

דאָס וועֶרט געטאָן אין אונטערבאַוואוסטזיין אונזערען דורך די אין אונז טיפֿ לעבענדע אינסטינקטען, וואָס שטעֶהען אויפֿ דער וואָג שטענדיג צו פֿאַרהיטען אונז פון קאַטאַסטראָפֿאַלען צוזאַמענברוך אין די מאַמענטען פון געפֿעהרליכע פֿאַר אונז איבערלעבונגען. זיי שטעהען אויפֿ דער וואָג שטענדיג ניט צוצולאָזען די נשמה־צושרויפטקייט אונזערע זאַל צוקומען צו איהר העכסטער פֿאַרשפּיצטקייט, צו איהר גרעסטער פֿאַרשאַרפֿטקייט. געפֿינענדיג פֿאַר איהר באַצייטענס מילדען אויסדרוק, שנייִדען זי זיי אָפּ פון די וועגען, וואָס קענען זי פּיהרען צו דעם אַלעם.

אויך די מאַדנעקייטען, די ווילדע משונהדיגקייטען אין די פּיהרונגען, מאַנכעם מאָל פון קינסטלערישע נאַטורען, פון שעפּפערישע פֿערזענליכקייטען — אויך זיי ערקלעהרען זיך אויפֿ דעם זעלבען אופֿן.

דער איך־באַתכסיא זייערער — פון די דאָזיגע שעפּפערישע פֿערזענליכקייטען — זוכט אויסדרוק פאַר דער נשמה צעשרויפטקייט, וואָס קומט פאַר ביי זיי פון עמאַציאָנעלער איבערגעשפּאַנטקייט, פון עמאַציאָנעלער אָנגעשטרענגטקייט, איבער א וועג פון וועניגער געפֿעהרליכקייט. אונטערטראַגענדיג איהר גרייטע אויסדרוקס פֿאַרם, זוכט ער אויסצומיידען אָט יענע געפֿעהרליכע פֿאַרם פון אויסדרוק, צו וועלכע זי וואָלט מוזען צוקומען, וועז זי וואָלט דעם דאָזיגען אויסדרוק נעמוזט אַליין אויפֿזוכען.

אין צוזאַמענהאַנג מיט דעם אַלעם וואָס איז דא ביז

גרויסען גליק קענען זוכה זיין, צו דעם גרויסען גליק פון זיין אין ארץ־ישראל, צו דעם גרויסען גליק פון קומען דארטען צו די גרויסע מדרגות, צו וועלכע ער האט געגארט צו קומען.

ער האט געזוכט דעריבער אויף פארשידענע אופנים לייטערונג פאר זיך, ער האט געזוכט דעריבער צו וואס מעהר שווערער נסיונות זיך צו ברענגען. מקבל זייענדיג באהבה די יסורים, וואס דאס לאזען זיך זיינם קיין ארץ ישראל האט איהם גורם געווען, וואס ער איז אפגעריסען געווארען פון דער פאמיליע זיינער, וואס ער האט די בני בית זיינע, ווי אויף הפקר געלאזט, מקבל זייענדיג באהבה די יסורים, וואס ער האט אויך פאהרענדיג אויפן שיף נע־האט אויסצושטעהן, פיהלענדיג זיך געליייטערט דורך דעם אלעם, האט ער זיין לייטערונג נעזוכט אויך דורך נסיונות, וואס ער אליין זאל דער גאנצער גורם זייערער זיין, דורך נסיונות פון אליין אין א מצב פון שפלותדינקייט זיך שטעלען, פון אליין גורם זיין זיך ערניידעריגונג, באלייידינונג.

און דאס איז אויך נעווען דער זין פון דער התנהגות זיינער מיט די צוויי מענשען, וואס ער האט באגעגענט אין סטאמבול אויף זיין וועג קיין ארץ־ישראל. ער האט זיך נעשטעלט דורך איהר צום שווערען נסיון פון לייידען בזיונות גרויסע, באלייידיגונגען. דורך דעם חרפת פנים וואס ער האט פון יענע צוויי מענשען געהאט, דורך די בזיונות, וואס זיי האבען איהם מבזה נעווען, האט ער נעוואלט זיין לייטערונג נעפינען, דורך וועלכער ער זאל קענען צו דער גרויסער דער־הויבונג זיינער נעפיהרט ווערען.

די בזיונות מיט דער „קליינשאפט" — האט רבי נחמן בראסלאווער אליין געזאגט — האבען איהם פיעל געהאלפען.

זיי זיינען דער פרייז נעווען, וואס ער האט באצאהלען, ווי ער האט געגלויבט, פאר דער גרויסער זכיה, צו

און אט אזוי באדארפען צוגענעבען ווערען אויך צו אט יענע אינערליכע מאטיוון, וועגען וועלכע מיר האבען ביז איצט גערעדט, נאר אנדערע אינערליכע מאטיוון, וואס שיידען זיך אין זייער כאראקטער אפ פון די ערשטע.

צוואמען מיט דעם וואס די דאזיגע קטנות אויפפיהרונגען האבען אין זיך אן אינהאלט פון פרייד פארמאגט, האבען זיי אויך אין זיך אן אינהאלט פון צו נסיון זיך שטעלען, פון לייטערונג פאר זיך געפינען, פארמאגט. צוואמען דערמיט, וואס זיי זיינען געווען א רעזולטאט פון א טיף־דורכגעלעבטען פריידיג געפיהל, וואס האט פאר זיך ברויזענדען, אויסטערלישען אויסדרוק געזוכט, זיינען זיי פאר איהם — פאר רבי נחמן — געווען א מיטעל, דורך וועלכען ער האט געוואלט קליין, נישטיג, שפלדיג אין די אייגענע אויגען אויסזעהן.

איידער מען קומט פון איין מדרגה אין דער אנדערער — ווערט ערקלעהרט אין שבחי הר"ן דער ענין פון די מעשי קטנות, וואס דער בראסלאווער האט אויף זיין רייזע געפראווען — מוז מען האבען פריהער א ירידה פאר דער עליה.

דורך די דאזיגע אלע אויבענדערמאנטע מעשה קטנות האט ער אזוי ארום געואלט אין ירידה, אין שפלות זיך ברענגען פאר דער גרויסער עליה, צו וועלכער ער איז געגאנגען. ער האט געואלט דורך די דאזיגע אלע מעשי קטנות צום מצב פון א מענשען וואס איז גאר אין גאנצען אהן מדרגות, צום מצב פון א קינד, זיך צוברענגען.

באהויפטענדיג שטענדיג, אז די גרויסע השגות קען דער מענש דערגרייכען נאר דורך גרויסע שווערינקייטען, דורך גרויסע נסיונות, דורך קרבנות שווערע, האט ער — רבי נחמן בראסלאווער — געלויבט, אז אויך ער וועט נאר איבער דעם וועג פון שווערען קאמף, פון נסיונות פיעלע, צו דעם

אונאטירליכקייטען, אזוינע גוזמאות, וואס זאלען מוזען ערקלערט ווערען אלס לעגענדע, אלס פאנטאזיע. די אלע זאכען, וואס ווערען אין דער דאזיגער באשרייבונג דערצעהלט, זענען אלץ אזוינע זאכען, וואס האבען געקענט פארקומען. וועו עס ווערט דארטען דעריבער דערצעהלט, אז זיי זיינען פארגעקומען, זענען זיי ווארשיינליך טאקע ווירקליך פארגעקומען.

וואס אנבאלאנגט ווידער פיעלע פון זיי — האבען מיר א באשטעטיגונג פון אנדערע קוועלען פאר זייער געשעהענקייט. אויסער א פאר קליינע אויסנאהמען, ווען עס איז קלאהר, אז מיר האבען דא צו טאן מיט לעגענדע, מיט פאנטאסטישער שפפערישקייט קען מען ווירקליך די גאנצע באשרייבונג וועגען רבי נחמן בראסלאווערס נסיעה קיין ארץ־ישראל אלס היסטארישען דאקומענט באטראכטען. אפילו אזא פאנטאסטישע געשיכטע, ווי די מעשה מיט דעם ישמעאל, וואס געפינט זיך דארטען — אפילו אט די מעשה איז ניט בלויז פאנטאזיע. אין די הויפט טיילען איהרע, שיינט מיר, איז זי געשיכטע. לויידער קען איך אבער — דערווייל אלעס־פאלס — אפען ניט רעדען וועגען דעם. באריכות אודאי ניט. בדרך רמז נאר וועל איך זאגען, אז זי שטעהט אין צוזאמענהאנג מיט דעם, וואס עס ווערט דערצעהלט וועגען די מיסטעריעזע רייזען פון רבי נחמן בראסלאווער קיין קאמענעץ פאדאלסק פאר זיין אפפאהרען קיין ארץ־ישראל און קיין לעמבערג און אין נאך אנדערע מקומות.

ער האט געהאט — ווערט געזאגט אין דעם ספור המעשה וועגען דעם בראסלאווערס רייזע קיין ארץ־ישראל, דארטען וואו עס ווערט דערצעהלט די געשיכטע מיט דעם ישמעאל — מעהר יסורים פון דעם ישמעאלס ליעבשאפט, ווי פון זיין פיינדשאפט און כעס.

וועלכער ער האט זוכה געווען, דער קרבן, וואס ער האט באדארפט ברענגען פאר דעם גרויסען גליק, וואס איז צו איהם געקומען.

„מחמת ארץ־ישראל איז א גרויסע זאך. מען מוז זיך אראפלאזען, מען מוז זיך מבזה זיין אידער מען קומט קיין ארץ־ישראל".

אזוי צו אזוי, די באשרייבונגען פון רבי נחמן בראסלאווערס נסיעה קיין ארץ־ישראל לייפערן אונז אינטערעסאנטען מאטעריאל פאר דעם שטודיום פון דער פארווייקעלטער, שטענדיג אונרוהיגער, שטענדיג זוכענדער, מיט פאנאראמישע שטימונגען שטענדיג פולער־נשמה זיינער. מיר זעהען אין איהר, אין וואס פאר אן עקסצענטרישע פארמען זיין עמאציאנעלע איבערגעשפאנטקייט, זיינע קאמפליצירטע שטימונגען, זיינע ארטיסטישע זאנדערלינקייטען האבען אפטמאל אננעהנומען.

וואס אנבאלאנגט דעם היסטארישען ווערט פון דער דאזיגער באשרייבונג — טהייל איז כלל ניט דער מיינונג פון אט יענע אלע, וואס רעדען אין צוזאמענהאנג מיט איהר וועגען די נסים ונפלאות, וועגען די לעגענדען, וואס די חסידישע פאנטאזיע האט אנגעהאנגען אין דער נסיעה פון רבי נחמן בראסלאווער קיין ארץ־ישראל. עס זיינען קיינע אורזאכען ניטא פאר פארווארפען די דאזיגע באשרייבונג אלס היסטארישען דאקומענט. אין דעם גרעסטען, גרעסטען טהייל איהרען קען זי אין די אלע פארשידענסטע דעטאלען זאגאר, וואס קומען דארטען, אלס אזעלכער אננעהנומען ווערען. עס זיינען אין דעם גאנצען ספור המעשה כלל ניט פארהאן אזוינע

די נסיעה פון רבי נחמן
בראסלאַווער
קיין ארץ ישראל

און דאכט זיך — וואָרט דאָרטען וויטער געזאגט — אז מען האט געהערט פון דעם רבין, אז דער ישמעאל איז געווען דער סמ"ך מ"ם אליין.

אודאי איז ער דער סמ"ך מ"ם אליין געווען.

אודאי האט ער זיין שליחות געטאן.

און אודאי האט דער גרויסער צדיק מעהר יסורים באַ־דארפט האבען פון זיין ליעבשאפט, ווי פון זיין פיינדשאפט.

א.

אויפן וועג קיין ארץ־ישראל

פאַר זיין נסיעה קיין ארץ־ישראל פאַהרט רבי נחמן בראַסלאַווער קיין מעזשבוזש אויפן קבר פון זיין זיידען הבעש״ט הקדוש ז״ל. — דער בעל שם הייסט איהם פאַהרען פריהער קיין קאַמענעץ. — אין קאַמענעץ איז ער אַרומגעגאַנגען מיט זיין מענשען אין פיעלע הייזער. — ער הייסט זיך געבען דאַרטען אַביסעל בראַנפען. — פון זיין נסיעה קיין קאַמעניץ וועלט נצמח אַ ישועה פאַר דער קאַמעניצער אידישער באַפעלקערונג. — די וועלט זאָגט, אַז ער איז געפאַהרען זוכען די כתבים, וואָס דער בעל שם האָט באַהאַלטען דאַרטען אין אַ שטיין. — דער סוד פאַר וואָס ארץ־ישראל איז פריהער געווען ביי כנען אוידער זי איז געגעבען געווָארען צו די אידען. — ערב פסח פון יאָהר תקנ״ה איז ער מודיע זיינע מענשען, אַז אין דעם יאָהר נאָך פאַהרט ער קיין ארץ־ישראל. — וועז זיינע בני בית האָבען זיך דערוואוסט דערפון האַבען זיי כמה טעג ביטער געווויינט. — ער האָט אַבער געזאָגט: ער מוז תיכף פאַהרען. — דער צדיק רעדט אַפּ מיט אויגעס פון זיינע מענשען, ער זאָל מיט איהם מיטפאַהרען. — סוף חודש איר פאַהרען זיי אויף אַ שיף דורך אדעס קיין סטאַמבול. — דער רבי שרייבט אַ סך תורה אויפן שיף. — ער פאַרזאָגט דעם משמש זיינעס, ער זאָל ניט אַרויינקוקען אין דער תורה זיינער. — דער רוח סערה, וואָס עס איז געווָארען באַלד ווי זיי האָבען אַנגעהויבען געהן מיט דער שיף איבערן שוואַרצען ים. — אין מיטען רוח סערה, קומט צום רבין אַ מח, וואָס איז ערשט ניט לאַנג געשטאַרבען, בעטען אַ תיקון פון איהם. — אין פיער טעג זענען זיי אַנגעקומען קיין סטאַמבול. — דער רב זאָגט אַז דעם מענשען זיינעם, ער זאָל קיינעם ניט זאָגען, ווער ער איז.

איידער ער זכרונו לברכה איז געפאַהרען קיין ארץ־ישראל, איז ער געווען אין קאַמעניץ.

און זיין נסיעה קיין קאַמעניץ איז געווען אַ גרויס וואונדער. וואַרום ער איז פלוצלינג אַוועקגעפאַהרען פון זיין הויס. ער האָט געזאָגט, אז ער האָט אַוועקצופאַהרען: ער וויסט אַבער נאָר אַליין ניט, וואוהין ער פאַהרט.

און אין יערער שטוב האָט ער זיך געמאַכט עפּעס אַן אויסרייד.

אין א טייל הייזער האָבען זיי זיך געהייסען געבען א ביסל בראַנפען און דעסטגלייכען.

ער איז געווען אין זעהר פיעל הייזער — און קיין מענש ווייסט ניט זיין כוונה, וואָס ער האָט דאָרט געטאָן.

דערנאָך איז ער פון דאָרט אַוועקגעפאָהרען אַהיים.

און פון דער צייט, וואָס ער האָט געזעכטיגט אין קאַמעניץ, איז געגעבען געוואָרען רשות צו די מענשען פון קאַמעניץ, אַז זיי זאָלען מעגען וואוינען אין שטאָדט.

און ער האָט געזאָגט: דער וואָס ווייסט פּאַר וואָס ארץ־ישראל איז געווען פריהער ביי כנען, און דערנאָך ביי אידען, דער ווייסט, פּאַר וואָס איך בין פריהער געווען אין קאַמעניץ און דערנאָך אין ארץ־ישראל.

און די גאַנצע וועלט האָט געזאָגט פירושים אויף זיין וואונדערלאכער נסיעה קיין קאַמעניץ. אָבער זיי האָבען אַלע א טעות געהאַט. אפילו די מענשען, וואָס ער האָט זיי עפּעס מגלה געווען א רמז, האָבען זיי אויך ניט געוואוסט זיין כוונה אינגאַנצען.

א טייל האָבען געזאָגט, אַז ער איז געפאָהרען קיין קאַמעניץ, כדי ער זאָל דאָרטען געפינען די כתבים פון הבעש״ט הקדוש זצ״ל, וואָס ער האָט זיי פּאַרשלאָסען אין א שטיין. זיי האָבען געזאָגט, אַז די כתבים זיינען באַהאַלטען אין קאַמעניץ.

ער ז״ל האָט אָבער דערפון געלאכט.

און ער איז געפאַהרען אויף דעם וועג, וואָס מען פאַהרט קיין מעזשביזש, און האָט זיך דאָרט אָפּגעשטעלט, וועו ער איז אָנגעקומען אַהין.

אין מעזשביזש איז ער געווען אויף דעם קבר פון זיין זיידען הבעש״ט הקדוש זצ״ל. האָט ער איהם מודיע געווען, אז ער באַדאַרף פאַהרען קיין קאַמעניץ.

איז ער געפאַהרען קיין קאַמעניץ.

און אַלע זיינע נסיעות זיינען געווען פאַרשטעלט, אַהן שום פּרסום. ער פלעגט אָנזאָגען זיינע מענשען, אז זיי זאָלען ניט מודיע זיין אויף קיין שום אָרט, אז ער פאַהרט. ער פלעגט פאַהרען פאַרשטעלט אַזוי ווי א סוחר. איז ער אַזוי געפאַהרען פאַרשטעלט אויך קיין קאַמעניץ.

און דעמאָלט האָט קיין שום איד ניט געטאָרט וואוינען אין קאַמעניץ, זיי האָבען אפילו ניט געטאָרט איבערנעכטיגען דאָרטען: נאָר אַלע אידען זיינען געזעסען חוץ לעיר. דער וואָס האָט נעראַרפט עפּעס קויפּען אין שטאָדט, פלעגט אַריינגעהן בייטאָג אין שטאָדט אַריין. ביינאַכט אָבער האָבען אַלע אידען געמוזט אַרויסגעהן פון דער שטאָדט. זיי האָבען ניט געטאָרט בלייבען נעכטיגען דאָרטען.

און דער רבי ז״ל איז אַריינגענאַנגען אין שטאָדט אַריין מיט זיינע מענשען און איז דאָרטען געווען ביז נאַכט.

ביינאַכט האָט ער געהייסען זיינע מענשען אַרויסגעהן פון דער שטאָדט, און ער אַליין איז געבליבען אין שטאָדט. ער האָט דאָרט גענעכטיגט, און קיין שום מענש ווייסט ניט, וואָס ער האָט דאָרט געטאָן.

אין דער פריה איז זיין מענש געקומען צו איהם אין שטאָדט אַריין.

איז ער געגאַנגען מיט דעם מענשען אין פיעלע הייזער.

אז די בני־בית האבען דאס געהערט, האבען זיי אויס־געבראכען אלע אין א געוויין. זיי האבען געוויינט כמה טעג, און ער האט אויף זיי גאר קיין רחמנות ניט געהאט. ער האט געזאגט, אז עס קען אנדערש ניט זיין: יהיה איך שיהיה, ער מוז פאהרען. ווארים אין דער גרעסטער העלפט זיינער איז ער שוין דארט, און דער מעוט געהט דעם רוב נאך.

און ער האט געזאגט:

— איך וויל פאהרען קיין ארץ־ישראל. איך וויים די גרויסע מניעות, די עיכובים וואס איך וועל האבען אויף דער דאזיגער נסיעה. בלי שיעור וערך וועלען זיי זיין. נאר כל־זמן די נשמה האלט זיך נאך אין מיר, כל זמן עס וועט נאך זיין אין מיר א לעבעדיגער אטעם, וועל איך מיך מוסר נפש זיין און פאהרען קיין ארץ־ישראל: און זאל גאט טאן וואס ער וויל *).

און ער האט געזאגט:

— איך וויל פאהרען תיכף, ווי עס וועט זיך ניט מאכען, אפילו אהן געלד. נאר ווער עס וויל אויף מיר רחמנות האבען, זאל מיר עפעס געבען אויף הוצאות.

זיינען תיכף אייניגע פון אנשי שלומנו ארויסגעפאהרען אין די נאהענטע שטעדטלעך און האבען צוזאמענגענומען באלד אביסעל געלד, כדי ער זאל על כל פנים האבען אויף הוצאות אוועקצופאהרען פון דער היים. ווארום די נסיעה איז געווען אין גרויס איילעניש, זיי האבען געוואהן, אז מען קען איהם גאר ניט פארהאלטען לענגער.

*) אין דער אידישער איבערזעצונג: און ער האט געזאגט: „אין יעדען טריט פון דער נסיעה קיין ארץ ישראל האב איך געהאט מסירות נפש".

ער האָט געזאָגט, אַז ער איז פון דעם וועגען גאָר ניט געפאָרגען. ער זאָל וועלען די כתבים, וואָלט מען זיי איהם געבראַכט אַהיים. נאָר ער באדארף זיי נאָרניט.

און ערב פּסח אין דעם יאָהר תקנ״ח לפ״ק איז דער אדמו״ר ז״ל אַרויסגעגאַנגען פון דער מקוה און האָט געזאָגט צו דעם מענשען, וואָס איז געגאַנגען מיט איהם, אַז אין דעם יאָהר וועט ער אודאי זיין אין ארץ ישראל. און פּסח האָט ער געזאָגט תורה אויף דעם פּסוק „ושבילך במים רבים ועקבותיך לא נודעו״ — דער וועג דיינער איז דורך פיעלע וואַסערען. די טריט דיינע אַבער זיינען ניט באַמערקבאַר — ער האָט אַ קשיא געפרעגט פון דעם אַנהויב פּסוק אויף דעם סוף פּסוק און געזאָגט תורה דערויף און פאַרענטפערט די קשיא.

און פון די רייד פון זיין הייליגער תורה האָבען אַלע די וואָס זיינען געקומען צו איהם געוואוסט, אַז ער וועט אודאי פאָהרען קיין ארץ־ישראל.

אַז זיין ווייב האָט דאָס דערהערט, האָט זי געשיקט די טאָכטער פרעגען איהם: ווי אַזוי וועט ער זיי איבערלאָזען? ווער וועט זיי מפרנס זיין?

האָט ער אַזוי געענטפערט:

— דו וועסט אַוועקפאָהרען צו דיין מחותן. דיין עלטערע שוועסטער — וועט זי איינער צונעהמען פאַר אַ „ניאַנקע״. דיין קלענערע שוועסטער וועט זי איינער צונעהמען צו זיך פאַר רחמנות. און דיין מוטער וועט זיין אַ דינסט, אַ קעכערין. און אַלצדינג, וואָס איך האָב אין שטוב, וועל איך פאַרקויפען, כדי איך זאָל האָבען אויף דער הוצאה פון דער נסיעה.

דעמאלט האט ער איהם נענלויבט און האט איהם נענעבען דעם שליסעל פון זיין קעסטל.

און אז זיי זיינען ארויסגעפאהרען פון ארעם האבען זיי באגלייט א סך מענשען מיט גרויס כבוד. עס זיינען זיי נאכגעפאהרען כמה ענלות און מען האט זיי ארויסבאגלייט מיט נעזאנג און גרויס פרייד.

און אז זיי האבען אננעהויבען נעהן מיט דער שיף אויף דעם שווארצען ים, איז תיכף אין דעם ערשטען טאג נעווארען א גרויסער שטורם ווינט, אז די כוואליעם האבען אוש נעשפרונגען אין שיף אריין. האבען זיי נעמוזט זיין פארשלאסען אין א חדר, אז דאס וואסער זאל צו זיי ניט צוקומען.

און די גאנצע צייט האט נעבליצט און נעדונערט, און ווינטען גרויסע אהן א שיעור האבען נעבלאזען.

און די בליצען און די דונערען און די ווינטען מיט די ברויזענדע כוואליעם האבען אויף אלעמען אין דער שיף א גרויסען פחד אננעווארפען. האבען זיי — דער רבי מיט זיין מענש — מחמת דעם גרויסען פחד ניט נעקענט שלאפען ביינאכט.

און דענסטמאל *), אין מיטען רוח סערה, איז נעקומען צו דעם רבי ז״ל א מת, וואס איז ערשט ניט לאנג נעשטארבען, נאך א תיקון. האט דער רבי ז״ל זיך פארוואונדערט. ער האט נעזאגט צו זיין מענשען: „האסטו נעזעהן? דער יונ־

*) דער פאראגראף איז ניטא אין העברעאישען טעקסט.

עסטות במורעטא
אקישע
JEWISH

און דער אדמו״ר ז״ל האט אפגערעדט מיט איינעם פון זיינע מענשען, ער זאל מיט אים פאהרען אינאיינעם.

אכטצהן טאג אין אייר איז ער ארויסגעפאהרען פון דער היים פון מערוועראווקע קיין ניקאלאיעוו.

און דארט איז געווען א שיף, וואס האט געפיהרט ווייט קיין אדעס. איז ער אוועקגעפאהרען מיט דער שיף אויף אדעס קיין סטאמבול. וואהרים פריהער פלעגען די משולחים און אנדערע מורא האבען צו פאהרען דורך אדעס. זיי האבען געזאגט, אז דער ים איז דארט מסוכן. זיי פלעגען דערפאר פאהרען נאר דורך גאליץ. ער אבער מיט זיין גרויסער חכמה האט באלד פארשטאנען, אז עס איז בעסער צוליעב כמה טעמים צו פאהרען אויף א שיף דורך אדעס. וואהרום מען פארשפארט א סך וועג, דעם נאנצען וועג, וואס איז פארהאנען פון אונזער מדינה קיין גאליץ, און מען מיידט אויך אויס די סכנה, וואס איז פארהאן וועז מען פאהרט פון גאליץ. וואהרום עס איז פארהאן א גרויסע סכנה, וועז מען נעהט איבער פון טייך טונא אין ים אריין. ער האט זיך כלל ניט צוגעהערט צו די רייד פון דער וועלט און איז געפאהרען פון ניקאלייעוו דורך אדעס קיין סטאמבול.

און ער האט געהויסען זיין מענשען, ער זאל קויפען פיעל פאפיער און טינט, און באלד ווי זיי זיינען ארויפגעקומען אויף דער שיף, האט ער אנגעהויבען שרייבען תורה. און דעם מענש הנ״ל האט ער פארזאגט, ער זאל ניט אריינקוקען אין זיינע כתבים. ער האט פון איהם געפאדערט, ער זאל דאס איהם צוזאגען בהן שלו. האט יענער אזוי געטאן.

קיין חוץ־לארץ. אז דער רבי ז״ל האט דאס דערהערט, האט ער געזאגט צו זיין מענשען הנ״ל, וואס איז געפאהרען מיט איהם: „איך בין דיר מזהיר, אז דו זאלסט מיך ניט מגלה זיין. דו זאלסט בשום אופן ניט אויסזאגען פאר די מענשען, וואר איך בין, אז זיי וועלען דיך פרעגען".

און זיי זיינען געגאנגען קיין סטאמבול.

נערמאן פון וואלהיוויץ איז דאך געקומען אהער נאך א תיקון״.

אין פיער טעג ארום זיינען זיי אננעקומען קיין סטאמבול, האבען זיי זיך אנידערגעזעצט ביים פארט, ווארום זיי האבען ניט נעוואוסט אין א וואסערע שטוב אריינצוגעהן. ווארים זיי האבען ניט דערקענט פון א איד ביז א טערק *), פרענען האבען זיי אויך ניט געקענט, מחמת זיי האבען ניט פארשטאנען זייער לשון. דערוויל האבען זיי דארטען געפונען א מענשען, וואס האט געקענט אונזער לשון אויך. האט ער זיי תיכף נערונגען א גוטע סטאנציע אין דעם קווארטאל, וואס הייסט „נאלאטע״.

נאך זייער קומען אהין, אין צוויי שעה ארום, האט ער געזאגט, אז ער וויל דארט ניט זיין. האט איהם געפרענט דער מענש וואס האט פאר זיי פריהער נערונגען די סטאנציע: „אפשר וויל כבודו בעסער זיין אין עיקר קרוין־שטארט סטאמבול, וואס דארט זיצט דער תוגר אליין, און **) קיין שום פארל טאר דארטען ניט אריינקומען, נאר זכרים אליין?״ האט ער געענטפערט, אז דארט איז פאר איהם אודאי בעסער. האט זיי דער מענש געפיהרט אהין, ער זאל זיי דיננען דארט א סטאנציע.

און דער מענש האט איהם דערצעהלט, אז דארט זענען פארהאן אצינד שר״רס פון ארץ־ישראל, און נאך צוויי מענשען פון אונזער מדינה זיינען דארט דא מיט זיי: זיי זיינען נעווען אין ארץ־ישראל און איצט קעהרען זיי זיך אום אהיים

---

*) פון א איד ביז א קריסט — אין דער אידישער אויסבערזעצונג.

**) ביז „אליין״ — נאר אין העברעאישען אריגינאל.

דערקענט דעם מענשן, וואס איז געפאהרען מיט דעם רבי ז״ל. האט ער איהם געפרעגט: „וואס טהוסטו דא?״ האט ער איהם געענטפערט: „איך פאהר מיט דעם יונגענמאן קיין ארץ־ישראל״. האט ער איהם געפרעגט: „ווער איז ער?״ האט ער ניט געוואלט זאגען, ווער ער איז, אזוי ווי דער רבי ז״ל האט איהם אנגעזאגט. נאר ער האט זיי געענטפערט, אז דער יונגערמאן האט א בילעט מהקארדאן של הקיר״ה פון עסטרייך.

איז די מענשען ארויף א געדאנק אויף דעם רבי ז״ל, אז ער פאהרט קיין ארץ־ישראל מאבען דארט א מחלוקת אויף הרב הצדיק הר׳ אברהם קאליסקער ז״ל. זיי זיינען אויף אזוי פיעל אריין אין זייער טעות, אז זיי האבען שוין געהאט א סך ראיות דערויף, אז ער פאהרט נאר צולייב דעם. זיי האבען שוין נאר אנדערש ניט געגלויבט, נאר אז ער ז״ל איז געשיקט פון פיעלע מענשען, ער זאל קרינען אויף איהם.

האבען זיי אנגעהויבען אויספרעגען ביי דעם מענשען, וואס איז געווען מיט אונזער רבין, אויב דער יונגערמאן האט ברירה מיט זיך. האט ער זיי געענטפערט, אז ער האט ניט קיין שום ברירה. האבען זיי איהם געפרעגט: „וואס איז די כונה זיינע מיט דער דאזיגער נסיעה זיינער קיין ארץ־ישראל?״ האט ער געענטפערט, אז ער ווייסט ניט זיין כונה מיט דער נסיעה. האבען זיי שוין ניט געוואלט זיך מעהר פארלאזען אויף דעם מענשען און האבען געזאגט, אז ער נארט זיי אויך אפ. זיי האבען געזאגט צו איהם: „כאטש מיר קענען דיך פאר אן עהרליכען מאן פון שטעטדיג אן. אצינד אבער ווייזט אויס, אז דו נארסט אונז אפ. מיר ווייסען שוין ניט, צי דו האלטסט זיך נאך ביי דיין עהרליכקייט״. נאכדעם האבען זיי איהם געפרעגט: „האסטו

ב.

אין סטאַמבול

דער רבי באַגעגענט זיך אויף דער סטאַנציע זיינער אין סטאַמבול מיט די צוויי מענשען, וואָס זענען דורך סטאַמבול שוין צוריק אַהיים פון ארץ־ישראל געפאָהרען. — זיי ווילען וויסען, ווער דער רבי איז. — זיי קענען אָבער גאָר ניט געווויר ווערען ניט ביים רבין, ניט ביים מענשען זיינעם. — זיי הויבען איהם אָן חושד זיין, אַז ער פאָהרט פאַרפיהרען אַ מחלוקת מיט דעם קאַליסקער. — זיי זענען איהם מבזה בכל המיני בזיונות. — דער רבי טהוט אַלץ בכונה, ער זאָל זיי וואָס מעהר אויפרייצען געגען זיך. — ער איז צופרידען פון די בזיונות, וואָס ער ליידט פון זיי. — ער זאָגט, אַז וועז ניט די בזיונות, וואָלט ער חס ושלום געשטאַרבען אין סטאַמבול. — אַז זיי זענען אָפגעפאָהרען פון סטאַמבול, האָבען זיי ניט געוואָלט נעהמען קיין ברירה פון רבין. — אייגער פון די צוויי מענשען, וואָס האָט גאָר שטאַרק מבזה געווען דעם רבין, איז געשטאַרבען באַלד, ווי ער איז געקומען אַהיים. — דער ענין פון „ענוש לצדיק". — אַ משל פון אַ בן מלך און אַ בן שררה. — אַ דבר אין חצר, וואו דעם רבינס סטאַנציע האָט זיך געפונען. — דער רבי געהט איבער אויף דער סטאַנציע פון רבי זאב וואָלף מטשארנע אוסטראה. — רבי זאב גיט אַף גרויס כבוד דעם רבין. — דער רבי טהוט פיעל זאָכען געגען דעם רצון פון רבי זאב. — רבי זאב וואונדערט זיך זעהר דערויף. — פאַר גרויס ליעבשאפט אָבער צום רבין, האָט ער אויף איהם קיין תרעומות ניט. — אויך מאָל, וועז רבי זאב איז נאָך געזעסען ביי שלש סעודות, איז אַריינגעקומען צו איהם דער רבי אָהן אַן אויבערשט היטעל, אָהן אַ גארטעל, מיט דער לולקע אין האַנט. — רבי זאב האָט דעמאָלט פאַרענדיגט באַלד דעם שלש סעודות. — רבי נחמן פראָוועט „מעשי קטנות" אין סטאַמבול. — ער איז געגאַנגען אָנגעטאָן אין אונטער־שלאָג, וואָס ער האָט געהאַט פון אַ בגד. — ער איז דאַרטען אויך ארומגעגאַנגען בארוועס אין גאַס. — ער שפילט זיך אין מלחמות, ווי קליינע קינדער. — דער רבי האָט געזאָגט, אַז ער האָט די דאָזיגע מעשי קטנות באַדאַרפט האָבען פאַר זיינע השגות. — פאַר אַן עליה באַדאַרף מען אַ ירידה האָבען.

אַז דער רבי מיט דעם מענשען זיינעם זענען אַנגע־קומען קיין סטאַמבול, האָט תיכף אייגער פון די צוויי מענשען, וואָס זענען געפאָהרען פון ארץ־ישראל אַהיים,

פון חסד. ישראל איז אן אַנדער מדה. אין מיר ברוך השם זענען ביידע מדות פאַרהאַן״. האַבען זיי צו איהם געזאַגט: „עס ווייזט אויס, דו פאַהרסט קיין ארץ־ישראל מאַכען דאַרט א מחלוקת, נאָר דו ווילסט אונז ניט מגלה זיין״.

און זיי האַבען איהם אַנגעהויבען פיינט צו האַבען בתכלית השנאה. זיי האַבען איהם מבזה געווען בכל מיני בזיונות און האַבען איהם כמה טעג בלי שיעור וערך מיט קלות נמרצות געשאַלטען.

און דאָס רוב בזיונות איז געווען פון איינעם פון די רַאזינע צוויי מענשען.

און ער ז״ל האָט זיך אַנגעהויבען בעטען ביי זיי און געזאַגט:

— איהר זאָלט וויסען, אז איך וועל אייך אודאי ניט מגלה זיין מיין עיקר כונה פון מיין נסיעה קיין ארץ־ישראל. ווארים איך האָב עס אפילו לפומי ניט מגלה געווען. אַבער „מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד״. מיר קענען דאָך פאַרבריינגען אינאיינעם אפילו אז איינער ווייסט ניט דעם עיקר כונה פון צווייטען.

האַבען זיי איהם געענטפערט:

— אז דו וועסט אונז מגלה זיין דיין כונה, וועסטו אודאי האַבען דורך אונז א גרויסע טובה.

האָט ער זיי געענטפערט:

— איך וועל אודאי ניט מגלה זיין מיין עיקר כונה בשום אופן. איך וויל פון אייך ניט מקבל זיין קיין שום טובה. אדרבה, איהר קענט מקבל טובה זיין פון מיר, אויב איהר וועט וועלען.

האַבען זיי איהם געענטפערט:

— עס וועייזט אויס פון דיין לשון, אז דו רעדסט אויף דעם שטייגער פון די גרויסע מפורסמים, אזוי ווי רבי ברוך

נעפרעגט דיין רבין, רבי נחמן פון מערווערדאווקע, צי דו זאלסט פאהרען מיט דעם יונגען מאן?״ האט ער זיי גע־ענטפערט: ״יא״. נאר זיי האבען אויף איהם שוין גאר ניט געוואלט שטעלען. וואהרום עס האט זיי געשיינט צו זיין זיי־כער, אז רבנו ז״ל איז א איש מרמה חס ושלום און ער פאהרט פאהרפיהרען א מחלוקות אויף די אנשי ארץ־ישראל.

בערנאר האבען זיי זיך מיישב און זיי זיינען צוגענאנגען צו איהם אליין און האבען נערערט מיט איהם, טאמער וועלען זיי קענען אויסגעפינען ביי איהם ווער ער איז: פון וואסער ארט און פון וועלכער משפחה ער איז. ער האט אבער גאר ניט געוואלט מגלה זיין. האבען זיי אנגעהויבען אנווענדען גרויס חכמה, אויספארשענדיג איהם דורך כמה אופנים, אפשר וועלען זיי קענען ארויסקריגען פון איהם עפעס א דבור, זיי זאלען קענען פארשטעהן דורך איהם, ווער ער איז. האט ער זיי אויך געענטפערט מיט חכמה אויף אלע זייערע פראגען, ביז זיי האבען פון איהם גאר ניט געקענט פארשטעהן, ווער ער איז. ער האט מבלבל געווען זייער דעה און אפגענארט זיי און פארדרעהט זיי דעם קאפ מיט זיינע קלוגע ענטפערס, אז זיי האבען גארניט געקענט מאכען מיט איהם, זיי זאלען כאטש א האלב ווארט אפילו ארויסקריגען פון איהם, וואס זיי זאלען עס קענען פארשטעהן, ווייל אלע מאל האט ער זיי, ווי גאר אן אנדער מענש אוים־געזוהן. למשל: זיי האבען איהם געפרעגט, צי ער איז א כהן. האט ער זיי געענטפערט: יא. דעם אנדערען טאג האבען זיי איהם פלוצלונג א פרעג געטאן, צי ער איז א ישראל. האט ער זיי געענטפערט: יא. האבען זיי איהם געפרעגט: ״דו האסט דאך אונז נעכטען געזאגט, אז דו ביזט א כהן, וואס־זשע זאגסטו גאר איצט, אז דו ביזט א ישראל?״ האט ער זיי געענטפערט: ״כהן איז די מדה

ער האָט זיי בכיוון אַפּגענאַרט און צוטומלט, ביז זיי האָבען איהם אַלע מאָל שטאַרק געזידלט דערפאר וואָס ער פאר־שטעלט זיך אַלע מאָל אַנדערש.

איינמאָל האָט ער מיט זיי נערעדט, האָט זיך זיי אויס־געוויזען, אז ער איז פון לאָגארנע. דערנאָך האָבען זיי נע־זהען, אז עס איז ניט אזוי. האָבען זיי איהם מבזה געווען זעהר שטאַרק. אן אַנדערש מאָל האָט ער מיט זיי נערעדט, האָט זיך זיי אויסגעוויזען, אז ער איז דער זוהן פון קאָמארנער מגיד, מיט וועמען עס איז פֿאַרגעקומען דעמאָלט א גרויסע מחלוקת, כמפורסם. נאָכדעם האָט ער אין מיטען רערען אַנגעהויבען שעלטען דעם קאָמארנער מגיד. האָבען זיי אויף איהם אַנגעשריען: „ער איז דאָך דיין טאָטע?" האָבען זיי פֿאַרשטאַנען, אז זיי ווייסען נאָך אַלץ גאָר ניט פון איהם.

און יעדען מאָל האָט ער אן אַנדער נאָמען געהאט. און מיט וואָס פֿאר א נאָמען זיי האָבען איהם נערופען, איז ער צו זיי צוגעקומען. פֿלוצלונג האָבען זיי איהם א רוף געטאָן ישעיה, כדי זיי זאָלען איהם אויספֿרובירען, אויב ער איז דער זוהן פון קאָמארנער, וואָס האָט געהייסען ישעיה. איז ער ז״ל תיכף צוגעקומען צו זיי. האָבען זיי שוין נע־רעכענט, אז ער איז אודאי יא דעם קאָמארנער מגידם זוהן. האָט ער זיי אַבער אַנגעהויבען אויסווייזען, אז ער איז ניט זיין זוהן. בתוך כך האָבען זיי אַנגעהויבען רערען פון דער מתנה וואָס דער קאָמארנער האָט געשיקט צו זיין זוהן. האָט דער רבי אַנגעהויבען זיי בעטען, מען זאָל איהם ווייזען זיין מתנה. האָבען זיי ווידער נערעכענט, אז ער איז דער זוהן פון דעם קאָמארנער. בתוך כך האָט ער ווידער אַנגע־הויבען שעלטען דעם קאָמארנער. זיינען זיי אין כעס גע־ווארען און האָבען דעם רבין שטאַרק מבזה געווען. זיי האָבען איהם געפרענט: „פֿאר וואָס זאָגסטו איצט, אז דיין

און רבי שלום און רבי נחמן *) און אַנדערע ווי זיי, וואָס זייער שטייגער איז צו רעדען גדולות בלשון נסתר. נאָר דו ביזט אודאי ניט איינער פון זיי. וואָרים עס ווייזט אויס, אַז דו ביזט אודאי איינער פון די, וואָס קריגען אויף דעם הרב הצדיק רבי אברהם קאַליסקער.

און זיי האָבען געזאָגט צו איהם, אַז איידער נאָר ער וועט קומען קיין ארץ־ישראל, וועט שוין דאָרט זיין א בריאה, אַז ער איז פון די מתנגדים, וועט ער זיי שוין ניט קענען אפנארען. זיי זיינען אויך געגאַנגען צו דעם מעקלער פון די שיפען, וואָס אַליין איז ער געווען פון פוילען, און א ווייב האָט ער גענומען פון די פרענקען, און זיין שוויגער איז געווען אַן ארריינגעהערין ביים טערק. דער דאָזיגער מעקלער איז געווען א זהר אַנגעזעהענער מענש דאָרט. זיינען זיי געגאַנגען צום דאָזיגען מעקלער און האָבען איהם געבעטען און געזאָגט צו איהם:

— דו זאָלסט למען השם ניט לאָזען פאָהרען דעם דאָזיגען מענשען קיין ארץ־ישראל. וואָרים ער איז פון די חולקים. ער וויל דאָרט מאַכען א גירוש חס ושלום. אויב דו קענסט איהם טאָן א רעה, וועסטו האָבען דערפאר פיעל שכר מן השמים.

און דער רבי און דער מענש, וואָס איז מיט איהם געווען, האָבען דערפון נאָרניט געוואוסט.

הכלל, די דאָזיגע צוויי מענשען האָבען איהם מבזה געווען מיט כל המיני בזיונות, און ער האָט אַלעם איבערגעטראָגען, און ניט געוואָלט זיי מגלה זיין ווער ער איז.

*) רבי ברוכל מעזשבוזשער; רבי שלום פראַהיבוטשער, רבי אברהמעלע מלאכס זוהן, דעם מעזשערימשער מגידם אייניקעל; רבי נחמן בראַסלאַווער.

און דער רבי האָט געבעטען די מענשען, אַז ער זאָל מיט זיי ביחד עסען שבת. האָבען זיי ניט געוואָלט, נאָר דעם מאָן, וואָס איז געפאָהרען מיט דעם רבין, האָבען זיי יא צוגענומען, ער זאָל מיט זיי עסען שבת. האָט דער רבי געמוזט עסען מילכיגס דעם שבת מחמת עס איז ניט געווען קיין שוחט הגון. זיי אָבער האָבען יא געהאט מיט זיך א שוחט. פרייטאָגצונאַכטס איז דער רבי אריינגענאַנגען צו זיי. האָבען זיי זיך געקריגט מיט דעם רבין. זיי האָבען איהם געוואָלט ארויסשטופען. אין דאָרט געוואָרען א גרויסער רעש פון דער מחלוקת. און אין דער פריה איז אויך געווען דאָס אייגענע.

און דער רבי האָט דאָס אלץ געטאָן בכוונה, כדי זיי זאָלען איהם מבזה זיין בכל מיני בזיונות. ער האָט געוואָגט זיין מענשען, אַז די בזיונות וועלען איהם זיין א גרויסע טובה צו זיין פאָהרען קיין ארץ־ישראל און צוריק פון ארץ־ישראל. ער האָט געוואָגט, אַז ער וואָלט ניט געקענט קומען קיין ארץ־ישראל, ווען ער זאָל ניט האָבען די בזיונות. אַז ער וואָלט הם ושלום געווען נסתלק געווארען אין סטאָמבול, נאָר דאָס קטנות מיט די בזיונות האָבען איהם א סך געהאָלפען. מחמת ארץ־ישראל איז זעהר א גרויסע זאַך, מוז מען זיך פאָפּ־לאָזען, זיך לאָזען מבזה זיין איידער מען קומט קיין ארץ־ישראל.

דערנאָך האָט דער רבי געוואָגט צו זיין מענשען, אַז ער זאָל געבען צו די צוויי מענשען איינגעמאָכטס און משקאות און פארבייסאָכטס, וואָס זיי האָבען ביי זיך געהאָט.

און די צוויי מענשען זיינען אוועקגעפאָהרען און האָבען ניט געוואָלט נעהמען קיין בריף פון דעם רבין. נאָר פון

נאמען איז אזוי, און נאכדעם זאגסטו אז אנדער נאמען? און אזוי רופסטו אויך אן די שטאדט דיינע אלע מאל מיט אז אנדער נאמען?״ האט ער זיי אויך אזוי געענטפערט, אז „יעדער נאמען איז וועדליג דער מרה און דער ספירה, וואס דער מענש האט אין זיי די אחיזה זיינע: בין איך ברוך השם כלול פון זיי אלע״.

הכלל, וואס ער האט נעהאט מיט די דאזיגע צוויי מענ־ שען איז ניט באפשר נאר אויסצושרייבען אויף פאפיר. דער רבי ז״ל פלעגט זיי אמאל אויך אומזיסט אויפוועקען פון שלאף און אנהויבען מיט זיי צו רעדען, ביז זיי זיינען אין כעס געוואָרען און האבען איהם אנגעהויבען צו שעלטען און מבזה זיין.

ערב שבת קודש, וען די צוויי מענשען זיינען נעקומען פון מרחץ, האבען זיי נעטראפען דעם רבין ליגען אויף דעם בעט באַרוועס און אהן דעם גארטל, נאר אין דער יארמולקע.

האט דער רבי געפרעגט די מענשען: „פארוואס א גאנצע וואך איז מיין גוף גרינג, און איך האב ניט קיין שווערקייט. אצינד בין איך אבער אזוי שווער, אז כמעט איך קען ניט אויפשטעהן פון דעם ארט״.

האבען זיי איהם געענטפערט:

— מחמת אלע עש״ק געהט אוועק די נשמה פון יעדען מענשען אויבען און די נשמה יתירה קומט אראפ צו איהם. איז ביי דיר אויך די נשמה אוועקגענאנגען. די נשמה יתירה ביזטו אבער ניט זוכה צו מקבל זיין. איבער דעם איז דיין גוף שווער.

האט זיי דער רבי געענטפערט:

— וועה איז צו אייך, אז אפילו אזא קלייניע זאך וויסט איהר אויך ניט וואס צו ענטפערען.

בכל מיני אהבה וחיבוב. נאכדעם, אז ער איז גרויס גע־ווארען, האָט ער מעיז געווען אנטקעגען מלך.

האָט דער מלך געזאגט צו איהם:

— דו זאלסט וויסען זיין, אז כאטש איך האָב דיך ליעב זעהר, פונדעסטוועגען קען איך ניט עובר זיין אויף די פיהרונגען פון דער מלוכה. דו ווערסט מוזען פאַראורטיילט ווערען צום טויט.

און דער מלך האָט געהייסען באַלד, מען זאל איהם שמיע־דען אין אייזערנע קעטען, און מען האָט איהם איינגעשפאַרט אין תפיסה.

און דער דאזיגער בן שררה האָט אנגעהויבען זיך פאר־שטעלען אין געדאנק ביי זיך די יסורים זיינע, וואָס ער ווערט האָבען פון טויט. האָט ער געזעהן, אז דער צער זיינער ווערט ניט געדויערען לאַנג, נאר ביז ער ווערט געהרגעט ווערען.

אבער אז ער האָט זיך אנגעהויבען אויסמאַלען אין גע־דאנק דעם צער פון מלך, האָט ער געזעהן, אז דער צער פון מלך ווערט זייז זעהר גרויס. וואָרים דער צער פון מלך ווערט זיין שטענדיג. וואָרים ער ווייסט, אז דער מלך האָט איהם זעהר ליעב. ווערט ער נאָך איהם זעהר בענקען, און דער צער זיינער ווערט אייביג זעהר גרויס זיין.

און עס האָט איהם באַנג געטאָן איבער דעם צער פון מלך מעהר נאָך ווי איבער זיין אייגענעם צער.

האָט ער מרבה במחשבות געווען, ווי אזוי ער זאל מציל זיין דעם מלך פון זיין צער.

האָט ער זיך אזוי מיישב געווען: בושה איז דאָך פאר־רעכענט, ווי טויט. האָט ער גהייסען דעם שר פון דער תפיסה, ער זאל איהם ברענגען פאר דעם מלך.

דעם מענשען האָבען זיי יא געגומען א בריעף. האָט דער רבי ז״ל אַרויסגעלאָזט זיין בריעף אין דעם מענשענס בריעף.

און די צוויי מענשען האָבען געוואָלט עפענען דעם בריעף, אפשר וואָלטן זיי עפעס קענען פאַרשטעהן, וואָר דער רבי איז אוֹן פון וואָגען ער איז. אָבער זיי האָבען דעם בריעף ניט געקענט געפינען. וואָרים ער איז פון זיי פאַרהויִלטן געוואָרען. זיי האָבען ניט געוואוסט, וואו זיי האָבען איהם געלאָזט, ביז זיי זיינען געקומען קיין וואָלאָכיע. ערשט דאָרטען האָבען זיי געפונען דעם בריעף.

און אַז זיי האָבען געזעהן, אַז דער בריעף איז פון רבין, האָבען זיי זיך זעהר פאַרוואונדערט און געשראָקען.

און דער מענש, וואָס האָט דעם רבין א סך מבזה געווען איז געשטאַרבען תיכף, ווי ער איז געקומען אַהיים *).

און דער מענש הנ״ל האָט געפרעגט דעם רבין ז״ל: עס שטעהט דאָך געשריבען: „הלא ענוש לצדיק לא טוב״ — עס איז ניט גוט פאַר דעם צדיק ער זאָל מעניש זיין **).

האָט ער געענטפערט מיט א משל דערויף:

עס איז געווען אַמאָל א מלך, האָט ער ליעב געהאָט איינעם פון די בני שרות זיינע. ער האָט איהם מקרב געווען

---

*) אין דעם העברעאישען אָריגינאַל קומט דער דאָזיגער פאַראַגראַף גאָר צולעצט, נאָך דער ענדע פון דעם גאַנצען ספור המעשה.

**) דער גאַנצער „ענוש לצדיק״ פראַגמענט געפינט זיך ניט אין דער אידישער איבערזעצונג פון „שבחי הר״ן״. ער קומט נאָר אין אָריגינאל. ער קומט דאָרטען גאָר צום סוף, באַלד נאָך דעם פריהעריגען פאַראַגראַף.

פען ווידער צוליעב דעם דאזיגען וואס האט מבזה געווען דעם צדיק איז ביי איהם אויך ניט רעכט, וויל „גם ענוש לצדיק לא טוב״. דעריבער איז ער יתברך מסבב הסיבות צו מעמיד זיין אויף דעם צדיק אזא מענשען, וואס איז חייב אן עונש, וואס איז חייב מיתה שוין פון לאנג. ער איז זיי מזמין ביידע לפונדק אחד. יענער מענש איז מבזה דעם צדיק, קומט ער אזוי אפ פאר דעם גזר זיינעם, כנ״ל. דער דאזיגער מענש ווידער ווערט נאכדעם געשטראפט. ווערט אזוי דער שם שמים נעהיילינט. וואַרים דער עולם זעהט, אז ער איז צוליב דעם כבוד פון צדיק געשטראפט געוואָרען. אין אמתן אבער האט ער א גבהא קטילא געהרגעט. וואַרים ער איז חייב דעם עונש זיינעם פון פריהער נאך. „וישרים דרכי ה׳ ולא עולתה בו״ — נערעכט זיינען די וועגען פון גאט, עס איז קיין אומרעכט אין איהם ניט פארהאן.

און באלד ווי די צוויי מענשען זיינען אוועקגעפאהרען פון סטאמבול איז נעקומען צום רבין דער מעקלער און האט איהם געווויזען בריפ פון אלע צדיקים. זיי האבען איהם געשריבען בקשות, ער זאל זיין צוהילף צו די מענשען, וואס פאהרען קיין ארץ־ישראל, וואַרים ער איז חשוב ביי די שרי מלוכה: „דערום זאלט איהר וויסען, אז אויב איהר וועט מיר זאגען ווער איהר זענט און פון וואס פאר א משפחה איהר זענט — איז גוט. אויב ניט, האב איך בכח אייך צו מאן שלעכטס, וואס אייך וועט קיין זאך ניט העלפען. ניט נענוג וואס איהר וועט ניט פאהרען קיין ארץ־ישראל, וועט איהר נאך זיין אין תפיסה״.

און נאך אזעלכע רייד האט ער נערעדט צו זיי.

אז דער רבי האט דאס נעהערט, האט ער איהם אויסגעזאגט דעם אמת, אז ער הייסט רבי נחמן, און איז דעם

און אז ער איז נעקומען פאר דעם מלך האט ער געזאגט צו אים:

— דער אמת איז דאך, אז איך וויים, אז דיין צער איז גרעסער פון מיין צער, דו קענסט אבער ניט עובר זיין אויף דעם דת־המלכות. בכן איז די ריכטינע עצה, דו זאלסט זהען אזוי מסבב הסיבות זיין, אז עמיצער זאל מיך מבייש זיין ברבים, וועט דאס מיר פארראטענט ווערען, נלייך ווי איך בין נעשטאַרבען, וואַרים בושה פאר א מענשען איז ווי דער טויט. דעריבער זעה ארויסנעהמען פון געפענגניש א גזלן, וואס איז פארמשפט נעוואַרען צום טויט. איך וועל זיך מיט איהם רייצען, ביז ער וועט אין כעס ווערען אויף מיר און מיך מבזה זיין און שלאגען ברבים, וועל איך דערפון האבען גרוים בושה — וועט דאס מיר פארראטענט ווערען ווי טויט. און דערנאך וועט מען נעהמען דעם גזלן, וואס איז חייב מיתה סיי ווי סיי, און מען וועט איהם טויטען, ווי דער דין זיינער איז. דער עולם וועט מיינען, אז דער־פאר וואס ער האט מבזה געווען דעם באליבטען דיענער פון מלך איז ער געהרגעט געוואַרען, וועט ניט פארשוועכט וועי־רען דעי כבוד פון מלכות און דער כבוד פון דיענער זיינעם.

אזוי מאכט זיך אמאל, אז איינער איז מבזה דעם צדיק. אין אמתן אבער טהוט ער א גרויסע טובה דעם צדיק. וואַרום ער איז מכפר מיט דעם דערויף, פאר וועלכען ער האט בא־דארפט נסתלק ווערען. דער דאזיגער גזר וועט איהם פאר־ביטען דעם צדיק אויף דער דאזיגער בושה. פונדעסטוועגען אבער איז דאס קיין כבוד שמים ניט, מען זאל ניט קיין נקמה נעהמען פון דעם, וואס האט מבזה געווען דעם כבוד פון דעם צדיק *) וואס איז איהם אזוי באליעבט. שטראַ־

*) אין אריגינאל: „מלך". עס איז קענטיג אבער, אז מיר חאבען דא צו טאן מיט א טעות־סופר.

און אהן אן אויבערשט היטעל. ער איז אויך נע־נאנגען אנגעטאן אין דעם אונטערשלאק, וואס ער האט נע־האט פון א מלבוש, און איז געגאנגען אין נאס אזוי ווי קינדער לויפען ארום און שפילען זיך. ער האט זיך אויך געשפילט אין מלחמות, ווי דער שטייגער איז פון קינדער. איינעם האבען זיי א נאמען געגעבען פראנצויז. א צווייטען אן אנדער נאמען, און זיי האבען איינער מיט דעם אנדערען מלחמה געהאלטען. אזוי האט ער אלץ געטאן פיעל קטנות.

נאכדעם איז געווען אין זיין חצר א דבר רחמנא ליצלן. האט ער נעמוזט אנטלויפען. ער האט נעמוזט אריינגעהן אין דער סטאנציע פון רבי זאב.

האט רבי זאב געמאכט פון דעם רבינס וועגען א גרויסע סעודה און האט דעם רבין אפגענעבען פיעל כבוד נאר אהן א שיעור.

און דער רבי האט נעטאן פיעל זאכען נעגען דעם רצון פון רבי זאב. פונדעסטוועגען, מחמת גרויס ליעבשאפט האט ער דאך גאר ניט געקוקט, כאטש פיעל מאל האט עס איהם זעהר נעווואונדערט.

וואס אלע מאל, אז רבי זאב האט זיך געשטעלט דאוונען פארן עמוד, אזוי ווי דער שטייגער פון די מפורסמים, האט דער רבי דעמאלט געגעסען. וואס ער האט פריהער אפגעדאוועט.

אט אזוי איז געווען פרייטאגצונאכטס און שבת בייטאג.

און צו שלש סעודות, אז רבי זאב האט זיך געזעצט עסען שלש סעודות, האט שוין דער רבי ז״ל לאנג אפגעבענטשט און האט געזאגט צו זיין מענשען, ער זאל זעהן אויב עס זיינען שוין דא שטערן.

בעל־שם־טובס אן אייניקעל. ער איז אויך רבי נחמן האראַ־דענקערס אן אייניקעל.

און ער איז באַלד פון דעם רבין אַוועקגענאַנגען.

דעם אנדערן טאַג איז נעקומען דער מעקלער צום רבין מיט גרוים הכנעה. ער האָט געזאָגט צו איהם מיט ליעב־שאפט:

— רבי, נאָט איז מיט אייך, איהר זאָלט וויסען זייַן, אַז אַלע טובות וועט איהר פון מיר האָבען. עס זאָל אייער שכר כפל כפלים זייַן, וואס איהר האָט מיר דעם אמת אויסגעזאגט. וואַרים וועז איהר וואָלט מיר ניט געווען זאגען, וואָלט איך אייך געווען איבערגעענטפערט אין תפיסה. וואָלט מען מיך געשטראפט דערפאר אויף דער וועלט און אויף יענער וועלט. איך בעט אייך, איהר זאָלט פון מיר פארלאַנגען, וואס איהר דארפט, הן דיננען א שיף, הן אַנדערע זאָבען. דען איך בין גרייט אייך צו באַרינגען.

דעם אנדערן טאַג איז ער געקומען און האָט געזאָגט, אַז עס איז געקומען א שיף פון חוץ לארץ מיט אידען, און זיי האָבען א גוטען שוחט.

און אין דער דאָזיגער שיף איז געווען הרב החסיד המפורסם מו״ה זאב וואָלף ז״ל מטשארנע אוסטרא און נאך חשובע מענשען. זיי האָבען געפרעגט אויף דעם רבין, ווער ער איז. האָט זיי דעם רבינס מענש אויסגעזאגט דעם אמת. האָט באַלד רבי זאב נעשיקט, אַז דער רבי זאָל קומען אויף זיין סטאַנציע, וועלען זיי זיין צוזאַמען אויף איין סטאַנציע, און ער וועט דעם רבין מקבל זיין מיט ליעבשאפט. האָט דער רבי ניט געוואָלט געהן צו איהם. ער האָט געזאָגט, אַז דא איז פאר איהם בעסער.

וואַרים ער האָט געטאַן אין סטאַמבול אַלערליי קטנות. ער איז געגאַנגען באַרוועס און אַהן א גאַרטעל

ער איז אויפגעשטאַנען פון דער בעט און איז געקומען צו זיינע קרעפטען. ער האָט דאַרטען געהאט גרויסע סכנות און פיעל מניעות נאָר אָהן א שיעור אַלע שעה און אַלע רגע. נאָר ווי דער רבי ז״ל האָט אַליין געזאָגט, האָבען איהם די בזיונות און קטנות זעהר פיעל געהאָלפען.

דער רבי ז״ל האָט געזאָגט *), אַז ער איז אויף אַזוי פיעל אַריינגענאָמענע אין קטנות, אַז ער איז אויף אַזוי פיעל צו־געווואוינט געווארען צו דעם, אַז ווען ער איז שוין געקומען קיין ארץ־ישראל און האָט געוואָלט אַוועקווארפען דאָס קטנות, האָט ער זיך געמוזט נויטען דערצו מיט גרויסע כחות. וואָרים מחמת ער איז שוין נעווען איינגעוואוינט איז איהם געווען שווער אַוועקצואווארפען דאָס קטנות, וואָס ער האָט עס פריהער באַדארפט האָבען אויך צוליעב זיינע השגות. וואָרים דאָס איז באַוואוסט, אַז אַיידער מען קומט פון איין מדרגה אויף דער אנדערער מוז מען האָבען פריהער א ירידה פאַר דער עליה: באַדאַרף מען דעמאָלט האָבען קטנות. האָט דער רבי אויך געדארפט האָבען קטנות אַיידער ער האָט זוכה געווען צו זיינע גרויסע השגות איז ארץ־ישראל. וואָרים אז דער רבי איז שוין געקומען פון ארץ־ישראל איז ער געווען אַ גרויסער חידוש איז דעם ענין פון חכמה. זיין חכמה איז געווען אָהן א שיעור, אָהן אַן ערך, אַז עס איז אַזא ניט געהערט געוואָרען. דער רבי ז״ל איז אַלע זיינע יאָהרען ניט געשטאַנען אויף איין מדרגה, נאָר אַלע טאָג, אַלע שעה איז ער געגאַנגען ממדרגה למדרגה. דערום איז זיין חכמה געווען זעהר גרוים און זעהר טיף, אַז עס איז נאָר ניט צו געפינען אַזא חכמה.

*) דער אינהאַלט פון דעם דאָזיגען פאַראַגראַף איז זעהר פאַרפאַלאַנטערט אין העברעאישן און אין דער אידישער איבער־זעצונג.

האָט ער באַלד אָפגעראַוועט מעריב און געמאַכט הבדלה און געזומען די לולקע אין דער האַנט און איז אַריינגעגאַנגען צו רבי זאבן אין שטוב.

און רבי זאב האָט, ווי מיר האָבען שוין געזאָגט, ערשט ניט לאַנג זיך געזעצט צו שלש סעודות, אַווי ווי דער שטייגער איז פון מפורסמים.

און אַז דער רבי איז צו איהם אַריינגעגאַנגען אָהן אַז אויבערשט היטעל און אָהן אַ גאַרטעל, מיט דער לולקע אין דער האַנט, האָט רבי זאב איהם מקבל געווען מיט גרויס כבוד און האָט באַלד געבענטשט און געראַוועט מעריב און געמאַכט הבדלה און האָט נערעדט מיט דעם רבין כמעט אַ גאַנצע נאַכט. עס איז צווישען זיי געווען גרויס ליבשאפט.

און וואָס אויף דעם רבין איז איבערגעגאַנגען בנשמיות וברוחניות — איז פיעל בויגענם פאַפיר וועניג צו באַשרייבען. עס ווייזט אוים פון רבינם רייד, אַז ער איז געווען אין סטאַמבול זעהר אין א גרויסער סכנה. ער האָט געמיינט, אַז ער וועט דאַרט געווים נסתלק ווערען. נאָר גאָט האָט מיט איהם פיעל נסים געטאָן. ער האָט אלץ איבערגעטראַגען. דאָס קלייגשאפט האָט איהם זעהר פיעל געהאָלפען.

אויך אַז ער איז געקומען פון דעם קבר פון רבין רבי נפתלי *), איז ער פלוצלונג געפאלען אויף דער ערד און איז אזוי געלעגען עטלאכע שעה. דערנאָך האָט מען איהם אַניהדערגעלענט אויף א בעט, איז ער אזוי געלעגען א גאַנצע נאכט ביז דעם אַנדערען האַלבען טאָג. ער איז געלעגען אזוי ווי פאַרגאַנגען, ביז דער אויבערשטער האָט איהם געהאָלפען,

---

*) רבי נפתלי כ״ץ, דער בעל „סמיכות חכמים״. אויף זיין וועג קיין ארץ־ישראל איז ער דאַרטען געשטאַרבען אין יאָהר תע״ט.

און דער רבי ז״ל האָט דערויף נאָר ניט געקוקט און האָט זיך געוואָלט מפקיר זיין. ער האָט געזאָגט צו זיין מענשען: „דו זאָלסט וויסען, אז איך וועל זיך מפקיר זיין און פאַהרען אפילו אין גרויסע סכנות. דיין לעבען אַבער וויל איך ניט מפקיר זיין. דאָרום, אויב דו ווילסט, נעהם דיר געלט אויף הוצאות און פאָהר אהיים לשלום. איך וועל אליין פאָהרען, די מענשען אין סטאַמבול זאָלען ניט וויסען. וואָרים איך וויל זיך מפקיר זיין. זאָל זיין וואָס עס וויל זיך".

האָט דער מענש ניט געוואָלט. ער האָט געזאָגט:

„באשר תלכו אלך — דאָרט וואו איהר וועט זיין, וועל איך אויך זיין. אם למות אם לחיים".

און דער אויבערשטער, וואָס ער איז דאָך א מסבב הסיבות, האָט מיט זיין גרויס רחמנות געפיהרט, אז אין א פאָר טעג אָרום האָט מען געהערט, אז אין סטאַמבול זיצט א גרויסער חכם פון ירושלים, וואָס האָט געזאָמלט געלט פאַר די אָרימע לייט פון דער היליגער שטאָדט ירושלים. ער האָט געהאט בדעה צו זאַמען זיך דאָרט נאָך א יאָהר, נאָר פלוצלונג איז ער נתעורר געוואָרען און האָט געזאָגט צו די מענשען פון סטאַמבול: איהר זאָלט וויסען זיין, אז מען האָט מיר מודיע געווען, אז איך מוז באַלד פאָהרען קיין ירושלים. וואָרים איך זעה, אז די טעג באַדאַרף איך נסתלק ווערען פון דער וועלט. עס איז שווין אויך אָנגעצייכענט געוואָרען, וואו מען זאָל מיך מקבר זיין אין ירושלים. און איהר זאָלט קיין מורא ניט האָבען פאַר דעם פראַנצויז און זאָלט זיך נאָר ניט זאָרגען וועגען די אידען, וואָס פאָהרען קיין ארץ־ישראל. וואָרים עס וועט זיי אודאי מיט נאָטם הילף קיין שום היזק ניט טרעפען. גאָט מיט זיין רחמנות וועט זיי היטען, ביז זיי וועלען קומען קיין ארץ־ישראל.

ב

פון סטאַמבול קיין חיפה

די נאַפאַלעאַנישע מלחמות. — דער פראַנצויזיש פאַהרט אויפן ים. — די אידישע קהלה פון סטאַמבול לאָזט קיינעם ניט פון די אידען דאַרטען ארויספאַהרען אויפן ים מחמת סכנה. — דער רבי זאָגט, ער וויל זיך מפקיר זיין צו פאַהרען אפילו אין גרויסע סכנות. — ער וויל געבען זיין מענשען געלט אויף הוצאות, ער זאָל אַהיים פאַהרען. — דער מענש זיינער ענטפערט איהם: „באשר תלך אלך". — מען איז מודיע פון הימעל אַ גרויסען חכם פון ירושלים, ער זאָל באַלד פאַהרען קיין ירושלים, ווארים ער דאַרף אינגיכען פון דער וועלט אַוועקגעהן. — אויף דער שיף, אויף וועלכער ער זעצט זיך אויף פאַהרען קיין ארץ־ישראל, זעצען זיך נאָך פיעלע אַנ־דערע. — אַ גרויסער שטורם־ווינט אויפן ים. — די שיף געפינט זיך אין גרויס סכנה. — איין נאַכט איז ממש ווי יום כפור געווען. — אַלע ווייגען. — מען זאָגט סליחות. — דער צדיק אַבער זיצט און שווייגט. — „הלואי וואָלט איהר אויך געשווייגען, וואָלט פאַר אייך געווען בעסער; פרואווט איהר נאָר זיין שטיל, וועט דער ים אויך כלייבען שטיל". — זיי הערען אויף צו שרייען: צו טאָג צו ווערט אויך דער ים אינגעשטילט. — די סכנה פון דורשט אויפן שיף. — מען לאָזט דעם רבין פון שיף ניט אַראָפגעהן, ווען זי קומט צווישן טעג פאַר ראש השנה קיין יפו. — די ישמעאלים זאָגען אויף איהם, אַז ער איז פון די מרגלים פון פראַנצויז. — די שיף שטעלט זיך אַפ אויפן אָרט, וואו מען האָט דעם נביא יונה בן אמיתי אַרייגעוואָרפען אין ים אַריין. — זי קען דאַרטען ניט אינשטאַנד: די אינדען פון ים ווילען זי איבערקעהרען. — זי טוט פאַהרען ווייטער.

אוז אין יענער צייט איז געווען די פראַנצויזישע מלחמה. דער פראַנצויז איז נעגאַנגען דעמאָלט קיין טערקיי אוז קיין מצרים אוז קיין ארץ־ישראל, כידוע.

אוז אַז די מענשען פון סטאַמבול האָבען דערהערט פון דער מלחמה, אַז דער פראַנצויז גיהט אויף דעם ים — האָט די קהלה קדושה פון סטאַמבול ניט געלאָזט קיין שום אידען ארויס פון דער שטאַדט צו פאַהרען אויף דעם ים.

און האט אויך אנגעהויבען רעדען אזוי צום רבין, אמאי ער שווייגט.

האט ער איהר געשאלטען — דאכט זיך — און זיך אנגע־רופען צו איהר: „הלואי וואלט איהר אויך געשווייגען, וואלט פאר אייך בעסער געווען. אט פרואווט, אז איהר וועט זיין שטיל, וועט דער ים אויך בלייבען שטיל".

און כך הוה.

זיי האבען אויפגעהערט שרייען, האט זיך באלד, ווי עס האט אנגעהויבען טאגען, אויך דער ים איינגעשטילט.

איז א פאר טעג ארום איז די שיף געבליבען אהן וואסער צו טרינקען. וואדים דאס וואסער, וואס איז געווען אויפן שיף צום טרינקען האט זיך שוין אינגאנצען געהאט אוים־געגומען. נאר איין כלי האט זיך דארטען געפונען מיט קאליע געווארענע וואסער, וואס ווערים זיינען אין דעם ארומגע־קראכען. האט מען דאס דאזיגע וואסער צוטיילט צווישען די מענשען אויפן שיף, יעדען מיט א מאס, פאר יעדען מענשען אן אקע וואסער.

איז ביי זיי נעווען די סכנה פון דורשט גרעסער פון אלע סכנות. האבען זיי מתפלל נעווען פון טיפען הארצען אלע מאנסבילען און וויבער און קינדער. דערנאך איז דערווען־קט נעווארען נאכאמאל א שטורם־ווינד און האט די שיף נאך צוויי מעת־לעת נעבראכט צום פארט פון ירושלים, אין דער עיר הקדושה יפו.

האט דער רבי דעמאלט נעוואלט ארויפגעהן פון שיף צו פאהרען קיין ירושלים מיט דעם חכם הנ״ל צוזאמען. נאר עס איז נעווען א סיבה פון נאט, אז די ישמעאלים האבען

האבען די מענשען פון סטאמבול געפאלגט איהם באלד און זיי זיינען נעגאנגען און האבען געדונגען א גרויסע שיף און האבען אויסגערופען: „וועה עם וויל נעהן אויף דער שיף, זאל ער נעהן".

זענען נעגאנגען אויף דער שיף פיעל מאנסביל׳ען און וויבער און קינדער, הן פון די פרענקען און הן פון אשכנזים.

און דער רבי ז״ל איז אויך נעפאהרען אויף דער דאזיגער שיף קיין ארץ־ישראל.

און דער רבי האט נערעדט מיט דעם ירושלימער חכם, אז ער זאל איהם נעהמען קיין ירושלים. וואהרים ער האט געואגט, אז ער וויל ניט זיין ניט אין צפת און ניט אין טבריא. האבען זיי צווישען זיך אזוי אפגערעדט.

און אז זיי זיינען נעגאנגען אויף דעם ים איז געווען תהר א גרויסער שטורם־ווינט. די שיף איז נעווען אין א גרויסער סכנה, אז קיינער האט שוין נאהרניט נערעבענט ניצול ווערען פון טויט. האבען זיי אלע געשריען צו גאט. און איין נאכט איז ממש ווי יום־כפור געווען, וואס אלע וויינען און זענען זיך מתודה אויף זייערע זינד און בעטען א כפרה אויף זייער נפש. זיי האבען נעזאגט דעמאלט סליחות און אויך אנדערע תפילות און תחנונים.

און דער רבי ז״ל איז נעזעסען און געשוויגען.

האבען איהם אנגעהויבען זאגען כמה מענשען, פארוואס ער שווייגט אין אזא עת צרה.

האט ער זיי נאהרניט נעענטפערט.

און צווישען די מענשען וואס זיינען נעפאהרען, איז אויך נעווען דעם חאטינער רבם ווייב, וועלכע איז געווען א מלומדת. האט זי געווויינט און געשריען א גאנצע נאכט

ד.

אין חיפה

אין דער נאכט פון „זכור ברית" איז די שיף אנגעקומען קיין חיפה. — די גרויסע שמחה פון רבין, ווען ער באטרעט דעם באדען פון הייליגען לאנד. — די גרויסע השגות. וואס ער האט באלד משיג געווען. — ער געהט אין מקוה. — א גאנצען טאג איז ער זעהר פרעהליך. — ראש השנה נאכן קומען פון שול איז דער רבי אריינגעפאלען אין עצבות. — דער רבי בלייבט אין חיפה. — א יונגער ישמעאל קומט צום רבין אלע אינדערפריה און אויפ־דערנאכט און שמועסט צום רבין. — דער רבי פארשטעהט ניט, וואס ער רעדט. — דער ישמעאל ווייזט ארויס גרויס ליעבשאפט צום רבין. — איינמאל אבער קומט דער ישמעאל זעהר אין כעס צום רבין—מיט כלי זיין. — ער שרייט אויפן רבין. — ער וויל זיך מיט איהם פעכטען. — דער רבי באהאלט זיך בחדרי חדרים אין הויז פון רבי זאב. — דער ישמעאל קומט ווידער אויפן רבינם סטאנציע. — ער זאגט, דער רבי דארף פאר איהם קיין מורא ניט האבען. — דער רבי קומט צוריק. — ער זאגט, אז ער האט מעהר יסורים פון ישמעאלס ליעבשאפט, ווי פון זיין פיינדשאפט. — דער ישמעאל איז דער סמ״ך מ״ם אליין געווען. — חול המועד סוכות איז דער גאנצער עולם צוזאמען מיט דעם רבין געגאנגען צו דער מערה פון אליהו הנביא. — דער רבי איז אין גרויס עצבות. — אויך שמחת תורה איז ער געווען אין עצבות גרויסער. — אין שוהל האט ער ניט געוואלט מאכען קיין שום הקפה.

אין דער נאכט פון „זכור ברית" איז די שיף אנגעקומען אין דער עיר הקדושה חיפה. זיי האבען זיך אפגעשטעלט ביי דעם הר הכרמל אנטקעגען דער „מערת אליהו". פארטאג האבען אלע געואגט סליחות מיט גרויס שמחה. נאכדעם האבען זיי אפגעדאוועט שחרית און זיי זענען אריינגענאנגען צו דער הייליגער שטאדט חיפה.

דעמאלט איז דער רבי הקדוש ז״ל אריינגעקומען אין הייליגען לאנד. ער איז דעמאלט אריינגעקומען אין דעם ארט, צו וועלכען ער האט געגלוסט און געגארט מיט גרויס

איהם ניט געלאַזט אַראַפגעהן. וואַרים זיי האָבען געזעהן אויף זייגע מלבושים און אויף זייז פנים, אז ער געהט אין לאַנגע פֿאות, אזוי ווי דער מנהג איז ביי אונז אין דער מדינה, און ער קען ניט זייער לשון, האָבען זיי געזאָגט, אז ער איז אודאי פון די מרגלים פון דעם פראַנצויז, און עס האָט קיין שום זאַך ניט געהאָלפען. איז דער רבי ז״ל איבערגעבליבען אויף דער שיף. און דאָס איז געווען צוויי טעג פאר ראש־השנה.

און דער קאַפּיטאַן האָט בדעה געהאט צו פאַראַנקערען זיך מיט דער שיף עטליכע טעג — זיך אָפּרוהען. נאָר די שיף האָט דאָרט ניט געקענט שטעהן מחמת די אינדען פון ים האָבען געווארפט איבערקעהרען די שיף. עס האָט קיין שום עצה ניט געהאָלפען דערצו.

איז דאָס געווען א גרויסער וואונדער ביים קאַפּיטאַן און ער האָט זיך נאָכגעפרעגט, פאַרוואָס ווי? די שיף ניט איינשטעהן.

האָבען איהם געזאָגט די חכמים פון די ספרדים, אז ביי זיי איז א קבלה איש מפי איש, אז אויף דעם אָרט האָט מען אַריינגעווארפען דעם נביא יונה בן אמיתי.

און די שיף האָט אַלץ ניט געקענט איינשטעהן יענע נאַכט. האָבען זיי געמוזט אַוועקגעהן פון דאָרטען מיט דער שיף.

איז איהם אַהן אַ שיעור צובראַכען נעווארען און ער האָט מיט קיינעם ניט נערעדט.

תיכף נאָך ראש השנה האָט זיך דער רבי ז״ל נעוואָלט אומקעהרען אהיים. ער האָט אין ערנעץ ניט געוואָלט פאָהרען, ניט קיין צפת, ניט קיין טבריא. נאָר דער מענש, וואָס איז נעווען מיט איהם, האָט זעהר נעוואָלט אַנזעטיגען זיינע אויגען מיט די ערטער פון ארץ־ישראל. איז ער געקומען צום רבין און האָט איהם נעזאָגט, אז עס איז דאָ אַ שיירא, וואָס מען קען מיט זיי פאָהרען קיין טבריא.

האָט איהם דער רבי נעענטפערט: „אז דו האָסט חשק צו פאָהרען קיין טבריא, נעה דינג עזלען".

האָט ער אַזוי נעטאָן. ער האָט זיי — די לייט פון די עזלען — שוין אויך אַן אַדרוף נענעבען.

אז ער האָט זיך אומגעקעהרט פון דעם בעל החמורים, האָט ער צו איהם תיכף נעזאָגט: „האָסטו נעדוננען עזלען?"

האָט ער נעענטפערט: „יאָ".

האָט צו איהם דער רבי נעזאָגט: „תיכף ומיד זאָלסטו נעהן און אָפנעהמען ביי זיי דעם אַדרוף. און אַז זיי וועלען איהם דיר ניט וועלען אומקעהרען, זאָלסטו דעם אַדרוף לאָזען פאַרפאַלען ווערען. וואָרים איך וועל ניט פאָהרען קיין טבריא".

אין צוויי אַדער דריי שעה אַרום איז דעם רבינס מענש שטאַרק קראַנק נעווארען, און ער האָט נעדאַנקט נאָט, וואָס דער רבי האָט איהם ניט נעלאָזט נעהן מיט דער שיירא.

נאָר באַלד ווי די ארץ־ישראל אידען, וואָס האָבען זיך נעפונען אין צפת און אין טבריא, האָבען נעהערט, אַז דער רבי ז״ל איז אין חיפה, האָבען די נדולים וצדיקים פון דאָרט נעשיקט מענשען בעטען דעם רבין, ער זאָל פאָהרען צו זיי. פון טבריא זיינען נעקומען מענשען צו איהם אויף יום־כפור. זיי האָבען איהם נעבראַכט בריעף פון די נדולי הצדיקים,

גלוסטונג און שטאַרקע בענקשאפט און האָט זיך וועגען דעם טויזענטער מאָל מוסר נפש געווען.

און די נרויסע שמחה וואָס דער רבי ז״ל האָט געהאט אין דער רגע, וואָס ער איז אַריינגעקומען קיין ארץ־ישראל און האָט זיך אַנידערגעשטעלט אויף דער הייליגער ערד, קען מען זיך נאָר אין מח ניט משער זיין. וועג אַלע טייכען זאָלען זיין טינט, וואָלט אַלץ ניט געווען גענוג צו באַשרייבען אפילו א ביסל דערפון. וואָרים תיכף ומיד האָט דער רבי משיג געווען די אַלע השגות, וואָס ער האָט דאָרט משיג געווען. וואָרים דער רבי ז״ל האָט געזאָגט, אז תיכף ווי ער איז געקומען פיער אייליגן אין ארץ־ישראל האָט ער באַלד געפועלט, וואָס ער האָט געוואָלט משיג זיין.

נאָר האַלבען טאָג זיינען זיי געגאַנגען אין מקוה. דערנאָך זיינען זיי געגאַנגען אין שול אריין און האָבען זיך נעזאמט דאָרטען ביז אין אָבענד.

און אַז דער רבי ז״ל איז געקומען אויף זיין סטאַנציע איז ער געווען פרעהליך נאָר אָהן א שיעור. אַלע רנע האָט ער נעזאָגט צו זיין מענשען: „אַז וואוי איז דיר, וואָס דו האַסט זוכה געווען דערצו, דו זאָלסט זיין מיט מיר דאָ״.

און ער האָט איהם געהייסען דערמאָנען די אַלע נעמען, וואָס זענען פאַרצייכענט אויף זיין צעטל. וואָרים אַלע זיינע מקורבים האָבען איהם געגעבען א צעטל פון זייערע נעמען.

האָבען זיי אָפגענעסען אויף דער סטאַנציע די נאָכטסעודה פון ראש־השנה. און אַלעם האָט דער רבי ז״ל דערמאָלט מיט גרוים שמחה געטאָן ביז נאָך דער סעודה. נאָכדעם האָבען זיי זיך געלענט שלאָפען. אין דער פריה זיינען זיי געגאַנגען אין שול אריין. אַז זיי זיינען געקומען פון שול איז נתעורר געווארען פיעל דאגה ביים רבין. זיין הארץ

זאל וויסען, אז איך האב איהם זעהר ליעב. איך וועל איהם געבען מיינע עזלעז און אויך מיין פערד וועל איך איהם געבען, ער זאל געהן מיט דער שיירא קיין טבריא. ער האט זיך פאר מיר גאר ניט וואס צו שרעקען״.

און כך הוה.

אז דער רבי איז נעקומען אויף דער סטאנציע, איז דער ישמעאל נעקומען.

און ער האט ניט גערעדט דער ישמעאל, נאר ער האט נעשווייגען און נעלאכט.

דערנאך האט ער ארויסגעוויזען זעהר א גרוים ליעב־שאפט צום רבין.

און דער ענין פון ישמעאל איז געווען זעהר א גרויסער וואונדער; און דער רבי האט נעזאגט, אז ער האט געהאט מעהר יסורים פון דעם ישמעאלם ליעבשאפט ווי פון זיין פיינדשאפט און כעס. און וועדליג מען האט געהערט פון דעם רבין איז ער דורך דער דאזיגער נעשיכטע, וואס ער האט צו־טאן געהאט מיט דעם ישמעאל, נעווען אין א גרויסער סכנה. דאכט זיך, אז מען האט נעהערט פון דעם רבין, אז דער ישמעאל איז נעווען דער סמ״ך מ״ם אליין. אבער ברוך השם, ער איז פון איהם דורך דעם גרויסען חסד זיינעם ניצול נע־וואָרען בשלום.

חול המועד סוכות איז געגאנגען דער נאנצער עולם, און אויך דער רבי איז געגאנגען מיט זיי, צו דער מערה פון אליהו הנביא.

און דער גאנצער עולם האט זיך דארטען זעהר משמח נעווען און געטאנצט א סך. אבער דער רבי ז״ל איז נאר

אז אלע בעטען זיי איהם, ער זאל קומען קיין טבריא אויף סכות.

דער רבי האט זיך אבער גארניט געריבענט דערמיט. ער האט געהייסען זיין מענשען מען זאל קויפען אתרוגים.

איז ער נענאנגען צום חכם, וואס האט געוואוינט דאר־טען און האט איהם געגעבען צוואנציג „פּאראס״. איז גע־גאנגען דער חכם אויפן פעלד פון א ישמעאלי, און האט איהם געבראכט דריי שעהנע אתרוגים.

און בתוך כך, וואס דער רבי ז״ל איז געזעסען אין חיפה, איז נעקומען א יונגער ישמעאל און האט זיך נעזעצט נעבען רבין און געשמועסט מיט איהם א סך. דער רבי האט אבער ניט געוואוסט, וואס ער רעדט צו איהם.

און אזוי איז געווען אין דער פריה און אויף דער נאכט, ביי יעדער סעודה דעמאלט.

און דער ישמעאל האט ארויסגעוויזען צום רבין א גרוים ליעבשאפט. נאר איינמאל איז ער געקומען זעהר אין כעס מיט כלי־זיין און האט אנגעהויבען שרייען אויף דעם רבין. האט דער רבי ז״ל ניט געוואוסט, וואס ער רעדט. נאר דארט איז געווען אן אשה פון וואלאחיין. האט זי געזאגט צום רבין, וועז דער ישמעאל איז פון דארט אוועקגענאנגען: למען השם ער זאל פון דארט אנטלויפען, וואלים דער ישמעאל האט געזאגט, ער וועט מיט איהם מלחמה האלטען, שקורין פעכטען.

איז דער רבי תיכף פון דארט אנטלאפען לבית החסיד המפורסם מו״ה זאב מטשארנע אוסטרא הנ״ל, און מען האט איהם באהאלטען דארטען בחדרי חדרים.

דערנאך איז דער ישמעאל געקומען אויף דעם רבינס סטאנציע. ער האט נעפרעגט: „וואו איז דער מענש? ער

ה.

אין טבריא

רבי נחמן פֿאהרט מיט זיין מענשען קיין טבריא. — זיי קומען אַן אַהין אין אָוונט. — אַ גאַנצע נאַכט קומען אין זיין אכסניא די מענשען פון טבריא אויהם מקבל פּנים זיין. — דער רבי געהט באַזוכען דעם קאַליסקער. — דער קאַליסקער ווייזט אויהם גרויס ליעבשאַפט ארויס. — דער רבי האַלט שבת פֿרשת נח ביים קאַליסקער פריוטאג צו נאַכט בויגט אַן דער רבי זיין קאָפּ, דער קאַליסקער זאָל איהם בענשען. — דער קאַליסקער שפרינגט אַפּ ד׳ אמות אויף צוריק מיט גרויס ציטערניש. — מען הערט, ווי ער זאָגט: „ווי אַזוי שעמען מיר זיך ניט פאַר די קינדער פון בעל שם טוב ז״ל״. — די מעשה מיטן מסור. — דער רבי מאַכט מיט דער תכמה זיינער, אַז דער מסור זאָל ליגען ביי איהם אונטער די פיס. — אין טבריא באַזוכט דער רבי דעם קבר פון זיין זיידען רבי נחמן האָראָדענקער. — נאָכדעם זענען זיי געגאנגען צו די אַלע מערות, וואָס געפינען זיך אין טבריא. — דער רבי איז זההר פּרעהליך. — אויף מאָרגען זענען זיי געגאַנגען צו דער מערת הלל. — נאָכדעם זענען זיי געגאַנגען צום קבר פון שמאי. — ביים קבר פון שמאי איז איהם באַפאַלען אַ גרויס טרויערקייט. — דער רבי איז געווען דער ערשטער, וואָס איז אַריינגעגאַנגען אין דער מערה פון יבוקא. — מען האָט געזאָגט, אַז אינוועניג געפינט זיך אַ שלאַנג, וואָס היט דעם אַריינגאַנג. — אויבער פון די גדולים אין טבריא בעט איהם, ער זאָל איהם מגלה זיין „איזה חדוש מחדושיו הנתחדים״ אין דער תורה. — דער רבי הויבט איהם אַן מגלה זיין דעם סוד פון כוונות התפלין. — עס הויבט איהם באַלד אַן געהן בלוט פון האַלז. — איהר זההט, זאָגט דער רבי צום גדול, אַז מען איז ניט מסכים מן השמים, איך זאָל אייך מגלה זיין מיינע רייד. — דער רבי קומט דאָרטען אין התקשרות של שדוך מיט הרב רבי משה בן הרב רבי מנחם מענדל וויטעבסקער. — דער הרב רבי משה מאַכט אַ סעודה. — מען רעדט ביים טיש דברי תורת. — אַלע מסובים דערזעהען באַלד די גוואַלדיגע גרויסקייט פון רבין אין תורה. — עס ברעכט אויס אַ מגפה אין טבריא. — דער רבי אַנטלויפט פון דאָרט. — ער ווערט ניצול דורך אַ נס פון אַראַפּפאַלען פון דער תומה פון שטאַדט אין ים אַריין.

נאָך שמחת תורה האָט דער רבי ז״ל נעזאָגט צו זיין מענשען:

ניט געווען פרעהליך, נאָר ער איז געזעסען דאָרטען מיט גרויס הכנעה און מיט א צובראָכען האַרץ.

האָט רבי זאָב געפרעגט זיין מענשען: „מה זה ועל מה זה? וואָס איז די מעשה, וואָס דער רבי איז אין עצבות פון ראש השנה ביז איצט? נאָט וויסט וואָס דאָס קען זיין".

און אויך שמחת תורה האָבען זיי נעמאַכט הקפות ברקודין ושמחה כנהוג. בפרט אז חסידים זענען דאָרט געווען.

און אויך דער רבי איז דאָרט געווען אין שוהל. ער האָט אבער ניט געוואָלט מאַכען קיין שום הקפה. נאָר ער איז נעזעסען דאָרט בהכנעה און מיט אַן אַראָפגעבויגענעם קאָפּ, אַזוי ווי זיין שטייגער איז געווען על־פּי־רוב, אז אויך דער ער האָט זוכה געווען צו פּועל זיין, וואָס ער האָט נעוואָלט בכל עת ובכל שעה, האָט ער פריהער געהאט זעהר א צובראָכען האַרץ.

שען קאַליסקער און „רב". אין אַ בריף פון ר׳ לוי יצחק בער־דיטשעווער צום קאַליסקער — אַן ענטפער אויף אַ בריף פון לעצ־טען צו אים — שרייבט ער פאַלגענדעס וועגען אים: „ומאד הוא למותר אשר הוא מפליג בשבחים לומר עליהם „מופלגים ויראים אנשי אמת". כי לא ראיתי מעולם אַנשי אמת כהם ויראים ומופלגים כהם, ואיך יוכל לכתוב שהם אנשי אמת, הלא כמה שקרים אַמר לפני צבי הטר *).

דער דאָזיגער אויסצוג באַציהט זיך דערויף, וואָס דער קא־ליסקער האָט אין זיין בריף צום בערדיטשעווער רב באַשולדיגט דעם רב אין ניט ריכטיגען באַגריף זיך מיט די געלדער, וואָס זענען אונטער זיין השגחה געזאַמלט געוואָרען פאַר ארץ־ישראל. ער שטיצט זיך אין די דאָזיגע באַשולדיגונגען אויף די רייד פון די שד״ר, וואָס ער האָט געשיקט קיין רוסלאַנד, זיי זאָלען אַרויס־נעהמען דעם ענין פון געלט זאַמלען פאַר ארץ־ישראל פון רבם הענט. אויך שטעלט ער אַלס „תניא דמסעויא" פאַר זיך אַרויס רבי צבי האַרקער, וועגען וועלכען ער האָט אַ באַגיסטערטע מיי־נונג געהאַט. אין אַ בריף וועגען אים אין יאָהר תק״ן שרייבט ער וועגען אים: „שלוחנו, ידיד עליון ויראיו, רחימי דנפשאי, המופלג בתורה ויראה, הותיק מו״ה צבי הירש האַרקער".

טיטולירענדיג די אַלע עדות זיינע מיט גרויסע שבחים, זוכט ער דורך דעם צו באַאיינפלוסען דעם באַרדיטשעווער, ער זאָל זיין צד נעהמען אין דער מחלוקת זיינער מיטן „תניא". דאָס, הייסט עס, וואָס אַזוינע גרויסע צדיקים, וואָס אַזוינע אַנשי אמת באַ־

*) רבי צבי האַרקער. זעה „הרב מלאדי" פון מרדכי טייטל־בוים, אין אויסג פון די הערות צום קאַפּיטעל „קרובים נעשו רחוקים" — וואָס ער ברענגט דאָרטען אין נאָמען פון צבי הירש יפה וועגען דער באַדייטונג פון וואָרט „חמר".

— איך האָב ברוך השם געפונען וואָס איך האָב גע־וואָלט אויפן בעסטען אופן. פונדעסטוועגען האָב איך געהאט בדעה צו פאָרזאָמען זיך נאָך מחמת חיבוב ארץ־ישראל, נאָר אצינד איז מיין רצון צו פאָהרען א חיים קיין חוץ לארץ. דאָרום געה דינג א שוף קיין סטאָמבול.

און דער מענש זיינער האָט זיך ניט געוואָלט צוהערען צו פאָהרען אהיים. ער האָט געזאָגט, אז ער וויל זיין אין טבריא.

האָט איהם דער רבי ז״ל געענטפערט:

— אז דו גלוסט צו זיין אין טבריא, געה דינג עזלען אהין.

וואָרים זיין שטיינער איז געווען זיך ניט צו שפּארען קיין סך איבער קיין שום זאָך.

האָט ער נערונגען עזלען, און זיי האָבען זיך נעלאָזט לעיר הקדושה טבריא. זיינען זיי אָנגעקומען אהין אָבענד צו.

און א נאָנצע נאָכט זענען נענאָנגען די מענשען פון טבריא איהם מקבל פּנים זיין. דער איז ארויסגענאָנגען און דער איז אריינגענאָנגען.

און א סך האָבען זיך פון זיין כבוד וועגען אויך אָנגעטאָן בגדי שבת.

איז ער צוליעב די געסט א נאָנצע נאָכט ניט געשלאָפען.

און תחילת איז ער איינגעשטאָנען בבית ש״ב, נין ונכד של הרב הקדוש מו״ה נחמן מהאראָדענקא ז״ל. נאָר פיעלע האָ־בען געזאָגט, אז מען דארף זוכען פון זיינעטוועגען א גרויסע שטוב, אז ער זאָל קענען האָבען הרחבת הדעת, האָבען זיי מסכים געווען אלע, אז ער זאָל איינשטעהן בבית הרבני המפורסם, הותיק החסיד מו״ה צבי האַרקער *).

*) דער דאָזיגער רבי צבי האַרקער האָט פיגורירט שפעטער מיט עטליכע יאָהר אין דער מחלוקת, וואָס איז פאָרגעקומען צווי־

און ער האט געבעטען דעם רבין, אז ער זאל ביי איהם איינשטעהן כסדר. האט איהם דער רבי געענטפערט, אז דאס איז ניט מעגליך, אז ער זאל ביי איהם איינשטעהן כסדר, נאר אויף איין שבת וועט ער ביי איהם זיין.

דעם אנדערן טאג האט רבי אברהם ז"ל געשיקט נאך דעם רבין ז"ל און האט איהם אלם זיין גאסט נענומען אויף דעם ערשטען שבת פרשת נח.

און פרייטאג צו נאכטס האט דער רבי ז"ל אנגעבוינען דעם קאפ, אז רבי אברהם זאל איהם בענטשען. איז דער קאליסקער ז"ל אפגעשפרונגען ד' אמות אויף צוריק מיט גרויס ציטערניש און האט נערעדט דעמאלט מיט גרויס התלהבות, אז מען האט נאר ניט געקענט פארשטעהן, וואס ער זאגט. נאר צום סוף פון זיינע רייד האט מען געהערט ווי ער האט נעזאגט: „ווי אזוי שעהמען מיר זיך ניט פאר די קינדער פון דעם בעל־שם־טוב ז"ל". דער קאליסקער ז"ל האט איהם ניט נעוואלט בענטשען. נאר דעם רבינס מענשען האט ער נעבענטשט באלד ווי ער האט ארויפגעבוינען דעם קאפ.

און בשעת דער סעודה איז נעווען דארטען גרויס שמחה.

און דער צדיק הנ"ל האט נעבעטען דעם רבין ז"ל, אז ער זאל זאגען תורה.

דער רבי האט אבער בשום אופן ניט נעוואלט.

האט דער צדיק הנ"ל אליין נעזאגט תורה.

און אזוי איז אויך נעווען שבת אין דער פריה און צום שלש סעודות.

און זיין תורה זאגען איז נעווען מיט גרויס התלהבות און מיט גרויס נעשריי. קיין דיבור האט מען ניט נעהערט, נאר צום סוף האט ער אויסגעלאזט: „אט אזוי איז דער עיקר עבודת הבורא יתברך".

איז ער אַהין נענאַנגען.

האָט געשיקט צו איהם הרב הקדוש המפורסם מו״ה אברהם קאַליסקער ז״ל, באשר אַז ביי איהם איז היינט יום הקזה, דערום איז ניט מענליך, אַז ער זאָל איהם געהן אַפּ־געבען שלום.

האָט דער רבי ז״ל איהם געענטפערט, אַז ער האָט אַהן דעם שוין אַליין נערעכענט צו געהן צו איהם, און איז באַלד נענאַנגען להצדיק הנ״ל.

האָט ער איהם מקבל געווען מיט גרויס כבוד און מיט גרויס ליעבשאַפט. דאָס גרויסע ליעבשאַפט, וואָס הרב הקדוש מו״ה אברהם ז״ל האָט געהאַט צום רבין, קען מען גאָר ניט באַשרייבען.

רעכטיגען זיינע אַרויסטרעטונגען געגען רב, איז אַ סימן, אַז ער איז, ווירקליך גערעכט.

ביי דעם בערדיטשעווער אַבער איז דאָס גאָר אַ קליינער סימן געווען. ער איז גאָר וועניג נתפעל געווארען פון די שבחים, מיט וועלכע דער קאַליסקער האָט די „תניא דמסייעאם" זיינע באַ־שאַטען. ער האָט ניט געווואָלט קיין לשון הרע מקבל זיין אויפן „רב". ער ענטפערט איהם — מיר איבערזעצען דאָ די פריהער געברַאכטע ציטאַטע — אַז עס איז זעהר איבעריג, וואָס ער איז אַזוי מפליג בשבחם, צו זאָגען אויף זיי, אַז „זיי זענען מופלגים אזן יראים און אַנשי אמת". ער זאָגט, אַז „דעם ערשטען מאָל זעהט ער עס אַזוינע אנשי אמת, אַזוינע יראים און מופלגים". ער פרעגט איהם, ווי אַזוי קען ער זאָגען אויף זיי, אַז זיי זענען אַנשי אמת, אַז דער צבי, וועמען ער לויבט אַזוי „האָט דאָך כמה שקרים געזאָגט פאַר מיר". „אויב ער איז אַ מופלג — אי־רַאַניזירט דער בערדיטשעווער — וויים איך ניט, וועד עס איז שוין אַן עס הארץ".

דער פאשא געגעבען רשות צו טאן מיט די אנשי טבריא, וואס ער ווי׳ל, און האט איהם אויך געמאכט פאר א פקיד.

איז ער אריינגעקומען אין שטאדט אריין מיט גרויס כבוד מיט אנשי חי׳ל ישמעאלים.

איז די גאנצע שטאדט אנטלאפען פאר איהם. עס זענען נאר איבערגעבליבען וויבער און קינדער. גרויסע גע־ווינען זענען דעמאלט נעווען אין יערער איינצינער שטוב פון שטאדט.

און דער רבי ז״ל האט אויך נעווארט אנטלויפען. נאר מחמת ער איז נעווען שלאף, האט ער ניט געקענט. ער האט שוין אפילו געהאט אנגעהויבען ארויסצוגעהן פון שטאדט, נאר נאכדעם האט ער זיך באלד אומגעקעהרט. דאס אלץ איז פון גאט געווען, ווארים דורך דעם רבין האבען זיך אלע אומגע־קעהרט אין שטאדט.

ווארים דער מסור איז נעלעגען ביים רבין אונטער די פיס. ער איז געגאנגען צום רבין און האט זיך זעהר מכניע געווען. עס איז זעהר א סך צו באשרייבען פארהאן, ווי אזוי דער רבי ז״ל האט זיך נוהג געווען מיט דעם מסור, ווארים דער רבי ז״ל האט זיך מיט גרויס חכמה נוהג געווען מיט דעם מסור, ביז ער—דער מסור—האט פאר איהם גרויס התבטלות געקראגען.

און דער רבי ז״ל האט געזאגט זיין מענשען, ער זאל אויסרופען, אז די אלע וואס זענען אנטלאפען נעווארען, זאלען זיך אומקעהרען אין שטאדט.

און מיט דעם מסור האט ער נערעדט מיט גרויס חכמה און האט איהם געזאגט, אז עס פאסט פאר א פקיד, ער זאל

און דער רבי ז״ל האט זעהר געלויבט נאר אהן אן ערד זיין תורה, אז עס איז כמעט ניטא זיין גלייכען. איך האב אויך געהערט פון זיין הייליג מויל, אז ער האט מיר גע־זאגט: „איך האב דאך געזעהן פיעל צדיקים, אבער שלימות איז נאר בייט צדיק הקדוש הנ״ל״.

נאך שבת, יום א׳, איז נעקומען דער צדיק מו״ה אברהם צום רבין ז״ל אויף דער סטאנציע. זיי האבען ביידע נערעדט דארטען א שטיק צייט ביחידות.

אין א פאר טעג ארום איז דער רבי ז״ל קראנק נעווא־רען, האט ער נעשיקט א פריון צום צדיק הנ״ל.

און אלע טאג איז נענאנגען דער צדיק דעם רבין מבקר חולה זיין.

נאכדעם איז דארט נעווען די באוואוסטע מעשה פון דעם מסור, וואס איז דארט נעווען.

דער דאזיגער מסור איז נעקומען פון חוץ לארץ. דא אין ארץ־ישראל איז ער נעווארען א מסור ביים פאשא און האט פיעל שלעכטס נעטאן צו די מענשען פון טבריא. אייני־מאל האט ער די נרעסטע פון שטאדט איינגעזעצט אין תפיסה און אריינגעווארפען אין א נרוב אויף ניין וואכען. נאכדעם זענען די פרענקען נעפאהרען צום פאשא און האבען איהם נענעבען א סך נעלט, האט מען זיי ארויסגעלאזט פון תפיסה. האבען זיי נעכאפט דעם מסור און האבען איהם נעוואלט דערווערגען. האט ער זיך נעמאכט נלייך ווי ער איז שוין אויסגענאנגען און נעשטארבען.

האבען זיי איהם אפגעלאזט.

אז זיי זיינען אוועקגענאנגען, האט ער זיך אויפגעהויבען, און איז אוועק צום פאשא און האט זיי נעמסרט. האט איהם

געווען, אז ער איז נאך אמאל שלאף געווארען און גע־שטארבען.

איז דער רבי ז״ל זעהר פרעהליך געווען, וואס דורך איהם איז נתגלגל געווארען אזא זכות. וואס דורך איהם האבען זיי זיך אלע אומגעקערט אין שטאדט.

און אלע איז שטאדט האבען זיך צוזאמען מיטן רבין געפרעהט.

און דער רבי ז״ל איז געגאנגען דארטען אויף זיין זיידענס קבר רבי נחמן ז״ל. זיי האבען גערונגען עזלען און זיינען געפאהרען צו אלע מערות.

אז זיי זענען געקומען צו דער מערה פון רבי שמעון בן יוחאי האבען די יונגע לייט עוסק געווען אין תפלה און האבען גע׳ערענט „זוהר״ אזוי ווי דער רבי ז״ל האט זיי אנגעזאגט. נאר פון איהם האט מען קיין שום זאך ניט גע־זהן. ער איז אבער געווען זעהר פרעהליך. ער איז אלע מאל צוגענאנגען צו זיין מענשען און האט צו איהם געזאגט: „אז וואו׳ל איז דיר, וואס דו האסט זוכה געווען דערצו״.

און אויף דער נאכט איז ער געגאנגען פון איין חדר אין אנדערן און האט אנגעזאגט צו זאגען „זוהר״ וכיוצא. ער אליין האט אבער אויך איצט נאר ניט געזאגט. ער איז נאר ארומגענאנגען און האט געזונגען א נגון און איז געווען כסדר פרעהליך ביז אין טאג אריין.

אז עס איז טאג געווארען האט ער זיך געשטעלט דאוונען מיט טלית ותפילין און האט גערדוועט כמה שעות.

פון דארט זיינען זיי געפאהרען צו מערת הלל.

דארט האט דער רבי ז״ל געזאגט דאס קאפיטעל ל״ג און ל״ד פון „תהלים״ און איז אויך דארטען געווען זעהר פרעהליך.

מתפלל זיין אויף צרות ישראל, אז ער זאל זיין א חסיד און אַן עניו. וואַרים דער מסור איז געווען א צבוע. ער האָט זיך געמאכט פאַר א חסיד און האָט אַנגעהויבען צו רערען מיט דעם רבין ז״ל חסידות. דער רבי ז״ל האָט זיך געמאכט כלא ידע, אַזוי, אז דעם מסור האָט זיך אויסגעוויזען, אז דער רבי האָלט איהם פאַר א חסיד.

נאכדעם האָט דער רבי ז״ל אַנגעהויבען איהם אייניערערען, אז ער זאל זיך איינגעוואוינען זאַגען תהלים.

האָט דער מסור אַזוי געטאָן.

דערנאָך האָט דער רבי ז״ל געזאגט צו איהם: „דער־מיט וועל איך וויסען, אז דו האָסט ניט קיין גאוה, אז דו וועסט זאַגען תהלים ביי מיר אין שטוב פאַר די יונגע לייט מיט גרויס געוויין״.

און אַזוי איז געווען.

ער האָט אַנגעהויבען צו זאַגען תהלים מיט גרויס געוויין. זיינע טרערען האָבען איהם גערונען איבער די באַקען.

נאכדעם איז דער מסור שלאַף געוואָרען.

פונדעסטוועגען זיינען געשטאַנען שומרים ביי אַלע טויערען, זיי זאָלען אכטונג געבען, אויב עס קומען ניט קיין משולחים. וואַרים דאָם איז געווען זיין עיקר מסירה. ער האָט געזאגט, אַז עס קומט אַן פון חוץ־לארץ פיעל געלד אהין. נאָר גאָט האָט זיי געהאָלפען, אז מען האָט דעם מסור ניט אויסגעזאגט. זיי האָבען געשיקט דעם רבינס מענשען קיין חיפה, און ער האָט אפגענומען דאָם געלד ביי די משולחים און געבראכט עס קיין טבריא. דער רבי האָט זיי אַוועקגענעבען דאָם געלד, און זיי האָבען זיך צוטיילט.

און אז דער מסור איז געזונד געוואָרען, האָט ער זיך באריהמט, אז ער וועט זיי טאָן שלעכטס. זיין סוף איז אַבער

און אין דער דאזיגער מערה האט מען מורא נעהאט ארײנצוגעהן, וואס מען האט געזאגט, אז אינווענדיג ג־פינט זיך א שלאנג צו היטען דעם ארײנגאנג. דער רבי ז״ל איז געווען דער ערשטער, וואס איז אריינגעגאנגען אין דער דאזיגער מערה. האט ער נעזעהן, אז עס געפינט זיך דארטען ניט קיין שלאנג. זענען שוין פון דעמאלט אן אלע נענאנגען אין דער מערה.

נאכדעם זיינען זיי נענאנגען צו די איבערינע מערות, ביז זיי זיינען געקומען קיין טבריא. האט דער רבי ז״ל ג־זאגט זיין מענשען, ער זאל פאהרען קיין חיפה דינגען א שיף קיין חוץ לארץ.

אז ער איז געקומען קיין חיפה, איז געקומען א שיף מיט הרב הגאון החסיד המפורסם דק״ק שעפיטאווקע. אויך שר״ד זענען געפאהרען מיט יענער שיף.

און דעמאלט איז נעווען די מעשה, וואס זיי האבען מורא נעהאט צו נעהמען דאס געלד מחמת דעם מסור. זיי האבען נעמוזט איבערנעבען דאס געלד דעם רבינס מענש. דערווייל האט ער זיך געמוזט אומקעהרען קיין טבריא מיט דעם געלד. אז ער איז געקומען קיין טבריא, האט דער רבי ז״ל געזאגט, אז מן הסתם איז דער רצון פון השם יתברך, אז מיר זאלען נאך זיין אין ארץ־ישראל א שטיקעל צייט.

און דער רבי ז״ל האט געזאגט, אז מען זאל דינגען עזלען צו פאהרען קיין ירושלים העיר הקדושה. אז דער קא־ליסקער צדיק האט דאס אבער דערהערט, האט ער געבעטען דעם רבין, ער זאל ניט פאהרען.

און אז דער שעפיטאווקער צדיק איז געקומען קיין טבריא, האט ער נעמאכט א גרויסע סעודה פון דעם רבינס וועגען. ער האט ארויסגעוויזען זעהר גרויס ליעבשאפט צום רבין. זיי האבען פיעל צייט נערעדט ביחידות, און קיין שום מענש האט ניט נעהערט, וואס זיי האבען נערעדט.

פון דאַרט זיינען זיי געגאַנגען צום קבר פון שמאי.

ביים קבר פון שמאי איז איהם באַפאַלען א גרויס טרוי־ עריגקייט. ער האָט געוואָגט, אז דאָס איז איהם א גרויס וואונדער. נאָכדעם האָט ער געוואָגט, אז עס איז דאָרוף דא א תירוץ, ער האָט אבער דעם תירוץ ניט *). פון דאַרט זיינען זיי געפאָהרען צו די איבעריגע מערות, ביז זיי זיינען צוגעקומען צום שפיץ בארג. פון דאַרט האָט מען געזעהן די מערה פון דעם תנא רבי כרוספדאי. נאָר עס איז ניט געווען מעגליך צו געהן אהין מיט דעם עזעל. איז דער רבי ז״ל אראָפגעשפרונגען פון דעם עזעל און איז געגאַנגען מיט זיינע מענשען צופוס. ער איז געגאַנגען, כמעט, אויף זיינע הענד און פים ביז זיי זיינען צוגעקומען צו דער מערה פון רבי כרוספדאי. דאַרטען האָבען זיי זיך אַביסעל פאַרוואָמט. פון דאַרט האָבען זיי זיך צוריקגעקערט צו אן אַנדער מערה, צו דער מערה פון „ינוקא" **), אויף וועלכער עס האָט זיך א גרויסער בוים געפונען.

---

*) קפדנותו של שמאי הביאה, אולי, את עצבותו של רבי נחמן.

**) ינוקא — קינד. אין אונזערע אַלטע היסטאָרישע ליטעראַ־ טור־קוועלען ווערען פיעלע געשיכטען דערצעהלט וועגען וואונדער־ קינדער, ואָס זיינען מהורים וקדושים און בעלי תורה און בעלי סוד מופלגים געווען, ווען זיי האָבען זיך נאָך אין זייערע קינדער־ יאָהרען געפונען. באזונדערס איז באַריהמט דער ינוקא פון „זוהר", ווען עס ווערט דאָרטען א באַדייטענדער טייל געווידמעט. פיעלע, פיעלע עמודים און דפים זיינע זיינען פארנומען מיט דעם דער־ צעהלען וועגען איהם פאַרשידענע וואונדער־געשיכטען און מיט דעם איבערגעבען די פיעלע קבלה־תורות זיינע.

ריבער איז דער רצון אונזערער צו וויסען, אין וואָס פֿאַר אַ נקודה פון די ארץ־ישראל׳דיקע נקודות איז כבוד תורתו אריינגעקומען און וואָס ווי׳ל ער פֿועל׳ן זיין אין עבודת השם. איך בין גרייט צו דיענען איהם מיט דעם גוף מיינעם און מיט דעם נפש, רוח און נשמה מיינעם.

און דער רבי ז״ל האָט איהם געענטפֿערט:

— מיין ליעבער פֿריינד, איהר זאָלט מיך ניט מצער זיין מיט דעם דאָזיגען ענין. וואָרים עס איז ניט קיין גרינגע זאַך, צו מגלה זיין אייך, צו וואָס איך בין אַהער געקומען, אין וואָס די עבודת הבורא, וואָס איך ווי׳ל דאָ משיג זיין, באַשטעהט. און אפשר בין איך גאָר מיט אַ שבועה געבונדען, איך זאָל ניט מגלה זיין דאָס אַלעם.

און הרב הגדו׳ל הנ״ל האָט ווידער אָנגעהויבען שטאַרק צושטעהן צו איהם. ער האָט געזאָגט:

— אונזער פֿאַרלאַנג און געבעט איז, אַז עֿל כל פּנים זאָל אונז דער רבי מגלה זיין „איזה חידוש מחידושיו הנחמדים והנעימים", וואָס נאָט האָט איהם מזכה געווען מיט זיי. זייט אויך אונז מזכה מיט אייער תורה. לאָזט אונז הנאה האָבען פון אייניגע חידושי תורה אייערע. אין אונזערע כוונות איז חס ושלום קיין שום פּניה ניט פֿאַרהאַן. אונזער כוונה איז נאָר צוהערען חידושי תורה פון זיין הייליג מויל, אפשר וועט זיך דערוועקען אונזער הארץ פון סניי צו זיין עבודה יתברך. אפשר וועלען מיר אויך זוכה זיין צו פֿאַרשטעהן עפּעס א רמז פון דער נקודה הנ״ל.

האָט דער רבי ז״ל אָנגעהויבען באַלד אין התלהבות אריינפאַלען. א הייליג, געטליך פּייער האָט אין איהם געברענט, און זיין פּנים האָט זיך אָנגעצונדען און ממש ווי פּייער געברענט.

און דער רבי ז״ל האָט נעמאַכט שלום דעמאָלט צווישען הרב הקדוש דשעפּיטאָווקע און הרב הקדוש הקאָליסקער.

און וועז דער רבי איז געווען אין טבריא *) האָט דאַרטען אויך די פאָלגענדע געשיכטע געטראָפען:

איינמאָל איז געקומען צו איהם איינער פון די גדולים, וועלכער איז געווען זעהר אָנגעזעהן אין ארץ־ישראל און איז חוץ לארץ. מען האָט איהם געלויבט, אז ער איז בקי אין גאַנץ ש״ס בעל פה, כמעט, און אז ער איז א מקובל א גרויסער.

און אז ער איז אַריינגעקומען צום רבין, האָט ער ז״ל געהייסען, אז די אַלע מענשען זאָלען אַרויסגעהן. עס איז דאַרטען קיינער ניט געבליבען, וועז זיי האָבען זיך נאָכדעם דערקענט איינער צום אַנדערן. נאָר דער מענש הנ״ל, וואָס איז געפאָהרען מיט דעם רבין, איז איבערגעבליבען דאַרטען.

האָט איהם געבעטען דער גדול הנ״ל און געוואָגט צום רבין בזה הלשון:

— מיר ווייסען, אז כבוד תורתו איז ניט נעקומען קיין ארץ־ישראל, ווי דער איבעריגער המון מיט „מוחין דקטנות", דהיינו, כדי צוגעהן דל״ד אמות אין ארץ־ישראל, ער זאָל וועלען דורכדעם א בן עולם הבא, אַדער אַנדערע אַזויגע מחשבות, ווי דער שטייגער איז פון פּראָסטע מענשען. נאָר אודאי איז נעקומען כבוד תורתו אַהער מיט „מוחין דגדלות", פּועל צו זיין א גרויסע השגה אין דער עבודה פון בורא יתברך. דע־

---

*) פון דאַנען ביז גאָר ווייטער ביי דער שטעלע זואו עס רעדט זיך וועגען דבר, וואָס האָט אויסגעבראַכען אין טבריא, איז פון העברעאישען אָריגינאַל. דאָס אַלעס קומט דאַרטען גאָר צום סוף, נאָך דעם גאַנצען ספּור המעשה.

און באלד האט זיך דאָרטען אויך געמאכט, אז אלע זאלען זעהן די גרויסקייט פון רבין ז״ל אין תורה *).

באלד ווי ער איז געקומען אהין אין טבריא, האט ער־שיקט צו איהם הרב החסיד המפורסם הגביר מו״ה משה ז״ל, בן הרב הקדוש המפורסם מו״ה מנחם מענדל זצ״ל וויטעב־סקער, אז ער וויל זיך מתחתן זיין מיט איהם.

און רבנו ז״ל האט געענטפערט:

— ווי קען איך ממאן זיין אין דעם שידוך, אז מן הסתם איז מה׳ יצא הדבר, אז מיין טאכטער זאל זיין אין חייליגען לאנד.

און מעהר האט ער גאר ניט נערעדט.

איז באלד געגאנגען דער שרכן און געענטפערט דעם רב רבי משה הנ״ל, אז רבנו ז״ל איז מרוצה.

האט ער נעמאכט באלד א גרויסע סעודה.

און אויף דער סעודה זיינען נעווען די אלע גדולים פון ארץ־ישראל, סיי פון מדינת ליטא און סיי פון מדינת פוילען. אלע זענען זיי געווען. די נרעסערע און די קלענערע. זיי האבען זיך אלע זעהר שטארק משמח געווען.

און אין מיטען דער סעודה האבען זיי נערעדט דברי תורה צווישען זיך.

און דער ראש המדברים איז נעווען דער דאזיגער גדול הנ״ל, וואס האט נעוואלט אז רבנו ז״ל זאל איהם מגלה זיין די נקודה.

און בתוך די רייד זייערע איז פאַרנעסען נעוואָרען פון זיי עפעס א רש״י, וואו זי נעפינט זיך.

און זיי האבען זיך זעהר שטארק נעוואלט דערמאנען, וואו זי נעפינט זיך. וואָרים זיי האבען זי נעראַרפט האבען

*) דער פאַראַגראַף איז מיינער — צו פאַרבינדען דעם ענין.

און מחמת גרויס התלהבות האָבען זיך איהם די האָר פון קאָפּ אויפגעשטעלט און ער האָט די היטעל פון קאָפּ אַראָפּגעוואָרפען.

און ער האָט בלשון זה אָנגעהויבען רעדען:

— ווייסט איהר דעם סוד פון כוונות התפילין?

האָט איהם דער הנ״ל געענטפערט אייניגע כוונות.

האָט ער צו איהם געזאָגט:

— ניין. ניט דאָס איז דער וועג פון כוונות התפילין. און היות איהר ווייסט ניט דעם סוד פון כוונות התפילין, ווייסט איהר ניט דעם סוד פון די פיער זייטען פון ארץ־ישראל.

און איצט ווי׳ל איך אייך מגלה זיין עפעס א רמז פון דעם.

און באַלד ווי ער האָט אָנגעהויבען רעדען, האָט אָנגעהויבען געהן בלוט פון זיין האַלז.

האָט ער זיך אָנגערופען צום חכם הנ״ל:

— איצט זעהט איהר מיט אייערע אייגענע אויגען, אז מען איז ניט מסכים מן השמים, איך זאָל אייך מגלה זיין מיינע רייד.

און תיכף ווי החכם הנ״ל האָט דאָס געזעהן מיט זיינע אויגען, האָט ער געזעהן, אז דער רבי ז״ל איז נערעכט געווען, האָט ער איהם געבעטען זעהר, ער זאָל איהם מוחל זיין דאָס, וואָס ער האָט איהם אזוי מטריח געווען און ער איז זעהר איבערגעשראָקען געווען.

און ער האָט ניט געוואָלט אָפּטרעטען פון דאָרטען, ביז רבנו ז״ל האָט איהם מוחל געווען.

און עס זענען אזוי מקומ׳ם געווארען די רייד פון רבנו ז״ל, וואס ער האט געזאגט, אז פון גאט איז עס, אז די טאכטער זיינע זאל זיין אין הייליגען לאנד. קיין איין זאך פון די רייד זיינע האט זיך קיינמאל ניט צוריק לעדיג אומגעקאהרט.

און אין א קורצער צייט ארום איז געווארען א דבר רחמנא ליצלן אין שטאדט. האט דער רבי ז״ל געמוזט אנטלויפען פון זיין אכסניא אין אן אנדערער. נאכדעם איז די קראנקהייט געקומען אויך אויף דער צווייטער אכסניא, האט ער שוין געמוזט אינגאנצען אנטלויפען פון טבריא.

און די בריחה זיינע פון טבריא בעת הדבר רחמנא ליצלן איז געווען אין גרויס סכנה. וואהים דער טויער פון שטאדט איז געווען פארשלאסען. האט ער געמוזט אנטלויפען דורך דער מערה, ביז ער איז צוגעקומען צו דער חומה ביים ברעג פון טייך כנרת. האט ער געוואלט ארויפגעהן אויף דער חומה, כדי ער זאל פון איהר נאכדעם אראפגעהן מחוץ לעיר. נאר אז ער איז ארויפגעקומען אויף דער חומה און איז נאכדעם צוגעקומען צו דער אנדערער זייט כלפי חוץ, האט ער געזעהן, אז דער ים איז אונטער איהם.

איז ער געהאנגען מיט זיינע הענד און פיס איבער דעם מויער, אונטער וועלכען עס איז געווען דער ים און האט זיין הארץ צו השם יתברך אויפגעהויבען.

און השם יתברך האט זיך אויף איהם מרחם געווען און האט איהם פון דארטען מציל געווען און ער איז אנגעקומען אין דער עיר הקדושה צפת.

לענינם. זיי האָבען מחמת דעם פון טיש זיך ניט געקענט אויפהויבען.

איז דאָס געווען ביי זיי זעהר א גרויסער חידוש. ווארים יעדער איינער פון זיי האָט ערשט ניט לאַנג גאַנץ ש״ס געענדיגט, און קיינער פון זיי וויסט ניט, וואו די רש״י הנ״ל געפינט זיך.

און רבנו ז״ל האָט די נאַנצע צייט אויסגעזוהן, ווי ער וויסט אויך ניט.

נאָר אַז ער האָט געזוהן, אַז זיי האָבען גרויס צער דערפון: דערצו האָבען זיי איהם זעהר שטאַרק געבעטען — האָט ער זיי צוליעב געטאַן און זיך אַנגערופען צו זיי:

— די דאָזיגע רש״י געפינט זיך אין מסכת „זבחים״ אויף דעם דף אין אַנהויב פון עמוד.

און כך הוה.

איז ביי זיי דאָס לששון ולשמחה געווען.

און די דאָזיגע סעודה האָט זיך אַוועקגעצויגען פון זמן מנחה גדולה ביז עס איז טאָג געוואָרען, און עס איז צוויישען זיי די התקשרות השדוך געוואָרען.

נאָר נאָכדעם, אַז רבנו איז אַוועקגעפאָהרען פון דאָרטען, פון ארץ־ישראל, קיין חוץ־לארץ, איז דער חתן, דער זוהן פון הרב רבי משה הנ״ל, נפטר געוואָרען.

האָט נאָר דעם דער רבי זיך מתחתן געווען מיט כבוד הגאון המפורסם דק״ק וואליטשיסק. זענען פון גאָט נתגלגלו הרבה נאָכדעם געוואָרען, אַז דער רב הגאון הנ״ל זאל פאָהרען קיין ארץ־ישראל, און ער האָט געזומען זיין זוהן, דעם אייידעם פון רבנו ז״ל, מיט זיך אַהין, כדי ער זאל לערנען ביי איהם דאָרטען.

און נאָכדעם איז די טאָכטער פון רבנו ז״ל אויך נעפאָהרען אַהין.

שעפּיטאווקע. זיי זיינען פון דאָרט אוועקגעפאָרען ערב שבת קודש פּרשת זכור און זענען געפּאָרען א נאנצע נאכט, ביז דריי שעה פאָר קבלת שבת. זיי זיינען אָנגעקומען דע־מאָלט צום ברעג פון עכו. האָבען זיי געשיקט דעם טאָל־מאטש צו דער שיף, מען זאָל זיי אַרויפּנעהמען אויף איהר. איז ער געקומען מיט אַן ענטפּער, אַז מען קען זיי בשום אופן ניט נעהמען, מחמת די שיף איז שוין פול מיט מענשען.

האָט דער רבי ז״ל מיט זיין מענשען געמוזט גריינגעהן אין שטאָדט עכו אויף שבת קודש פּרשת זכור. זיי זיינען געגאנגען צום גביר, וואָס זיי האָבען געהאט צו איהם א בריף פון הרב הקאליסקער הנ״ל. זיי זיינען ביי איהם איינגע־שטאָנען.

און דאָרטען איז זיי א גרויסער פּחד באָפאָלען. מחמת עס זענען דאָרטען נעווען אַן ערך פון פופציהן טויזענד מאָן אַנשי חיל ישמעאלים מיט די אַלע תכסיסי מלחמה זייערע, און זיי האָבען געהאָלטען פאָרשלאָסען די טויערען פון דעם מויער אַרום דעם שטאָדט.

און שבת אין דער פריה ביים דאָוונען איז געקומען דער „טאָלמאטש" און האָט געזאָגט, אַז מען קען שוין ניט קריגען קיין רעגאזער שיף, נאָר שיפען פון טערקישע סוחרים, וואָס פאָהרען קיין סטאָמבול נאָך סחורה.

און ער האָט געזאָגט צו זיי, אַז כאָטש מיט זיי איז א סכנה צו פאָהרען מחמת די אַנשי חיל, וואָס זענען אויפּ־ים נעהמען אין פּלען, פונדעסטוועגען איז אַלץ בעסער זיך אריינברענגען אין דער דאָזיגער סכנה אייידער צו בלייבען דא. וואָרים עס איז געקומען א באָפעהל, אַז נאָך אין צוויי אָדער דריי טעג אַרום וועט זיין א מלחמה. וועט מען מן

ו.

אויפן וועג אַהיים

דער רבי פֿאַרבראַכט אין צפת עטליכע טעג — מען הערט אין צפת, אַז דער פּראַנצויז קומט באַלד קיין עכו. — דער רבי שיקט אַ שליח מיוחד קיין עכו, מען זאָל פֿאַר איהם דינגען אַן איטאַליענישע שיף צו פֿאָהרען אַהיים. — זיי פֿאַרשפּעטיגען די שיף. — זיי מוזען אַרויסגעהן אין דער שטאָדט עכו אויף שבת קודש פּרשת זכור פֿון ווינטער תקנ״ט. — מען דינגט פֿאַר זיי אַן אַנדער שיף. — על פּי טעות זעצען זיי זיך אַריין אין אַ קריעגס־שיף.

דאַרטען — אין צפת — זענען זיי געוועסען אייניגע טעג, ביז מען האָט געהערט, אַז דער פּראַנצויז וועט תיכף קומען קיין עכו.

אז דער רבי ז״ל האָט דאָס געהערט, האָט ער געשיקט א שליח מיוחד קיין עכו, מען זאָל דינגען אַן איטאַליענישע שיף פון רעגאזי, וואָס האָט געלעבט בשלום מיט אַלע מלוכות, וואָרים אַז די דאָזיגע שיף ציהט אַרויס איהר פּאַהן, נעהמט מען פון איהרע מענשען קיינעם ניט אין פּלעץ. וואָרים דער שטייגער איז פון קריעגס־שיפען, אַז זיי כאַפּען אויפן ים א שיף מיט מענשען נעהמען זיי אין פּלעץ, אָבער אַז מען זעהט איהר פּאַהן, נעהמט מען זיי ניט אין פּלעץ.

און אַזוי איז געווען, מען האָט דעם רבי ז״ל אַזא שיף געדונגען.

און אַז הרב הצדיק ר׳ אַברהם הנ״ל האָט געהערט, אַז דער רבי ז״ל וויל פֿאָהרען אַהיים, האָט ער צו איהם געשיקט א שליח מיט א בריעף און אויך א בריעף פון כולל.

און דער רבי ז״ל האָט זיך זעהר מזרז געווען און האָט ניט געוואָלט וואַרטען אויף א בריעף פון הרב הגאון דק״ק

האָט ער זיך אומגעקערט צוריק אין דער אכסניא, ווען דער רבי ז״ל איז געשטאַנען איינגעהילט אין זיין טלית ותפילין און האָט איהם נאָר ניט באמערקט.

און פאַר גרויס פּחד און צער איז דער מענש פון די פּים געפאַלען און האָט איינגעדרעמעלט, און דער רבי ז״ל האָט נאָר ניט געוואוסט, אַז ער געפינט זיך אין שטוב.

און דערווייל איז געוואַרען א גרויסער רעש, אַז עס איז געקומען א באַפעהל פון פּאַשא, אז ער גיט צייט נאָר צוויי שעה, אז דער וואָס וויסט ניט קיין תכסיסי מלחמה, זאל זעהן אַנטלויפען דורכן ים, וואַרים עס איז ניטא קיין אַפענער וועג ארויסצוגעהן פון שטאַדט, נאָר דורך דעם ים. דער אַבער, וואָס וועט זיך געפינען אין שטאַדט נאָך די צוויי שעה, וועט מען איהם קוילען. וואַרים די ישמעאלים האָבען געוואָלט אויסקוילען וועמען זיי וועלען געפינען, כדי עס זאל ניט זיין אזא ענגשאפט פון פיעל מענשען.

איז געוואַרען א גרויסער רעש און א גרויס געשריי און אַן אימה איז אלעמען באפעלען.

און בשעת דעם גרויסען רעש איז דער רבי ז״ל אנטלאָפען פון דאָרט אויפן ים.

און פאַר גרויס שרעק און אייליגניש האָט ער זיך נאָר ניט אומגעקוקט צו זוכען דעם מענשען זיינעם, וואָס איז געשלאָפען.

און אַז דעם רבינס מענש האָט זיך אויפגעכאפט און געזעהן, אַז דער רבי ז״ל איז ניטא אין שטוב, האָט ער אַבי־סעל געוואַרט. נאָכדעם איז ער ארויסגענאנגען אין הויף, האָט ער געהערט, אַז מאַנסביל׳ען און וויבער און קינדער

הסתם זעהר א סך אומברענגען פון דער שטאַדט. דאַרום זאָל מיר דער רבי מתיר זיין צו דינגען א שיף פון אייערטוועגען אום שבת. וואַרים פּקוח נפש איז דוחה שבת.

און מען האָט טאָקע געטאָן אזוי.

דער טאָלמאַטש איז נעגאַנגען און האָט נעדונגען פּאַר זיי א שיף און געגעבען א גאָלדען רענדל אן אַדרוף.

און בתוך כך זיינען אַנגעקומען נאָך א סך קריגס־שיפען פון ענגלאַנד קיין עכו. איז דער פּחד געוואָרען דאַרטען נאָך מעהר. עס איז געוואָרען א גרויס ענגשאפט אין שטאַדט. וואַרים דאָס אָרט איז געווען צו ענג אויף אַריינצונעהמען אין זיך אזויפיל מענשען. א גרויסען פּחד האָבען אָלע איבער־געלעבט יענעם שבת, און די אָלע בני בית, וואָס דער רבי ז״ל איז ביי זיי איינגעשטאַנען, האָבען מיט די הענד געבראָכען. נאָר פונדעסטוועגען האָט דער רבי ז״ל מיט זיין מענשען נעהאט א שטיקל טרייסט, וואָס מען האָט שוין געדונגען א שיף פּאַר זיי. זיי האָבען נאָר געהאט צער, וואָס זיי האָבען ניט צוגעגרייט אויף דער שיף ניט קיין עסען, ניט קיין טרינקען, מחמת דעם, וואָס זייער נסיעה איז פּלוצלונג פּאַרגעקומען. זיי האָבען זיך דערמאַנט, אַז בשעת זיי זענען אַרויסגעפאָהרען אויף דער שיף פון חוץ־לאַרץ קיין ארץ־ישראל האָבען זיי נעהאט אויף דער שיף פון כל טוב אויף פיער אדער פינף מאָנאַטען, ווי דער מנהג איז פון די, וואָס לאָזען זיך אויפן ים. אַצינד אָבער האָבען זיי גאָר ניט מיט זיך.

זונטאג אין דער פריה האָט דער רבי ז״ל געשיקט זיין מענשען, ער זאָל נעהן מיט דעם טאָלמאַטש אייגקויפען צדה לדרך. ער האָט אָבער גאָר ניט געקענט קריגען אין מארק.

דעם דאָך פון חומה און האָבען אויסגערופען אויף עפעס א בשורה טובה. האָבען זיך פיעלע מענשען אַרומגעקליבען ארום זיי. האָט ער מחמת דעם שוין געהאט א וועג, ער זאָל קענען דורכגעהן דורך דער שטאָדט, אויף צוגעהן צום ים.

און אז דער מענש איז צוגעקומען צום ים האָט ער געוואלט א סך שיפען, ער האָט אָבער ניט געוואלט דעם רבין דערטען. האָט ער אזוי לאַנג געזוכט ביז ער האָט געפונען דעם רבין זיצען אויף א שיף. די שיף איז פול געווען מיט ישמעאלים, און דער רבי ז״ל איז געזעסען צווישען זיי אין מיטען.

אז זיי זיינען זיך, דער רבי מיט דעם מענשען זיינעם, צונויפגעקומען אין איינעם, איז געווען צווישען זיי א גרויסע שמחה, וואָרים פריהער האָבען זיי געהאט גרוים צער, וואָס זיי האָבען ניט געוואוסט איינער פון דעם אנדערען.

זענען זיי פריהער געזעסען אין דער קלייַנער שיף, נאָכדעם זענען זיי געגאַנגען מיט דער שיף, ביז זיי זענען צוגעקומען צו דער גרויסער שיף, וואָס איז געשטאַנען ביי חיפה.

האָבען זיי געזעהן אז די שיף איז אַרומגערינגלט מיט האַרמאַטען. איז דאָס זיי געווען א וואונדער. נאָר זיי האָבען זיך געטראַכט: מחמת עס איז שעת מלחמה איז אפילו א שיף פון סוחרים געהט אויך מיט האַרמאַטען. אין אמתן אָבער איז די דאָזיגע שיף געווען א קריעגס־שיף מיט זעלנער און מיט כלי־זיין, און עס איז אודאי געווען א גרויסע סכנה צו זיין מיט זיי צוזאַמען, בפרט נאָך צו פאָהרען אויפן ים מיט זיי און *) בפרט נאָך, אז די דאָזיגע זענען געווען ישמעאלים, וועלכע זיינען אמתע פּרא אדם. נאָר דער רבי

*) ביז אדמס — נאָר אין העברעאישען אַריגינאל.

שרייען און ווײנען זעהר ביטער. זייער געשרייַ האָט ביז די הימלען דערגרייכט.

און די ווירטהין פון הויז, אַז זי האָט דערזעהן דעם רבינס מענשען, איז זי צוגעגאַנגען צו אירם און האָט געזאָגט: „אוי ווע, איך האָב רחמנות אויף אייערע יונגע יאָהרען, איהר זאָלט דאָ ניט געהרגעט ווערען, מיר האָבען דאָ כאָטש מקבל טובה געווען, באַדאַרפען מיר אויך מקבל זיין דאָס, וואָס עס איז אויף אונז נגזר געוואָרען, אָבער אויף אייך איז אַ גרויס רחמנות. איהר וועט דאָ פאַרפאַלען ווערען פון אייער משפחה".

און נאָך אזעלכע רייד האָט זי צו אירם געזאָגט.

איז אויף אירם אָנגעפאַלען אַ גרויס ציטערניש, און ער האָט איהר געפרעגט אויפן רבין.

האָט זי אירם געענטפערט: „מיר דוכט זיך, אז ער איז אנטלאָפען צום ים".

אז ער האָט דאָס דערהערט, האָט ער געוואָלט נעהמען דעם קאָסטען מיט דעם געלט מיט די חפצים. וואָרים דער רבי איז אַליין אָנטלאָפען, ניט נעהמענדיג מיט זיך קיין שום זאָך. האָט ער אַליין דעם קאָסטען ניט געקענט טראָגען. האָט אירם השם יתברך מזמין געווען א פרענק. האָט ער אירם געגעבען דעם קאָסטען מיט די חפצים און איז אנטלאָפען מיט אירם צום ים.

און מחמת דער גרויסער מהומה, וואָס איז געווען אין שטאָדט, אז אייגער האָט כמעט מיט זיין מעסער דעם צוויי־טען געשטאָכען, איז ניט מעגליך געווען צוגעהן צום ים.

נאָר השם יתברך האָט זיך מרחם געווען, אז סאָמע אין דער צייט האָבען זיך ישמעאלים אָנידערגעשטעלט אויף

ז׳

וואונדער איבער וואונדער

די ישמעאלים גיבען דעם רבינס מענש אַן אַנגעלאַדענע ביקס. — מען פיהרט זיי אַרויין אין אַ באַזונדע חדר. — נאָך אַ דריי שעה אין דער נאַכט אַרויס, האָט מען זייער חדר פאַרשלאָסען. — זיי לעגען זיך שלאָפען אונגעגעסען. — ביי נאַכט האָט אייגער געפעלט די טיר פון זייער חדר. — ער האָט געזאָגט צו זיי אויף רוסיש: „איהר וועט דאָך דאָ פאַרלאָרען געהן. איהר זענט דאָך אויף אַ קריעגס־שיף". — דעם רבינס מענש געהט צום קאַפּטאַן, ער זאָל דאָרטען נעהמען גלעלט אויף געבען דורך דעם מענשען צום קאַפּיטאַן, ער זאָל זיי אַראָפלאָזען ביים ברעג פון ארץ־ישראל. — ער זאָמט זיך אַבער צו לאַנג — געהט דערווייל דער מענש אַוועק. — ער היום וויסט מען ניט, ווער דער דאָזיגער מענש איז געווען. — דער רבי מיט דעם מענשען זיינעם לעבען אויף אַ שאַל שוואַרצע קאַווע, וואָס דער קוכער פון קאַפּיטאַן האָט זיי געגעבען בגניבה אין דער פריה און אויף דער נאַכט. — די שיף וועלט פול מיט וואַסער. — זי האָלט ביים זינקען. — דער רבי הייסט דעם מענשען אַרומבינדען אַרום זיין גוף אַ העלפט פון דעם גלעלט וואָס זיי האָבען; די צווייטע העלפט בינדט ער אַליין אַרום זיין גוף אַרום. — דער מענש זאָגט צו איהם, אַז זיי וועלען קענען אייגנגעשלונגען ווערען פון די פיש פון ים אויך אַהן דעם גלעלט. — דער רבי ענטפערט, אַז דערווייל זענען זיי נאָך אויף דער שיף. — דער רבי איז מתפלל, אַז השם יתברך זאָל איהם העלפען בזכות זיין זיידען רבי ישראל בעל שם טוב ובזכות זיין באָבע אדיל און בזכות זיין זיידען רבי נחמן האָראָדענקער. — מען געפינט אויס, וואו די שיף איז געשעדיגט—און מען פאַרריכט זי. — אין דער נאַכט פון ערב פסח איז די שיף אַנגעקומען קיין ראדאם.

און די ישמעאלים האָבען ענומען דעם רבין מיט דעם מענשען זיינעם און האָבען זיי אַריינגעפיהרט אין דער גרויסער שיף און געגעבען זיי אַ באַזונדער חדר. זיי האָבען אויך געגעבען דעם רבינס מענשען אַן אַנגעלאַדענע ביקס.

און דער רבי מיט דעם מענשען זיינעם האָבען זיי גאָר ניט געקענט פרעגען, וואָרים זיי האָבען ניט פאַרשטאַנען זייער לשון.

ז״ל בשעת ער איז אנטלאָפען בשעתן רעש האָט ער ניט געטראָפען צו דער שיף, וואָס מען האָט פאָר איהם געדונגען. ער האָט ניט געוואוסט, וואו זי איז, איז ער בשעת בהלה אריינגעגאנגען אין דער שיף, ניט וויסענדיג, אז דאָס איז א קריעגם־שיף.

האַנד זיינע, ער זאָל איהם געבען דאָס געלד. וואָרים ער האָט געמיינט, אז יענער האָט שוין גערעדט מיט דעם קאַפּיטאַן, ער זאָל זיי אַראָפּלאָזען. דער קאַפּיטאַן האָט אָבער אויף איהם גוט אָנגעשריען און האָט איהם גאָר ניט געוואָלט אויסהערען אפילו.

נאָכדעם האָבען זיי געזוכט דעם מענשען, וואָס האָט נערעדט צו זיי רוסיש. זיי האָבען אָבער קיינעם ניט געפּענט געפינען, וואָס קען רעדען רוסיש. עס זענען אויפן שיף נאָר טערקען און אַראָבער געווען.

איז אויף זיי אָנגעפאַלען א גרויסער פּחד. פּאַר גרויס פּחד האָט זייער גאַנצער גוף געציטערט.

וואָרים דעמאָלט האָבען זיי שוין פּאַרשטאַנען, אז זיי זענען אויף א קריענס־שיף, אז זיי נעפּינען זיך אין א בלי־ערך גאָר גרויסער סכנה.

און ער היום ווייסט מען ניט, ווער עס איז נעווען דער מענש, וואָס האָט צו זיי גערעדט אויף רוסיש און האָט זיי מודיע געווען, אז דאָס איז א קריענס־שיף.

אין דער פריה איז געקומען אויף דער קריענס־שיף, וואָס דער רבי מיט זיין מענשען האָבען זיך אויף איהר מיט א נאָכט פריהער על פּי טעות אַרויפגעזעצט, בעת זיי האָבען פּאַרלאָזען ארץ־ישראל אויף צו פּאָהרען קיין חוץ־לאַרץ, די „בראַנד־וואַר״.

און דער רבי מיט דעם מענשען זיינעם האָבען געוואָלט נאָר אַמאָל געהן צום קאַפּיטאַן און איהם פּאָלען צו די פּיס און בעטען, אז ער זאָל זיי לאָזען זיך אומקעהרען אויפן ברעג.

און זיי האָבען ניט געהאט מיט זיך אין שיף קיין שום עסענווארג אדער געטראנק.

און נאָך צוויי דריי שעה אין דער נאכט אריין האָט מען פּאַרשלאָסען די טיר פון זיין חדר, און זיי האָבען זיך גע־לעגט שלאָפען. זיי האָבען פּאַרן שלאָפען גאָר ניט געגעסען, ווארים זיי האָבען ניט געהאט וואָס צו עסען.

אין א פּאָר שעה ארום האָט איינער געעפענט די טיר און געפרעגט אויף רוסיש: „וואָס טוט איהר דא? דאָס איז דאָך א קריענם־שיף. איהר וועט דאָך דא, חלילה, פּאַרלאָרען נעהן. איהר זעהט דאָך, אז די שיף איז פול מיט אָנגעלאָדענע האַרמאָטען".

האָבען זיי זיך אויפגעכאפט פון שלאָף און האָבען איהם אנגעכאפט ביים בגד זיינעם — איז דאָס געווען א געוועלטי־גער בגד, נאָר זיין צורה האָבען זיי ניט געזעהן. האָבען זיי איהם געבעטען, ער זאל זיי זיין צוהילף, אז מען זאל זיי לאָזען אראָפּגעהן פון דער שיף צום ברעג פון ארץ־ישראל, ווארים זיי האָבען שוין געזעהן, אז זיי זיינען אין א סכנה, קרובים למיתה מחיים, מחמת זיי האָבען געזעהן, אז די קויעלען זיינען געפלויגען נעבען דער שיף. האָבען זיי גע־טראכט, אז עס איז שוין בעסער פּאָר זיי, זיי זאלען איבער־בלייבען אין הייליגען לאַנד, זייערע ביינער זאלען דאָרטען בלייבען.

האָט ער זיי געזאגט, אז זיי זאלען איהם געבען א גע־וויסע סומע טאלערס דערויף, כדי ער זאל קענען געהן צום קאפיטאַן.

איז דעם רבינס מענש געגאנגען עפענען דעם קאַסטען נעהמען געלט. ער האָט זיך אָבער אביסעל פּאַרזאָמט, איז דער־ווייל דער פרעמדער אוועקגעגאנגען. איז דעם רבינס מענש אליין געגאנגען צום קאפיטאַן און האָט אויסגעשטרעקט די

און זיי האָבען שוין לאַנג געהערט זייער הנהגה, אז עס קומט צו זיי א איד, איז די ערשטע מצוה איהם מקריב זיין פאַר א קרבן.

אז זיי האָבען דערהערט, אז דאָס איז אראַל, זענען זיי באַלד אַריינגענגען אין זייער חדר. זיי האָבען פאַרשלאָסען די טיר און באַהאַלטען זיך דאָרטען און נרויס פחד געהאט.

און די שיף איז דאָרט געשטאַנען דריי טעג. עס איז אפשר אויך געווען אין קאַפיטאַנס דעה צו שטעהן נאָך. נאָר פלוצלונג איז געוואָרען א שטורמווינט, זיינען אָפגעריסען געוואָרען די שטריק פון דעם אַנקער. איז איבערגעבליבען דער אנקער אין ים און די שיף איז אַליין אַוועקגענגענגען. איז געוואָרען א גרויס געשריי צווישען די ישמעאלים: „המן", „המן", דהיינו — גוואַלד.

און אָט אזוי האָט זיך די שיף אַרומגעוואָרפען א גאַנצע נאַכט ביז עס איז געוואָרען טאָג. ערשט אין דער פריה האָט זיך דער שטורמווינט איינגעשטילט. האָבען זיי זיך זעהר געפרעהט. זיי זענען אָבער ניט געבראַכט געוואָרען, וואו זיי האָבען באַדארפט, נאָר דורך דעם שטורמווינט זענען זיי צוריק פאַרפאַהרען קיין עכו. זיי זיינען א טאָג ווייט פון עכו געווען.

נאָך האַלבען טאָג האָט זיך ווידער אמאל אָנגעהויבען א גרויסער שטורמווינט, ער האָט געטראָגען און געוואַרפען די שיף עטליכע טעג און נעכט כסדר. עס איז ממש „יעלו שמים ירדו תהומות" געווען. די בעלי־הספינה האָבען פאר זיך קיין שום עצה ניט געזעהן, ווי אזוי ניצול צו ווערען.

און אין יום ה׳, שעה י״ב, האָט מען אָנגעהויבען אויס־שעפען וואַסער פון שיף פון דעם דריטען „חדר" מיט פאַמ־

נאָר בתוך כך האָט מען די שיף אָפּגעאַנקערט און מחמת פּחד זיינען זיי געלאָפען, וואו דער ווינט האָט זיי געטראָגען. ווארים עס האָט זיך שוין געהאַט אָנגעהויבען די מלחמה און מען האָט געהערט אויפן שיף א גרויסען רעש פון האָר־מאטען און באָמבעס.

און מען קען זיך נאָר ניט פאָרשטעלען אין וואָס פאַר א גרויסער סכנה זיי האָבען זיך געפונען און וואָס פאַר א פּחד עס איז זיי דעמאָלט באָפאַלען. זיינען זיי ביידע פאַר־שלאָפט געוואָרען, און זיי האָבען אפילו קיין וואָכער צום טרינקען ניט געהאט. ווארים זיי האָבען פאַר זיך נאָר ניט אָנגעגרייט. נאָר השם יתברך מיט זיין גרויס רחמנות האָט זיי גענעבען חן אין די אויגען פון א ישמעאלי, וואָס איז געווען א קוכער ביי דעם קאַפּיטאַן. האָט ער זיי געגעבען בגניבה א שאל שוואַרצע קאַווע, יעדען איינעם באַזונדער, אין דער פריה און אויף דער נאכט.

און מחמת זיי זיינען געווען זעהר שלאַף האָבען זיי לינגענדיג קראַנק אויף די בעטען, ניט געוואוסט, וואו זיי זענען. ווארים זיי זיינען די גאַנצע צייט געווען איינגע־שלאָפען אין זייער חדר. זיי האָבען נאָר געהערט, אז עס איז א גרויסער שטורמווינד, וואָס טראָגט די שיף זעהר האַס־טיג, זיי האָבען אָבער ניט געוואוסט, וואוהין זי ווערט ג־טראָגען. נאָר אז זיי האָבען געהערט, אז די שיף איז צוגע־קומען צו א ברעג זיינען זיי אַרויסגעגאנגען פון חדר, זיי זאָלען זעהן, וואו זיי זיינען געקומען.

האָבען זיי געזעהן, אז דאָס איז ניט סטאַמבול.

האָבען זיי געפרעגט דעם ישמעאל הנ״ל, האָט ער זיי געזאָגט, אז די דאָזיגע מדינה הייסט אדאל.

און דער מענש האָט איהם געלייקענט און געזאָגט צו איהם: „איהר זאָלט זיך גאָר ניט שרעקען, וואָרים אַלעס איז ווי עס באַראַרף צו זיין״.

און דער מענש איז געגאַנגען זעהן אין „האַמבאר״, דאָר־טען וואו זיי שעפען דאָס וואַסער. האָט ער געזעהן, אַז עס זיינען דאָרטען פאַרהאַן שוין, ווי קלייניע כוואַליעס, ווי אין אונזערע טייכען. אַזוי פיעל וואַסער איז שוין געווען דאָרטען. וואָרים דער באַלאַנס פון דער שיף איז שוין געווען אויסגע־פילט נאָר פון וואַסער אַליין. וואָרים דער שטייגער פון א שיף איז, זי זאָל זיין אַנגעלאָדען מיט צוויי חלקים משא. דא אַבער האָבען די ישמעאַלים שוין אַרויסגעווארפען פון שיף די גאַנצע משא. זי איז געבליבען אַנגעלאָדען נאָר פון דעם וואַסער אַליין, וואָס האָט אַריינגעדרונגען אין איהר. נאָר דאָס וואַסער, וואָס איז געווען מעהר פון דער וואָג פון דער משא, וואָס האָט בארארפט זיין אין דער שיף, נאָר דאָס דאָזיגע וואַסער האָט מען אויסגעשעפט. אויך אַבער אויף אָט דאָס וואַסער אויסשעפען האָט ניט מספיק געווען די צייט. האָט דער מענש געזעהן דעמאָלט, אַז עס איז ניט מענליך, מען זאָל בדרך הטבע ניצול ווערען.

איז ער געקומען צום רבין.

און מחמת גרויס צער און פחד האָט ער כמעט ניט געקענט רעדען.

האָט איהם דער רבי ז״ל געזאָגט: „דו *) האָסט דאָך אַליין געזאָגט, אַז עס איז גאָר ניט, און אַצינד שרעקסטו זיך אזוי״.

האָט ער געענטפערט, אַז עס איז ניט קיין סברא, אַז מען זאָל על פי דרך הטבע ניצול ווערען. וואָרים דאָס וואַסער

*) „איה פיך שאמרת״.

פעס, ווי דער שטייגער איז פון די בעלי ספינה. און זיי שטייגער פלעגט זיין, אז אלע טעג פלעגט ביי זיי געדויערן נאר איין פערטעל שעה אויף אויסשעפען דאס וואסער. היינט אבער, אז זיי האבען אנגעהויבען אויסשעפען דאס וואסער, זיינען זיי ניט פארטיג געווארען מיט דער ארבייט ביז אין אבענד אריין.

און דאס וואסער איז אלץ מעהר און מעהר געווארען, ביז עס איז אויך אין רבינס חדר אריינגענאנגען. האט ער דארט ניט געקענט אייגליגען און האט געמוזט איבערגעהן אויף א העכער ארט זיך דארט לעגען. אויך דער מענש זיינער איז געגאנגען אויף אן אנדער ארט. וואריים זיי האבען זיך ניט געוואלט ווייזען פאר די ישמעאלים.

און דאס וואסער האט זיך אלץ מעהר געמעהרט אין שיף ביז די ישמעאלים האבען געמוזט אויסרייסען די „פלומפען״ און שעפען דאס וואסער מיט גרויסע כלים דורך רעהרען.

און דער שטורם איז אלץ שטארקער געווארען. דורך דעם שטארקען ווינט האבען זיך די כוואליעס, כמעט, ביז צום הימעל געהויבען, און זיי האבען אויסגעזעהן ווי הויכע בערג און טיעפע טאלען.

און אזוי איז א גאנצע נאכט געווען.

אז עס איז געווארען טאג איז דער מענש זיינער גע־קומען צום רבין ז״ל. האט איהם דער רבי ז״ל געזאגט, אז ער האט גרוים חולשת הלב מחמת פחד, „וואריים איך זעה אין הארצען, אז איך בין אצינד אין א גרויסער סכנה. עס איז ניט קיין פשוטע זאך. כאטש איך זעה ניט וואס זיי טהוען, אבער דאס הארץ זעהט״.

הגדולה. מיר געפינען זיך אצינד אין אזא עת צרה. כבוד תורתו קען דאך אבער מתפלל זיין פאר כלליות און פרטיות. פאר וואס זשע איז כבוד תורתו ניט מתפלל אצינד?״

און דער רבי ז״ל האט געענטפערט: ״מחמת איך בין ניט אצינד ביי מיינע מדרגות, בין איך דערווייטערט פון השם יתברך. נאר מחמת עס איז דאך באין ברירה, וואס מיר געפינען זיך אין א זעהר גרויסער סכנה, איז השם יתברך ווייסט, אז איך האב זיך קיינמאל ניט באנוצט מיט זכות אבות, נאר אצינד מוז איך בעטען פון השם יתברך, ער זאל מיר העלפען בזכות מיין זיידען רבי ישראל בעל־שם־טוב ז״ל ובזכות מיין באבע אדיל און בזכות מיין זיידען רבי נחמן האראדענקער״. און מעהר האט ער קיינעם ניט דערמאנט.

נאכדעם האבען זיי געזעהן פון ווייטענס אזוי ווי א וואלקען, איז אויף זיי נאך א גרעסערער פחד געפאלען, וואס אמאל פארנעהמט זיך דער וואלקען צו שעפען וואסער פון ים, ווערט דארט אזוי ווי א טאל. איז אז א שיף קומט צו אהינצו ווערט מען דערטרונקען. די איינציגע תקנה איז מען זאל שיסען מיט ביקסען און הארמאטען, ווי אויף א מלחמה, כדי מען זאל צוברעכען די וואלקענס. דא אויף דער שיף האט מען אבער ניט געהאט קיין צייט דערויף. מחמת זיי האבען געראדפט שעפען דאס וואסער פון שיף. נאר השם יתברך האט זיך דערבאריימט, מחמת עס איז געווען א גרויסער שטורמווינט, איז די שיף געגאנגען זעהר גיך, אזוי ווי א פייל פון בויגען — און אז זי איז צוגעגאנגען צו דעם ארט, וואו דער וואלקען האט פון דארט געשעפט וואסער, איז געווען דארטען, ווי א טויער, און ארום איהר האבען זיך ווי בערג געהויבען, איז זי אזוי דורכגעגאנגען דארטען בשלום.

ווערט אַלץ מעהר און מעהר אין שיף און עס איז ניט מעגליך עס אויסצושפּעגן. ווּאַרים עס איז שוין א מעת לעת, אַז זיי האָבען ניט געגעסען און ניט געטרונקען און ניט געשלאָפען.

און דער מענש האָט צו איהם געזאָגט, אַז ער האָט נאָך ניט געדאַוונט.

האָט איהם דער רבי געענטפּערט: „דו דאַרפסט אַצינד ניט דאַוונען, נאָר דו זאָלסט אויף זיך מקבל זיין עול מלכות שמים מיט דעם ערשטען פּסוק פון קריאת שמע און זאָגען די ערשטע און די לעצטע דריי ברכות פון שמונה עשרה״.

און ער האָט צו איהם ווייטער געזאָגט: „נעהם דאָס גאַנצע געלד ביז דער לעצטער פּרוטה און זאָלסט עס צוטהיילען אויף צווייען, איין העלפט זאָלסטו אַרומבינדען אויף דיין גוף און די צווייטע העלפט וועל איך אַרומבינדען אַרום מיין גוף״.

האָט איהם דער מענש געפרעגט: „צו וואָס באַדאַרף מען דאָס? די פיש פון ים וועלען דאָך אונז קענען אייניגען אויך אָהן דעם געלד״.

האָט ער איהם געענטפערט: „טהו אזוי ווי איך היים דיר. די אידען זיינען שוין אויפן ים געווען און זיינען ניט דערטרונקען געוואָרען. מיר זיינען דאָך נאָך דערווייל אויף דער שיף״.

האָט ער געטאָן, דער רבי, וואָס ער האָט געטאָן, און האָט געזאָגט צו זיין מענשען, ער זאָל זיך אָנטאָן און זאָל אַרומבינדען דעם טוליפ זיינעם מיט א גאַרטעל.

און ער האָט אויך אזוי געטאָן, ווי אייגער וואָס גרייט זיך אין וועג אַריין.

און דער מענש האָט זיך אָנגערופען צום רבין ז״ל: „איך קען אַצינד ניט דאַוונען אפילו די תפלה פון די אנשי כנסת

האט דער רבי ז״ל געזאגט: „לעת עתה איז דאס אויך גוט. מען וועט קענען אפלעבן די אכט טאג פסח אויך נאר מיט באקסערען אליין. הלואי וואלט אונז אבער השם יתברך מזכה געווען, מיר זאלן מקיים זיין די מצוה פון אכילת מצה און ארבע כוסות".

און עס איז ניט מעגליך צו באשרייבען די גרויסע סכנות, וואס דער רבי האט געהאט, בשעת ער האט זיך אומגעקערט אהיים פון ארץ־ישראל, וואס זיי זיינען נעווען אויף א קריעגס־שיף, וואס איז נעווען פול מיט ישמעאלים. זיי זיי־נען נעווען נאר צוויי אידען, און דער שטייגער פון ישמעאלים איז, בפרט נאך אנשי מלחמה, זיי זאלן כאפען אידען און פארקויפען זיי במרחקים פאר קנעכט. האט דער רבי ז״ל געהאט דערפון גרויס פחד. וואריים ער האט אנגעהויבען צו טראכטען: וואס וועט ער טאן, אז מען וועט איהם ערגעץ אוועקפיהרען אין אזא ארט, וואס קיין אידען זיינען דארטען ניטא. מען וועט איהם דארט פארקויפען, טא ווי וועט ער קענען מקיים זיין די מצוות פון דער תורה. ער האט דערפון געהאט גרויס צער און האט אנגעהויבען צו טראכטען אז עצה וועגען דעם, ביז ער האט זוכה נעווען צו קומען צו אזא השגה, ער זאל קענען דיענען השם יתברך אפילו, אז ער וועט חס ושלום ניט קענען מקיים זיין די מצוות. וואריים ער האט משיג געווען די עבודה פון די אבות העולם, וואס זיי האבען מקיים געווען אלע מצוות איידער די תורה איז נע־געבען געווארען, כאטש זיי האבען ניט געטאן די מצוות כפשוטן, אזוי ווי יעקב אבינו האט מקיים געווען מצות תפילין „על ידי המקלות אשר פיצל", כידוע. און כיוצא בזה. אויף אזא וועג האט ער אויך משיג געווען צו מקיים

און בתוך כך האט השם יתברך זיי דערלייכט די אויגען און זיי האבען אויסגעפונען די לאד, וואס איז פון דארטען גענאנגען וואסער אין שיף. האבען זיי געקוילעט א ציגע און גענומען די פעל איהרע און פארריכט מיט איהר די שיף.

אט אזוי זענען זיי ניצול געווארען בשלום פון גרויסע שרעקליכע סכנות.

און דאס איז געווען אן ערב שבת קודש. האבען זיי זיך זעהר משמח געווען און דער רבי ז״ל האט דעמאלט געואגט „הודו לד״ מיט גרויס שמחה.

פון דארטען זיינען זיי געגאנגען דורך א סך ערטער.

און דאס עסען, וואס זיי האבען געהאט אויף דער שיף איז געווען, נאר דאס, וואס דער קוכער האט זיי געגעבען מצר רחמנות פון זייער מאגאזין — סוכארעס, וואס ווערים זענען אויף זיי ארומגעקראכען. זיי האבען זיך געמוזט בעטען אלע טאג מיט גרויסער הכנעה, כעני בפתח, ביים קוכער, אז ער זאל זיי געבען פון די דאזיגע סוכארעס. ווארים זיי האבען נאר דאס געגעסען.

און אז זיי האבען זיך דערמאנט, אז עס איז שוין באלד פסח, האבען זיי געהאט גרויס צער, ווארים זיי האבען זיך געזארגט, וואס וועלען זיי טאן פסח. ווארים א גאנצען פסח קען מען דאך ניט פאסטען.

אין א פאר שעה ארום זענען זיי געקומען צו א שטארט, וואס שטעהט אויף א בארג פון שטיינער אין מיטען ים. האבען די ישמעאלים געקויפט דארטען א סך פירות. זיי האבען אויך געגעבען דעם רבין ז״ל מיט זיין מענשען פאר א טאלער א סך באקסערען — אן ערך פון א „טשעטווערט״.

ח.

משעבוד לגאולה

פּסח אין דער פריה האָט דער קאָפּיטאַן פון שיף מיטגענומען דעם רבינס מענש אין שטאָט, ער זאָל קויפן ברויט. — אַ ישמעאל גערטט מיט אים מיט, ער זאָל אים הישען, ער זאָל ניט אַנטלויפן. — דעם רבינס מענש קומט אין הויז פון דעם ברודער פון רבי צבי האַרקערס פרוי. — דער תּבם פּיהרט אים צום רופא, ער זאָל אים אָפּשטערען לכבוד יום טוב. — די תשובי העיר האָבען געוואָלט באַלד געהן אויסלעזען דעם רבין פון די הענד פון קאָפּיטאַן. — דורך אַ סיבה וואָס האָט זיך געמאַכט, קענען זיי ניט געהן באַלד. — דער מענש נעהמט מיט זיך מצות און וויין, און קערט זיך אום צום רבין אויפן שיף. — דעם ערשטען טאָג חול המועד איז געגאנגען דער תּבם מיט צוויי גבירים און האָבען געגעבען צום קאָפּיטאַן צוויי הונדערט טאָלער, האָט ער אַראָפּגעלאָזט דעם רבין מיט דעם מענשען זיינעם פון שיף. — די אַלע תּכמים פון שטאָדט האָבען געהאַלטען דעם רבין פאַר אַ גרויסען חידוש. — נאָך יום טוב דינגען די אויכוואוינער פון שטאָדט אַ שיף פאַרן רבין קיין סטאָמבול. — אויפן שיף זענען אַ סך גריכען אויסגעשטאַרבען. — זיי זענען אָבער בשלום קיין סטאָמבול געקומען. — פון סטאָמבול זענען זיי געפאָהרען קיין גאַלאַץ. — די צרות, וואָס זיי האָבען אין סטאָמבול און אין גאַלאַץ געהאָט אויסצושטעהן. — פון גאַלאַץ זענען זיי געפאָהרען אַהיים דורך יאַסי. — די יסורים וואָס זיי האָבען געהאָט אויפן וועג פון גאַלאַץ אַהיים. — דער רבי ז״ל איז געקומען בשלום אַהיים: שלום בגופו, שלום בממונו, שלום בתורתו. — די גרויסע השגות, וואָס ער האָט אין ארץ ישראל משיג געווען.

ערב פּסח אין דער פריה איז דער קאָפּיטאַן מיט כמה מאַטראָזען *) אַראָפּגעפאָהרען אויף א קליין שיפל אין שטאָדט. איז דער רבי ז״ל מיט זיין מענשען צוגענאנגען צום קאָפּיטאַן און האָבען איהם געבעטען, אַר זאָל זיי געבען ברויט צום עסען. זיי האָבען גערעדט צו איהם אויפן וואונק. האָט ער זיי אויך געענטפערט אויפן וואונק און מודיע געווען, אז

*) „כמה ישמעאלים".

זיין די מצוות, אז מען וועט איהם חס ושלום פארקויפען, וועז ער וועט זיין אן אונס.

און תיכף ווי דער רבי ז״ל איז נעקומען אויף דער השנה האט השם יתברך נעהאלפען. די שיף איז נעקומען די נאכט פון ערב פסח צו א גרויסער שטאדט, וואס שטעהט אויפן ים. זי הייסט ראדאס. זיי האבען דערקענט, אז דאס איז א אידישע שטאדט, און האבען זיך זעהר נעפרעהט, וואס זיי וועלען דא קענען קויפען מצות אויף פסח און ארבע כוסות. דאס איז זיי אבער אויפן נעדאנק ניט ארויף, אז דער קאפיטאן און די ישמעאלים וועלען זיי וועלען ארייגלאזען אין דער דאזיגער שטאדט. וואס זיי האבען נעזעהן און פארשטאנען, אז די ישמעאלים ווילען זיי כאפען און באגזלענען, און אפשר וועלען זיי נאר פארקויפען זיי פאר קנעכט.

ליבע שעה. דער חכם האט אבער אלץ געוואלט הערען ספורי מעשיות וועגען מלחמות. ער האט צו איהם אלע מאל געזאגט: „דו זאלסט זיך ניט שרעקען". האט ער געהאט נרוים צער, דעם רבינס מענש, און האט שוין געוואלט קויפען מצות און ווין און אומקאהרען זיך צוריק אויף דער שיף, נאר השם יתברך האט איהם אריינגעשיקט אין דער מחשבה: היות, אז וועו זיי זיינען געווען אויף דער אכסניא אין טבריא האבען זיי נעהערט פון רבי צבי הארקער, אז זיין ווייב איז פון די פרענקען און אז זי איז א נרויסע מיוחסת, און ער האט אויך נעזאגט, אז זי האט א ברודער אין ראדאס, וועלכער איז א נרויסער חכם און צדיק — האט ער זיך איצט דערמאנט אין דעם. ער האט אבער ניט נעוואוסט, ווי ער הייסט, נאר דעם נאמען פון רבי צבים פרוי האט ער נעווארסט. האט ער זיך באלד אנגעהויבען נאכפרענען אויף דעם חכם, וואס האט א שוועסטער אין טבריא. האט מען איהם באלד צו איהם אוועקנעשיקט. איז באלד דעם רבינס מענש צו איהם נענאנגען.

און דעם חכם האט מען שוין נעהאט איבערדערצעהלט אלצדינג, וואס דעם רבינס מענש האט דערצעהלט אין הויז פון ערשטען חכם. איז באלד ווי דעם רבינס מענש איז אנגעקומען צו איהם, האט צו איהם דער דאזיגער מענש נעזאגט: „עס איז זיך נאר ניטא וואס צו שרעקען. און די ספורי מעשיות וועסטו מיר דערצעהלען אם ירצה השם ביים סדר".

האט זיך דעם רבינס מענש זעהר נעוואונדערט. וואס עס איז איהם נאר אויפן נעדאנק ניט נעקומען, אז אזוי ניך זאל שוין די ישועה קומען, אז ער זאל נאר זוכה זיין צו זיין דא בשעתן סדר.

עס זיינען דא פארשן אידען, קענען זיי ביי זיי קויפען ברויט.

און השם יתברך מיט זיין גרויס רחמנות, וואס אין זיין האנד איז דאס הארץ פון מלכים ושרים, האט מבלבל געווען דעם קאפיטאנס דעה, ביז פון זיין מויל איז ארויסגענאנגען אהן א שום ישוב הדעת, אז ער וועט מיטנעהמען איינעם מיט זיך אין שטאדט, ער זאל קויפען ברויט.

איז תיכף דעם רבינס מענש מיט איהם נעפאהרען אין שטאדט. איהם איז נאכגענאנגען א ישמעאלי, ער זאל איהם היטען, ער זאל ניט אנטלויפען.

און אין זיין געהן אין שטאדט איז ער אויך געווען אין א גרויסער סכנה, וואריס עס איז דאך געווען שעת מלחמה, האט מען איהם זעהר גרינג געקענט כאפען און זאגען, אז ער איז איינער פון די מרגלים. מחמת עס איז דאך געווען קענטיג אויף איהם, אז ער איז ניט פון זייער מדינה, נאר פון א זעהר וויטער מדינה. נאר השם יתברך האט נעהאלפען. ער איז דורכגענאנגען דורך אלע שומרים, און זיי האבען איהם גאר ניט געקענט טאן, ביז ער איז צוגעקומען צום חכם פון כולל און האט איהם דערצעהלט, וואס מיט זיי האט זיך געטראפען, אז זיי זיינען נלכד געווארען, אין א קריעגס־שיף. נאר בפרטות האט ער אליין ניט געוואוסט וואס צו דערצעהלען, וואריס זיי האבען אליין ניט געוואוסט די כוונה פון קאפיטאן, וואס ער ווילל טאן מיט זיי, נאר בדרך כלל האט ער איהם דערצעהלט, אז זיי זיינען כמעט אין נעפענגניש, אז זיי זיינען אין גרויס סכנה.

און ביי איהם האט זיך די שעה אויסגעצויגען *), ווי עט־

*) דער גאנצער פארגאנג — נאר אין העברעאישען ארי־גינאל. אין אידישער איבערזעצונג האט ער נאר א פאר — פאר־דרעהטע דערצו — שורות.

און דער חכם האט זיך זהר נעפרעהט. ער האט א דאפּעלטע שמחה געהאט, ווארים ער האט נעוואגט: „אפילו פּראסטע מענשען אויסלייזען איז א גרויסע מצוה, בפרט נאר, אז נאט האט מיר מזמין געווען אויסצולייזען אזא אדם גדול, אזא מיוחס, וואס קומט ארויס פון אוועג היילינע עלטערן".

און דער חכם מיט נאך כמה מענשען האבען זיך מזרז נעווען צו פאהרען צו דער שיף צום רבין. נאך בתוך כך איז נעווארען א נעשלעג צווישען ישמעאלים אין נאס. עס זיינען אין דעם דאזיגען נעשלעג כמה ישמעאלים דערהרנעט נעווארען. אז זיי האבען דאס דערהערט, איז דער חכם מיט די מענשען אנטלאפען צו זיך אין הויף. אויך דעם רבינס מענשען האבען זיי מיט זיך נענומען, זיי זיינען אזוי נעבליבען אייננעשלאסען אין הויף עטליכע שעה מחמת פחד, וואס זיי האבען געהאט. האבען זיי שוין ניט געקענט פאהרען צו דער שיף אויסצולייזען דעם רבין מיט דעם מענשען, מחמת עס איז שוין נעווען פארנאכט.

האט דער חכם זיך אנגערופען צום רבינס מענשען און נעזאגט צו איהם: „דו זאלסט וויסען זיין, אז פון מיין יונענד אן בין איך עוסק אין תורה און אין עבודה און אין מצות און אין מעשים טובים. האב איך דאך מן השתם אויף יענער וועלט שכר פאר דעם, א חוץ דעם חלק לעולם הבא וואס איך האב בכלל ישראל: ניב איך אייך דאס במשכון, אז באס איך וועל זיך חס ושלום ניט שטארקען און מיהען אייך ארויסצונעהמען, זאל דאס אלץ פארלארען נעהן. איך מיין ניט דערמיט צו באריהמען זיך פאר דיר. איך זאג דיר דאס נאר, כדי דו זאלסט מיר נלויבען, אז איך בין אייך

און דער חכם האָט צו איהם געזאָגט: דו זאָלסט וויסען זיין, אז דעם דאָזיגען קאָפּיטאַן האָבען מיר פּאַרהאַלטען מיט דער שיף. מיר האָבען איהם אַזוי פּאַרדרעהט, אז ער וועט אייך אַרויסלאָזען שוין פון דער שיף. נאָר וואָס דען? גאָלט וועט מען איהם דאָרפען געבען, וויפיעל ער וועט נאָר וועלען. מען דאַרף דאָנקען השם יתברך, וואָס האָט אייך מציל געווען, וואָס ער האָט מיט אייך אַ נס געטאָן, איהר זאָלט זוכה זיין צו קומען אַהער, וואָס ער האָט מבלבל געווען דעם גאַנצ פון קאָפּיטאַן, ער זאָל אייך לאָזען געהן פון שיף אין שטאָדט אַריין. וואָרים ער איז אַ באַוואוסטער גזלן, אַ רשע מרושע. וואָרים ער קומט אַרויס פון די פינף סרני פלשתים. וואָרים אַט אַזוי חתמעט ער זיך. נון, איך האָב איצט קיין צייט ניט צו הערען ספורי מעשיות, קומט מיט מיר צום רופא, מען זאָל אייך אָפּשערען לכבוד יום טוב.

און ער האָט איהם אַוועקגעפיהרט באַלד צום רופא. און מען האָט איהם אָפּגעשאָרען און אַרומגעוואַשען און מען האָט איהם געגעבען טרינקען קאַווע.

און דער חכם האָט איהם געפרעגט אויף דעם רבין: וואָר ער איז?

האָט ער צו איהם געזאָגט *): „האָט מעלתו געהערט וועגען בעל שם טוב?"

האָט ער געענטפערט „יא", וואָרים די ספרים פון הגאון החסיד אב״ד דק״ק פאַלאַנאַה האָבען זיך דאָרטען געפונען.

האָט ער צו איהם געזאָגט, אז „דער רבי ז״ל איז דעם בעל שם טובס אַן אייניקעל און איז אויך רבי נחמן האָראָדענקערס אַן אייניקעל, און איז בעצמו א גרויסער חכם, ווי מעלתו וועט באַלד זעהן".

*) די ביידע פּאַראַגראַפען זיינען נאָר אין העברעאישען אָריגינאַל.

און דעם ערשטען טאָג פּסח האָט מען צוגעפיהרט די שיף צום בּאָרטען נאָהענט צום שטאָדט.

און די אַנדערע נאָכט האָבען זיי אויך גענעכטיגט אויף דער שיף.

און דעם צווייטען טאָג יום טוב איז דער מענש געגאַנגען איז שטאָדט אין שוהל אַריין דאָוונען. אז ער איז אַרוים־געגאַנגען פון שוהל, איז ער געגאַנגען מיט דעם חכם צו איהם אַהיים, צו עסען די סעודת יום טוב.

און בשעת הסעודה האָט דער חכם געזאָגט תורה, וואָס ער האָט אַליין מחדש געווען און אויך אין נאָמען פון אַנדערע. ער האָט נאָכגעזאָגט תורה אויך אין נאָמען פון די צדיקי דורנו וואָס אין אונזער מדינה. נאָכדעם האָט ער געבעטען דעם רבינס מענש, ער זאָל זאָגען עפעס דברי תורה פון דעם רבין. האָט ער איהם נאָכגעזאָגט. האָט דער חכם געהאָט גרויס נחת פון דער תורה *).

און נאָך דער סעודה האָט זיך דעם רבינס מענש אומ־געקעהרט צו דער שיף. און דעם חכמס גבאי איז איהם נאָכגענאַנגען און האָט געטראָגען אַלערליי מאכלים טובים פאר דעם רבין ז״ל.

און אז דער מענש איז צוגעקומען צום שיף האָט ער אויסגעזוכט, ווי ער וואָלט זיין אין עצבות און איז מרה שחורה. איז אז דער רבי ז״ל האָט איהם דערזעהן, האָט ער געמיינט, אז עס האָט זיך עפעס געענדערט, אז עס איז עפעס נוך געווארען חדשות. האָט ער פאר גרויס צער ניט געקענט עסען. אין אמתן אבער האָט דער מענש אויסגעזעהן אין עצבות, ווייל דער חכם האָט איהם געגייט צו טרינקען א סך וויין. איז ער שכור געוואָרען, דעריבער האָט ער

*) „ואמר שישו בני מעי וכו׳״.

ניט מפקיר חס ושלום, היינט אבער טראגט מיר ניט די צייט *), איך זאל זיך עוסק זיין אין דעם. בכן זאלסטו נעהמען מיט זיך מצות, הן מצה שמורה, הן אנדערע מצות, אויב איהר ווילט, און גוטען ווין, מן המובחר, און ירקות און אנדערע זאכען, וואס מען בארארף צום סדר".

האט ער געזומען די דאזיגע אלע זאכען און האט זיך איינער אליין אומגעקערט צו דער שיף צום רבין.

און אז דער רבי האט דערהערט זיין קול האט ער זיך זעהר דערפרעהט און איז איהם אנטקעגען געלאפען און גע־זאגט צו איהם: „א דאנקען נאט, וואס איך זעה דיך, אז דו לעבסט. וואהרים איך האב נערעכענט, אז זיי האבען דיר שוין דערטרונקען אין ים, און מיר וועלען זיי אויך דער־טרינקען, אצינד, געלויבט איז השם יתברך, וואס האט מיר נעגעבען כח איבערצוטראגען די יסורים מיט דעם כליון עינים. וואהרים איך בין שוין ניט בכח געווען אריבערצו־טראגען די יסורים ביז דו ביזט געקומען. איך האב נערע־כענט, אז איך וועל שטארבען איידער דו וועסט נאך קומען". וואהרים דער רבי האט געהאט כליון עינים נרויסען די נאנצע צייט, וואס דער מענש איז געווען אפגעשיידעט פון איהם, וועז ער איז נעבליבען אליין אין שיף. ער האט נעווארט און נעווארט און האט זיך די אויגען זיינע אויסגעקוקט אויף זיין צוריקקומען.

און זיי האבען אפגעראווענט און האבען אפגעריכט דעם סדר כראוי און נעגעסען און געטרונקען. דער מענש האט דערצעהלט דעם רבין די אלע זאכען, האט ער זיך זעהר נעפרעהט.

*) ביז צום סוף פארארגראף נאר אין העברעאישען אריגינאל.

השמים. וואַרים לאַ די וואַס השם יתברך האָט זיי אַזא נס געטאָן, וואַס צוליב זייער מוסר איז פּלוצלונג די שיף געקומען אַהער, נאָר עס איז זיי נאָך געטאָן געוואָרען אַ נס בתוך נס, וואַס השם יתברך האָט מיר פֿאַרנאָרישט, איך זאָל נעהמען איינעם פון זיי אין שטאָדט אַריין. אַצינד טאָר איך שוין אודאי ניט אפילו זייער געלט צונעהמען. נאָר כדי מיינע קנעכט זאָלען אויף מיר קיין תרעומות ניט האָבען, גיט מיר צוויי הונדערט טאָלער און נעהמט זיי אייך אַראָפּ פון שיף״.

און אַזוי איז עס געווען. זיי האָבען איהם געגעבען באַלד, וויפיעל ער האָט געוואָלט, און זיי האָבען זיי אַפּגעראַטעוועט פון די גזלנים ממות לחיים, משעבוד לגאולה.

דענסטמאָל זענען זיי ביידע, דער רבי מיט דעם משמש זיינעם, אַריינגעקומען אין שטאָדט אַריין. האָבען די ישמעאלים געזאָגט, אַז זיי זיינען מרגלים. איז געפאַלען אַ גרויסער פּחד אפילו אויף די פּרענקען. האָט מען זיי נעבראַכט באַלד זייערע מלבושים, און זיי האָבען זיך געמוזט אַנטאָן אין די מלבושים פון די ספּרדים. איז דער רבי ז״ל געווען אין גרויס צער צוליעב דעם. זיין מענש אַבער האָט נעלאַכט דערפון. איז דער רבי ז״ל געוואָרען אין כעס אויף איהם אַון האָט געזאָגט: „דו וועיסט נאָרניט פון דעם קטרוג, וואַס עס איז אַצינד אויף אונז אויף דעם עולם העליון״. און ער האָט געזאָגט דעמאָלט אַ וואונדערליכע זאַך דעם מענשען. ער האָט זי אַבער ניט געוואָלט מגלה זיין.

אוז דער רבי ז״ל איז זעהר געפּעלען נעוואָרען די חכמים. זיי האָבען איהם נעהאַלטען פאַר אַ גרויסען חידוש.

דערנאָך איז דער רבי ז״ל זעהר פּרעהליך נעוואָרען אוז האָט נעזאָגט: „ברוך השם, וואַס מיר האָבען זוכה געווען ניצול צו ווערען פון די גזלנים״.

פריהער גאר ניט געענטפערט אויף די פראגען פון רבין ז״ל, נאר ער האט זיך געלעגט שלאפען אויף עטליכע שעה. נאכ־דעם איז ער אויפגעשטאנען פון שלאף א מונטערער און האט געזאגט צום רבין: „האט ניט קיין יסורים, וואס איך האב אייך ניט געענטפערט, מחמת זיי האבען מיך פארטרונקען מיט ווייַן בשעת סעודה". און ער האט איהם דערצעהלט אלץ, וואס איז געווען ביי דער סעודה, ווי אזוי דער חכם האט זיך מיט איהם נוהג געווען.

האט דער רבי ז״ל געהאט פיעל נחת דערפון, און האט ערשט דעמאלט געגעסען זיין מאלצייט.

אין דעם ערשטען טאג חול־המועד איז געגאנגען דער מענש צום חכם. האט דער חכם איהם געהייסען, ער זאל ארויסנעהמען בגניבה דאס גאנצע געלד פון זייער קעסטעל, אז קיינער זאל ניט ווייסען, און ברענגען עס אין שטאדט אריין, כדי מען זאל דאס ביי איהם ניט אוועקרויבען.

האט ער אזוי געטאן.

נאכדעם איז דער חכם געגאנגען מיט צוויי גבירים צום קאפיטאן און זיי האבען איהם געזאגט: „גיב אונז די דאזיגע צוויי נפשות". האט ער זיי געענטפערט: „וואס פאר א שייכות האט איהר מיט די דאזיגע צוויי נפשות. איך האב זיי זוכה געווען מן ההפקר".

און ער האט זיי דערצעהלט די אלע צרות, וואס זיי האבען דורכגעלעבט. דערנאך האט ער צו זיי ווייטער גע־זאגט: „און ניט נאר דאס אליין. די דאזיגע מענשען וואל־טען מיר שוין לאנג געווען געקענט דערטרינקען אדער פאר־קויפען פאר קנעכט. דאס גאנצע געלד זייערס מיט זייערע חפצים — דאס אלעס וואלט געווען אונזערס. וואס זאל מען אבער טאן, אז דאס מזל זייערס איז זעהר גרויס, ער לב

אין אויך אין סטאַמבול זיינען זיי געווען אין סכנה. וואַרים מחמת זיי האָבען ניט געוויזען די פּאַספּאָרטען דאָר־טען, וועז זיי זיינען געפּאָהרען קיין ארץ־ישׂראל, דעריבער האָבען זיי ניט געוואָלט איצט אוועקלאָזען זיי פון דאָרטען. זיי האָבען באַראָרפט געבען א סך געלד, כדי זיי זאָלען איצט קענען באַקומען פּאַספּאָרטען פון דעם טערק. זיי האָבען אָבער אזוי פיעל געלד ניט געהאט. האָט השם יתברך זיך מרחם געווען אויף זיי אוז האָט זיי מזמין געווען א מענשען, וואָס זיי האָבען איהם פריהער גאָר ניט געקענט. אוז ער איז געגאַנגען צו אַן עלטסטען אוז האָט געגעבען איהם געלד אוז האָט געזומען ביי איהם א קוויטעל, אז מען זאָל דעם רבין ז״ל מיט זיין מענשען ארויסלאָזען פון דעם טויער פון דער שטאָדט סטאַמבול.

נאָכדעם וואָס זיי זיינען דורך דעם דאָזיגען מענשען ניצול געוואָרען בשלום, זיינען זיי געגאַנגען אויפן ים פון סטאַמבול קיין גאַלאַץ, אוז זיינען צוגעקומען צו א שטאָדט, וואָס איז געשטאַנען בייס ים. האָט מען זיי דאָרטען ge־נומען אין תפיסה אַריין מחמת זייערע פּאַספּאָרטען. האָבען זיי געמוזט געבען פיער רענדלעך פאָר א מענשען, אוז מען האָט זיי אָפּגעלאָזט.

אוז פון דאָרטען זיינען זיי שוין געפּאָהרען בשלום. נאָר דער ים האָט עטליכע מאָל געשטורעמט, אוז א פולע שיף פון די אנדערע שיפען, וואָס האָבען זיך געפונען אויפן ים, מיט גריכען, איז צעבראָכען געוואָרען אוז דערטרונקען געוואָ־רען. נאָר א קליינער טייל פון זיי איז איבערגעבליבען. נאָט האָט זיי מיט זיין גרויס רחמים למחוז חפצם געפיהרט. זיי האָבען בשלום דעם גאַנצען וועג דורכגעמאַכט, ביז זיי זיינען געקומען קיין גאַלאַץ אויף חג השבועות.

און דער רבי ז״ל איז געהאלטען געוואָרען דאָרטען בכבוד גדול ביז נאָך יום טוב.

און די איינוואוינער פון שטאָדט האָבען באצאהלט פון זייער קעשענע די רי״ש טאָלער הנ״ל. זיי האָבען ניט געוואָלט נעהמען ביים רבין אפילו א פרוטה אחת, כאָטש ער האָט געהאט מיט זיך פיעל געלד.

נאָך יום טוב האָבען זיי די איינוואוינער פון שטאָרט געדונגען א שיף קיין סטאָמבול. זיי האָבען זיי אויך מיטגענעבען א בריעף, אז טאָמער וועט זיך חס ושלום מאָבען עפעס א סיבה, זאָל מען זיי העלפען אין יערער שטאָדט.

און אויף דער שיף זיינען געווען א סך גריכען. איז געווען צוויישען זיי אן עיפוש רחמנא ליצלן. דער רבי אָבער מיט זיין מענשען האָבען דערפון גאָר ניט געוואוסט. זיי האָבען נאָר געזעהן, אז די גריכען שטאָרבען אויף דער שיף.

און נעלויבט איז השם יתברך, וואָס עס איז געוואָרען אז שטורמווינט, האָט ער אוועקגעטראָגען אין דער גיך די שיף קיין סטאָמבול. *). און כאָטש זיי האָבען געהאט גרויסע יסורים דערפון, וואָס דער ים האָט געשטורמט און די שיף איז אזוי גיך געלאָפען, פונדעסטוועגען איז דאָס אָבער פאָר זיי געווען לטובה, וואָרים די שיף איז זעהר גיך גענאַנגען און אויפן דריטען טאָג זיינען זיי שוין אָנגעקומען קיין סטאָמבול.

און זיי האָבען זיך געזאָמט דאָרטען צעהן טעג.

---

*) ביז צום סוף פאַראַגראַף נאָר אין העברעאישען אָריגינאַל.

ר ש י מ ה

פון פערזאָנען, שטעדט, לענדער און ביכער, וואָס ווערען דערמאָנט אין דעם בוך.

א.

אדאל: 106, 107.
אדיל: 111.
אדעס: 48, 49.
אליהו: 73, 77.
אנשי כנסת הגדולה: 110.
ארץ־ישראל: 9, 12, 13, 14, 15, 16, 17 18, 19, 20, 21, 22, 24, 25, 26, 27, 28, 30, 31, 32, 35, 37, 38, 39, 43, 45, 46, 47, 50, 52, 53, 54, 55, 56, 59, 63, 66, 67, 68, 69, 70, 74, 75, 80, 81, 90, 92, 93, 94, 98, 104, 126.

ב.

בן יוחאי, רבי שמעון: 87.
בעל שם טוב, רבי ישראל: 16, 17, 18, 21, 22, 23, 24, 32, 44, 45, 64, 83, 111, 118.
בערדיטשעווער, רבי לוי יצחק: 82, 88.
בראסלאווער, רבי נחמן: 9, 21, 22, 23, 27, 28, 30, 32, 35, 36, 37, 38, 39, 54, 56, 63.

ג.

גאַלאַטע: 50.
גאַלאַץ: 48, 125, 126.

ה.

האַראַדענקער, רבי נחמן: 17, 64, 80, 87, 111, 118.
האר"י ז"ל: 16.
הארקער, רבי צבי: 81, 82, 117.
הגאון מוואלאטשיסק: 94.
הלל: 87.
הרב מלאדי: 81.
הרב מפאלאנאה: 23.

ו.

וואלאכיע: 60, 76.
וואלהיווין: 49.
וואלאטשיסק: 94.
וויטעבסקער, רבי מנחם מענדל: 18, 93.
וויטעבסקער, רבי משה: 93, 94.
ווילנער גאון, רבי אליהו: 18.

ז.

זאב וואלף מטשארנע אוסטראה: 64, 65, 66, 76, 78.
זבחים: 94.
זוהר: 11, 23, 87, 88.

ח.

חאטין: 70.
חוץ לארץ: 51, 64, 80, 84, 86, 89, 90, 94, 98.
חיפה: 68, 73, 75, 76, 86.
חסידה, יהודה: 16.

ט.

טבריא: 70, 75, 76, 77, 79, 80, 85, 86, 89, 90, 93, 95, 117.
טונא: 48.
טייטעלבוים, מרדכי: 81.
טערקיי: 68

י.

יאסי: 126.
יונה בן אמתי: 72.
„ינוקא": 88.
יפת, צבי הירש: 81.
ישעיה: 57.

כ

כולל. כוללים: 19, 96, 116. כ"ץ, רבי נפתלי: 66,

און אַז זיי זיינען געפֿאָרען פון גאַלאַץ אַהיים, זיינען זיי געפֿאָרען דורך יאסי. און דאָרטען איז אַ גרויסער עיפּוש רחמנא ליצלן געווען. האָבען זיי געהאט יסורים גרויסע אין יערער שטאָדט און אין יערען דאָרף. און מחמת דעם איז אויך געווען שווער אַריבער איבער דער גרענעץ. השם יתברך האָט זיי אַבער געהאָלפֿען, און זיי זיינען ניצול געוואָרען פון אַלצדינג: פון דבר וחרב און שביה און הונגער און דורשט. פון די דאָזיגע אַלע צרות וואָס זיי האָבען איבערגעלעבט. דורך גאָטס נענאָד זיינען זיי ניצול געוואָרען פון די דאָזיגע אַלע צרות און זיינען אַהיים געקומען בשלום, שלום בנופו, שלום בממונו, שלום בתורתו.

וואָרים ער האָט זוכה געווען אין ארץ־ישראל צו אַ וואונדערליכער השגה, וואָס איז אַהן אַ שיעור, אַהן אַ תכלית נעווען. אין ארץ־ישראל פלעגט ער אַלע טאָג שרייבען אליין זיין תורה. ער האָט זי זעהר געריהמט און האָט געזאָגט, אַז דער חילוק פון דער תורה פון ארץ־ישראל צו דער תורה פון חוץ לארץ איז כרחוק מזרח ממערב. זיין השגה וואָס ער האָט משיג געווען אין ארץ־ישראל קען מען נאָר ניט באַשרייבען. עס איז ממש ניט געהערט געוואָרען, אַז אַ ילוד־אשה זאל זוכה זיין צו אַזעלכע השגות דורך דעם אויר פון ארץ־ישראל. אַזוי ווי מיר זעהען אין זיינע הייליגע ספֿרים, וואָס ער האָט זיי געשריבען נאָך זיין קומען פון ארץ־ישראל. זיין זכות זאל אויף אונז מגין זיין, אמן.

כנען: 45.
כנרת: 95.
כרוספראי, רבי: 88.
כתבים: 45, 46, 48.

ל.

לאגערנע: 57.
לוצאטו, רבי משה חיים: 16.
ליטא: 93.
לעמבערג: 39.
לקוטי מהר"ן: 27.

מ.

מסור: 84, 85, 86.
מעדוועדאָווקע: 48, 54.
מעזשביזש: 44.
מעזשביזשער, רבי ברוכל: 22, 23, 55.
מעזריטשער, רבי דוב בער: 13, 18, 56.
מלאך, רבי אברהם: 56.
מלאך, חיים: 16.
מעשה ברב ובן יחיד: 25.
מעשה מהז׳ בעטלערס: 29.
מצרים: 68.

נ.

ניקאָלאָיעוו: 48.
נעמיראָווער, רבי נתן: 9, 27, 29.

ס.

סטאָמבול: 32, 37, 48, 50, 51, 52, 59, 63, 64, 66, 68, 69, 70, 80, 106, 124, 125.
סמ"ך מ"ם: 40, 77.
ספורי מעשיות: 9, 25, 117.
ספרד: 15.
„סמיכות חכמים": 66.
סרני פלשתים: 118.

ע.

עכו: 9, 97, 98.
עסטרייך. קירה: 53.
ענגלאנד: 98.

פ.

פאלאצקער, רבי ישראל: 18.
פאשא: 84, 99.
פוילען: 93.
פלשתים: 118.
פראנצויז: 33, 65, 68, 69, 72, 96.
פראה־יבישטשער, רבי שלום: 56.
„פרי הארץ": 18, 19.
פרעמישלי־אַנער, רבי מנחם מענ־דעל: 17.

צ.

ציון: 13.
צפת: 15, 70, 75, 95, 96.

ק.

קאליסקער, רבי אברהם: 18, 53, 56, 81, 82, 83, 84, 90, 96, 97.
קאמארנער מגיד: 57.
קאמענץ פאָדאָלסק: 39, 43, 44, 45.
קיטעווער, רבי גרשון: 17.

ר.

ראדאם: 114, 117.
„רב", רבי שניאור זלמן מלאדי: 81, 82.
רמב"ן: 15.
רעגאזי: 96, 97.
רש"י: 93, 94.

ש.

שבחי הר"ן: 36, 60.
שבחי צבי: 16.
שד"ר: 19, 50, 81, 89.
שמאי: 88.
ש"ס: 94.
שעפיטאָווקער, רבי יעקב שמשון: 89.
שעפיטאָווקע: 89, 90, 97.

ת.

תהלים: 86, 87.
„תולדות": 17, 18.
„תניא": 81.

ר״ז ש. צ. זעצער

ד׳ נסיעה פון רבי נחמן
בראצלאווער קיין ארץ ישראל

1064 2876

ר״ז 2876

85 117

Toronto Jewish Public Library

THIS BOOK MAY BE KEPT

21 DAYS

and may be renewed once, if no application has been registered for it.

A fine of 4 cents a day is charged, if the book is kept after the last date stamped below. No book will be issued while a fine remains unpaid.

SEP 25 '86

PUBLIC LIBRARY